

Slovenski jezik

**Interpretacije 61 besedil
za ustni del izpita**

KAZALO

KAZALO.....	0
1. Homer: ILIADA (odl. Berilo 1).....	0
2. Sofokles: KRALJ OJDIP (odl. Berilo 4).....	0
3. Plavt: DVOJČKA (Menehma; odl. Berilo 1).....	0
4. Dante Alighieri: BOŽANSKA KOMEDIJA.....	0
5. BRIŽINSKI SPOMENIKI (odl. Berilo 1).....	0
6. Giovanni Boccaccio: DEKAMERON; NOVELA O SOKOLU (Berilo 1).....	0
7. Miguel de Cervantes: BISTROUMNI PLEMIČ DON KIHOT IZ MANČE (odl. Berilo 1).....	0
8. Primož Trubar: PROTI ZIDAVI CERKVA (odl. Berilo 1).....	0
9. Janez Svetokriški: NA NOVIGA LEJTA DAN (Berilo 1).....	0
10. Moliere: TARTUFFE (odl. Berilo 1).....	0
11. Valentin Vodnik: PESMA NA MOJE ROJAKE (Berilo 1).....	0
12. Anton Tomaž Linhart: TA VESELI DAN ALI MATIČEK SE ŽENI (odl. Berilo 1).....	0
13. Ljudska pesem: LEPA VIDA (Berilo 1).....	0
14. Aleksander Sergejevič Puškin: JEVGENIJ ONJEGIN (odl. Berilo 4).....	0
15. Johann W. Goethe: TRPLJENJE MLADEGA WERTHERJA (odl. Berilo 1).....	0
16. France Prešeren: SLOVO OD MLADOSTI (Berilo 1).....	0
17. France Prešeren: SNETJE NESREČE (Poezije, Berilo 1).....	0
18. France Prešeren: SNETNI VENEC (Berilo 1).....	0
19. France Prešeren: KRST PRI SAVICI (Berilo 1).....	0
20. France Prešeren: PEVCU (Berilo 1).....	0
21. France Prešeren: ZDRAVLJICA (Berilo 1).....	0
22. Honoré de Balzac: OČE GORIOT.....	0
23. Gustave Flaubert: MADAME BOVARY.....	0
24. Nikolaj Vasiljevič Gogolj: PLAŠČ.....	0
25. Lev Nikolajevič Tolstoj: VOJNA IN MIR.....	0
26. Fjodor Mihajlovič Dostojevski: ZLOČIN IN KAZEN.....	0
27. Henrik Ibsen: STRAHOVI.....	0
28. Fran Levstik: POPOTOVANJE OD LITIJE DO ČATEŽA.....	0
29. Josip Jurčič: DESETI BRAT.....	0
30. Janko Kersnik: JARA GOSPODA.....	0
31. Ivan Tavčar: VIŠOŠKA KRONIKA.....	0
32. Simon Jenko: OBRAZI.....	0
33. Simon Gregorčič: ČLOVEKA NIKAR.....	0
34. Anton Aškerc: MEJNIK.....	0
35. Oscar Wilde: SALOMA.....	0
36. Dragotin Kette: NA TRGU.....	0
37. Josip Murn Aleksandrov: PESEM O AJDI.....	0
38. Oton Župančič: DUMA.....	0
39. Ivan Cankar: NA KLANCU.....	0

40.	Ivan Cankar: HLAPEC JERNEJ IN NJEGOVA PRAVICA.....	0
41.	Ivan Cankar: POHUJŠANJE V DOLINI ŠENTFLORJANSKI.....	0
42.	James Joyce: ULIKSES.....	0
43.	Franz Kafka: PREOBRAZBA.....	0
44.	Marcel Proust: COMBRAY.....	0
45.	Albert Camus: TUJEC.....	0
46.	Jean Paul Sartre: ZA ZAPRTIMI VRATI.....	0
47.	Eugene Ionesco: PLEŠASTA PEVKA.....	0
48.	Samuel Beckett: V PRIČAKOVANJU GODOTA.....	0
49.	Srečko Kosovel: EKSTAZA SMRTI.....	0
50.	Srečko Kosovel: PESEM ŠT. X.....	0
51.	Matej Bor - SREČANJE.....	0
52.	Ivan Minatti: NEKOGA MORAŠ IMETI RAD.....	0
53.	Kajetan Kovič: PSALM.....	0
54.	Dane Zajc: VELIKI ČRNI BIK.....	0
55.	Ivan Pregelj: MATKOVA TINA.....	0
56.	Prežihov Voranc: SAMORASTNIKI.....	0
57.	Miško Kranjec: REŽONJA NA SVOJEM.....	0
58.	Ciril Kosmač: TANTADRUJ.....	0
59.	Florjan Lipuš: ZMOTE DIJAKA TJAŽA.....	0
60.	Slavko Grum: DOGODEK V MESTU GOGI.....	0
61.	Rudi Šeligo: TRIPTIH AGATE SCHWARZKOBLEK.....	0

1.

Homer: ILIADA (odl. Berilo 1)

Začetek in obenem vrh grške epike predstavljata epa Iliada in Odiseja, ki ju pripisujejo Homerju (9./8. stol. pr.n.št.). Nastala sta na osnovi dolge ustne tradicije junaškega pesništva, ki so ga na dvorih gojili poklicni pevci aoidi (aedi). Snov obeh epov je vzeta iz mitičnega cikla o Troji : Na neko svatbo so bila povabljeni vsa grška božanstva razen boginje prepira Eride. V maščevanje je med goste vrgla jabolko z napisom Najlepši (jabolko spora, jabolko kot izvir zla...). Za jabolko se potegujejo tri boginje: Hera, Atena in Afrodita, razsodil pa naj bi trojanski princ Paris. Boginje ga skušajo podkupiti; Hera mu nudi oblast, Atena modrost, Afrodita pa ljubezen najlepše ženske. Paris seveda izbere Afrodito, zameri pa se ostalima dvema, kar vpliva na nadaljnji potek zgodbe. Čez nekaj časa gre Paris s trojanskim ladjevjem v Grčijo, na dvoru v Šparti sreča Heleno, ženo kralja Menelaja, in jo z njenim privoljenjem ugrabi, se na poti z njo poroči ter jo pripelje v Trojo. Grki se odločijo za maščevanje, med potjo do Troje pa doživijo še vrsto dogodivščin. Ker diplomatska pogajanja niso uspela, se je začela grško - trojanska vojna, ki je trajala 10 let. Vse prerokbe so napovedovale propad Troje. Ep Iliada opeva zadnje dni trojanske vojne (Troja - Ilion) in je pravzaprav pesnitev o jezi grškega junaka Ahila (1. verz epa: Pesem zapoj mi, boginja, o jezi Pelida Ahila), ki se užaljen umakne iz boja, in vojna sreča se prevesi na trojansko stran. Ahilov Prijatelj Patroklos gre v boj v njegovi opremi, Trojanec Hektor pa ga ubije. Ahil se besen vrne na bojišče in ubije Hektorja. Ep se konča s pogrebnimi slovesnostmi v obeh taborih.

To je bistvena zgodba epa, sledi pa nadaljevanje trojanskega mita. Vojna sreča se je še vedno nagibala zdaj na eno zdaj na drugo stran, pri Trojancih se je uveljavil Enej, pri Grkih pa Odisej. Grki so spoznali, da lahko Trojance premagajo samo z zvižajo (trojanski konj). Reši se samo nekaj Trojancev pod Enejevim vodstvom (Vergil - Eneida). Trojanski mit in konec trojanske vojne sta vsebinska osnova epa Odiseja.

Ep Iliada in Odiseja sta postala vzor junaškega epa. Oba imata po 24 spevov (Iliada ok.15000 verzov, Odiseja ok. 12000 verzov), v obeh je vrh dogajanja v 22. spevu (spopad Ahila in Hektorja; pobje snubcev), nad celotnim dogajanjem vlada usoda, ki so ji podrejeni tako ljudje kot bogovi. Bogovi stalno posegajo v življenje ljudi.

Značilnosti Homerjevih epov:

- epska širina (ob glavni zgodbi številne epizode in stranske zgodbe)
- opevanje dejanj enega ali več junakov
- nagovor muz kot uvod v dogajanje
- zgradba po načelu "in medias res"
- značilna homerska primera (izredno dolga, večstavčna primerjava npr. začetek 22. speva)
- metrična shema je heksameter, šeststopični, katalektični, daktilski kvantitativni verz, kjer gre za enakomerno menjavanje dolgih in kratkih zlogov; 17 zlogov.

2. Sofokles: KRALJ OJDIP (odl. Berilo 4)

ANTIGONA (odl. Berilo 1)

Dramatika je bila osrednja literarna vrsta antiške dobe. Sofokles, znamenit

grški dramatik, je živel v 5. stol.pr.n.št., torej v času razcveta atenske demokracije (Periklej). Bil je izredno plodovit, saj je ustvaril ok.130 tragedij in satirskih iger, ohranjenih pa je samo 7 tragedij, med katerimi sta najbolj znani Kralj Ojdip in Antigona.

Tragedije so izvajali na prostem v obsežnih gledališčih (amfiteater), v katerih je bilo prostora tudi za 30000 gledalcev. V sredini je bil polkrožen prostor, plesišče (orchestra), namenjen zboru. Orchestra je bila na eni strani zaključena z odsko stavbo (skene), na drugi pa s prostori za gledalce. Prednji del odrske stavbe se je imenoval proskenion, na njem so namestili kulise. V grški tragediji je imel zelo pomembno vlogo zbor, ki je plesal, pel, komentiral dogajanje, se veselil prijetnega in obupaval nad zlim. V dogajanje je vnašal lirsko razpoloženje. Igralci so bili samo moški in so igrali tudi ženske vloge. Nosili so maske in dolge halje, na nogah so imeli koturne. Oder je bil prazen, brez rekvizitov.

Nastanek tragedije ni popolnoma pojasnjen, verjetno pa izhaja iz obredov v čast boga Dioniza, pozneje pa so temeljna snov zgodbe o mitoloških herojih.

Tragedijo je opredelil Aristotel v svoji znameniti Poetiki: gre za pretresljive dogodke iz grške mitologije, največkrat z žalostnim izidom, ko se junakova usoda iz sreče obrne v nesrečo. Pri tem naj bi gledalec občutil neko notranje očiščenje ali katarzo (sprva pretresenost, ki ji sledi pomiritev ob dojetju usodnih dogodkov, ki jih človek lahko prenese).

Značilnost tragedije je tragičnost, ki nakazuje brezizhodnost človeka v neki situaciji. Gre za okoliščine, ki onemogočajo, da bi človek veroval v najvišje smotrne zakonitosti v sebi in svetu. Osnovni gibal tragedije sta tragične situacija in tragični značaj (npr. tragična strastnost).

Za grško dramatiko je značilna enotnost kraja, časa in dogajanja, pa tudi oseb. Tragedija je imela strogo zgradbo: zasnova (predzgodba), zaplet, vrh, razplet, razsnova (pozgodba). Zgodba se razvija pred gledalci (sintetična tehnika), za razumevanje pomembne informacije iz preteklosti pa posreduje zbor (analitična tehnika).

Sofokles je v času svojega ustvarjanja precej spremenil potek gledališke igre:

- uvedel je 3. igralca, kar je povečalo razgibanost
- povečal je zbor z 12 na 15 igralcev
- zrahljal je okvir tragedije (prej vse 3 tragedije na isto temo, zato razvlečenost, zdaj zgoščenost in s tem globlji učinek).

Tebanski mit (predzgodba tragedije Kralj Ojdip). Kralj Laos je bil kralj v grških Tebah. Prerokovano mu je bilo, da ga bo ubil lastni sin. Ko mu je žena Jokasta rodila sina, sta ga izročila pastirju, češ naj ga izpostavi zverem. Pastirju se je otrok smilil, zato ga je predal korintskemu pastirju, ki je otroka odnesel na korintski dvor. Ojdipa je posvojil vladarski par. Ko je Ojdip odrasel, se je šel v preročišče Delfe pozanimat o svoji usodi. Izvedel je, da bo ubil očeta in se poročil s svojo materjo. Da se prerokba ne bi uresničila, je odšel v tujino. Na nekem razpotju je naletel na kralja Laja s spremstvom in v prepiru ubil vse razen nekega služabnika. Pred Tebami je tedaj razsajala pošast Sfinga in ubila vsakogar, ki ni rešil njene uganke. Začasni tebanski vladar Kreon, Jokastin brat, je obljubil zmagovalcu tebanski prestol in kraljico Jokasto za ženo. Ojdip je Sfingino uganko razrešil in prerokba se je v celoti izpolnila. Z Jokasto je imel štiri otroke. sina Eteokla in Polinejka ter hčeri Antigono in Ismeno.

Zgodba tragedije Kralj Ojdip: Ojdip vlada že dalj časa, ko začne po Tebah razsajati kuga. Delfsko preročišče pove, da bo bolezen premagana, ko bodo odkrili morilca kralja Laja. Ojdip hoče odkriti resnico in rešiti mesto

(pozitivna ideja), zato raziskuje in končno odkrije, da je morilec sam (Najti, spoznati samega sebe...). Ob tem spoznanju se Ojdip oslepi in izžene, Jokasta pa se obesi.

Pozgodba Kralja Ojdipa in predzgodba Antigone: Po Ojdipu v Tebah spet začasno zavlada Jokastin brat Kreon, saj sta Ojdipova sinova še mladoletna. Ko odrasteta, se sporazumeta, da bosta mestu vladala izmenoma vsak eno leto. Najprej zavlada Eteokel, vendar po letu dni prestola noče predati bratu. Brata se spopadeta in drug drugega ubijeta, v mestu pa spet zavlada Kreon, ki zapove branilca mesta Eteokla počastiti, napadalca Polinejka pa prepove pokopati. Tragedija Antigona se začne s tem izhodiščem.

Zgodba tragedije Antigona: Antigona se upre vladarjevemu ukazu in pokoplje brata. Kreon jo zapove živo zazidati v grobnico. Zbor (ljudski glas) posreduje in Kreon si premisli, vendar je že prepozno. Antigona se je v grobnici obesila, zaradi njene smrti pa se je ubil tudi Hajmon, Kreonov sin in Antigonin zaročenec, slednjič se zaradi sinove smrti ubije še Evridika, Kreonova žena in Hajmonova mati. Kreon ostane na koncu strt, kaznovan za svojo nepopustljivost. Znana Antigonina misel je: Ne da sovražim - da ljubim, sem na svetu.

Antigona je lik individualne upornice proti državni oblasti, in sicer v imenu naravnega zakona (etičnega čuta).

V Antigoni sta tragična junaka Antigona, ki se zavestno žrtvuje za pozitivno idejo, in Kreon, ki je žrtev lastnih krutih ukrepov.

RIMSKA KNJIŽEVNOST se je razvijala v tesni odvisnosti od grške, saj je poleg literarnih vrst in zvrsti od nje prevzela tudi mitologijo, snovi, metriko in stil. Obdobja rimske književnosti so:

- arhaično (240 - 81 pr.n.št.) - prvi epski poskusi, prve tragedije, začetek in vrh komedije,

začetek satire, zgodovinske in moralistične proze

- zlati vek (81 pr.n.št. - 14 n.št.) - razcvet govorništva in zgodovinopisja, vrh lirike in

elegije, satire, pripovednega pesništva

- srebrni vek (14 -117 n.št.) - gojil tragedijo, filozofsko in moralistično prozo, zgodovinopisje, epiko, satiro, basen v verzih in epigram

- razdobje poznega cesarstva (117 - 476 n.št.) - doba upada rimske književnosti; še vedno najdemo roman, lirsko in epsko pesem, vendar so se Rimljani z nastopom nove krščanske književnosti že močno odmikali od antične literarne tradicije.

3. Plavt: DVOJČKA (Menehma; odl. Berilo 1)

Zanimivost razvoja rimske dramatike, predvsem komedije, je v tem, da doseže vrh v arhaični dobi, lirika in epika, čeprav razvojno prvotnejši, pa šele v zlati dobi rimske antike.

Podobno kot tragedija tudi komedija razodeva človeške protislovnosti v človeku samem in v situaciji, v katero je postavljen, glavna naloga komedije pa je, da kaže absurdno zmedo kakega reda v družbi. Rimsko gledališče je bilo podobno grškemu, vendar se je obredno izročilo že umaknilo zabavni funkciji.

Glavna predstavnika rimske komedije tipov sta Plavt in Terenc. Plavt (3. in 2. stol. pr.n.št.) je menda napisal okoli 130 komedij, ohranjenih je 21, med bolj

znanimi je tudi omenjena komedija Dvojčka.

Dvojčka je komedija, ki temelji na situacijski komiki, katere značilnost so naključja, ki povzročijo komično zmedo. V dvojčkih gre za zamenjavo oseb, kar sproži številne komične situacije. Menehmus 1 in Menehmus 2 sta dvojčka, na las podobna drug drugemu, a od otroštva ločena. Menehmus 2 pride v neko mesto, kjer poročen živi njegov brat. Žena in tast ga zamenjata s svojim sorodnikom, ker pa taji, da bi ju sploh poznal, sta prepričana, da je zblaznel.

Na motiviki Plavtovih Dvojčkov temelji Shakespearova Komedija zmešnjav.

SREDNJI VEK IN RENESANSA

Časovno se srednjeveška književnost ne ujema povsem z zgodovinskim srednjim vekom, lahko pa jo omejimo z letnicama 476 (propad rimskega cesarstva) in 1492 (odkritje Amerike). Prva stoletja sr. veka so še pod vplivom razkroja antike, nacionalne književnosti se razvijejo šele po l. 1000. V 14. stol. v okrilju sr. veka že nastaja renesansa.

Razlike med antično in srednjeveško književnostjo in umetnostjo sploh so zelo velike in izhajajo iz:

- drugačnega družbenega reda (prej sužnjelastništvo, zdaj fevdalizem), drugačnega verskega sistema (prej gr.- rim. politeizem, zdaj kršč. monoteizem)
- drugačnih jezikov (v antiki prevlada grškega in latinskega jezika v veliki državi, zdaj razvoj nacionalnih jezikov tudi v književnosti v več državah),
- idejnih, vsebinskih in oblikovnih sprememb.

Najpomembnejše zvrsti in najpomembnejša dela srednjeveške evropske književnosti so:

1. Cerkevna himnika v latinščini zajema pesmi in himne, ki so jih v prvih stoletjih krščanstva peli pri verskih obredih. Najpomembnejše so 3 himne iz 13. stoletja, in sicer Stabat mater, Dies irae ter Himna stvarstva ali Sončna pesem.
2. Vagantska poezija je posvetna poezija v latinščini. Ustvarjali so jo zlasti potujoči študentje (sholarji); je precej svobodomiselna. Najpomembnejša zbirka vagantske poezije je Carmina burana (13. stol., 250 pesmi anonimnih pesnikov).
3. Srednjeveška proza je izšla iz antične latinske proze. Gre za teološka, zgodovinska, moralistična, filozofska, poučna dela.
4. Junaški ep srednjega veka izhaja iz prvotne germanske junaške epike. Od te najstarejše epike so se ohranili samo nekateri krajši teksti, zbrani v islandski zbirki Edda (13. stol.). Edino ohranjeno večje delo pa je anglosaški ep Beowulf (rokopis 10. stol., izvor 8. stol.). Vrh srednjeveške junaške epike zaznamujejo:
  - francoski nacionalni ep Pesem o Rolandu (11. stol.)
  - španska Pesem o Cidu (12. stol.)
  - nemška Pesem o Nibelungih (13. stol.)
  - staroruska Pesem o Igorjevem pohodu (15. stol.)
  - španske romance o Cidu.
5. Trubadursko pesništvo (11. - 14. stoletje) so ustvarjali vitezi. Po vsebini so te pesmi ljubezenske in socialne.
6. Viteški roman (12. stol.) je podobno kot trubadurska poezija nastajal na dvorih. Sprva je bil pisan v verzih, pozneje v prozi. V središču je ljubezenska motivika. Najbolj znan je viteški roman je Roman o Tristanu in Izoldi, ki ga poznamo po priredbi Josepha Bediera.
7. Dramatika je obsegala duhovne igre (liturgične drame, mirakli, moralitete, misteriji, pasijoni; najbolj znana je angleška moraliteta Slehernik iz 15. stoletja) in posvetne igre (npr. Burka o jezičnem dohtarju).
8. Sladki novi slog (dolce stil nuovo) se pojavi v 14. stoletju v

severnoitalijanskih mestih. Gre za slog, ki pomeni prehod med srednjeveško in renesančno kulturo. Razlika med srednjeveško liriko in liriko sladkega novega sloga je v tem, da je v srednjem veku avtor (vitez, trubadur) opisoval izvoljenkino lepoto, njeno radodarnost, pobožnost, njene kreposti, v novem sladkem slogu pa postane izvoljenka pesniku nekaj vzvišenega, nadnaravnega, poezija je polna alegorij (prisposodob; alegorična poezija; alegorija je ponazarjanje kake abstraktne ideje ali pojma s pomočjo konkretnih podob, likov, dejanj).

4. Dante Alighieri: BOŽANSKA KOMEDIJA

Najpomembnejši ustvarjalec sladkega novega sloga je bil Dante Alighieri (1265 -1321).

Rodil se je v skromni plemiški družini (Firence) in se že devetleten zaljubil v Beatrice. Čeprav se nista nikoli zblížala, jo je ljubil do smrti. Zaradi političnega udejstvovanja je bil izgnan iz Firenc. Pokopan je v Ravenni. Pisal je v latinščini in italijanščini. Velja za utemeljitelja italijanskega knjižnega jezika (osnova je Dantejeva rodna toskanščina). V latinščini je pisal filozofska dela in komentarje, v italijanščini pa poezijo. Njegovi najpomembnejši deli sta zbirka sonetov in kancon Novo življenje in alegorična pesnitev Božanska komedija. (Berilo 1)

V Božanski komediji je Dante združil vse vidike srednjeveškega sveta v zaokroženo celoto. Podlaga sta ji krščanska filozofija in teologija, pripoved sledi krščanskim predstavam o posmrtnem življenju - o peklu, vicah in nebesih. V to dogajanje so vključene številne zgodbe o resničnih in izmišljenih ljudeh Dantejevega časa, od papežev do preprostih meščanov. Poseben čar daje celoti ljubezen do Beatrice, ki ima alegoričen pomen.

Kratek obris vsebine: Dante zablodi v gozdu (= življenju), kjer sreča tri živali: risa (nečistost), leva (napuh) in volkuljo (lakomnost). Politična razlaga živali je takale: ris predstavlja Firence, lev francosko kraljestvo, volkulja pa papeštvo. Iz zagate reši Danteja Vergil (podoba razuma) in ga povede na dolgo pot odkrivanja življenja in sveta skozi pekel in vice, kjer Dante sreča vrsto znanih ljudi iz mitologije in zgodovine in se z njimi pogovarja. Najčešče uvršča avtor posamezne ljudi v dele pekla in vic zgolj po svojih političnih simpatijah. V raj ga Vergil kot pogan ne more spremljati; tam ga vodi Beatrice (podoba božanske milosti). Preko treh stopenj potovanja in spoznanja se vrne Dante spet na zemljo. Vsi trije deli se končajo z isto besedo: zvezde.

Mogočno delo je nastajalo 6 let. Alegorični ep se imenuje zato, ker je pesnik abstraktno onstranstvo konkretiziral, kar v literarni teoriji imenujemo alegorija ali prisposodba. Najboljši del Božanske komedije je Pekel, ki ga je pesnik vsebinsko razdelil na devet koncentričnih krogov, ki skupaj oblikujejo narobe obrnjen stožec. S površja zemlje se krogi ožijo v notranjost do središča zemlje. Čim globlje je koncentrični krog, tem manjši je in toliko večje je v njem trpljenje.

1. krog: antični umetniki, učenjaki, junaki (ker pač niso kristjani)
2. krog: grešniki iz ljubezni
3. krog: požeruhi
4. krog: skopuhi in zapravljaljivci
5. krog: lenuhi in jeznoriteži
6. krog: krivoverci in čutni uživači
7. krog: nasilneži, samomorilci, oderuhi

8. krog: zvodniki, prostitutke, tatovi, sleparji, podkupljivci, spletkarji, krivi preroki, alkimisti
9. krog: izdajalci posameznikov in domovine (Brut).

Božanska komedija je torej alegorično - religiozna pesnitev, zgrajena iz treh delov: Pekel, Vice, Nebesa. Vsak del šteje 33 spevov, z uvodnim delom obsega celotna pesnitev 100 spevov. Verzna oblika je tercina z enajsterci.

Pesnitev je spesnena v 1. osebi. Zaradi vsebinske pomembnosti in oblikovno - estetske skladnosti velja Božanska komedija za najpomembnejše delo srednjeveške književnosti.

Božanska komedija (odl. Berilo 1)

Odlomek Haronov brod je iz 3. speva Pekla. Govori o brodniku Haronu, znanemu iz grške mitologije, ki preko reke Aheron prevaža duše umrlih v podzemlje, pekel. Gre za ljudi, ki so umrli v sovraštvu z Bogom. Mnogo jih je, prihajajo vedno novi, da Haron komaj zmaguje svoje delo. Umrli preklinjajo človeštvo, starše, ki so jih spočeli, rojstni kraj in Boga. Med njimi ni dobrih in poštenih ljudi, taki se zbirajo drugod.

Odlomek Grof Ugolino je iz 32. in 33. speva Pekla. Grof Ugolino je bil pomemben fevdalec iz Pise in je v mestu nekaj časa celo vladal. Ko pa je izgubil oblast in moč, ga je dal njegov sovražnik škof Ruggierri skupaj s sinovoma in vnukoma zapreti v stolp, kjer so od lakote vsi pomrli.

5. BRIŽINSKI SPOMENIKI (odl. Berilo 1)

Cerkveno slovstvo srednjega veka označujemo z izrazom pismenstvo. Pisci redkih ohranjenih zapisov v slovenščini so tuji duhovniki, ki so krščanski nauk širili med Slovenci. Po izvoru so zapisi prevodi in predelave tujih predlog, torej ne gre za izvirna besedila. Njihov pomen je zlasti v tem, da izpričujejo razvoj slovenščine v srednjem veku.

Med slovenska besedila pismenstva spadajo poleg manjših zapisov trije pomembnejši rokopisi:

- Brižinski spomeniki (972 - 1039)
- Celovski ali rateški rokopis (ok. 1380)
- Stiški rokopis (1428, 1440)

Brižinski spomeniki so najbolj častitljivi slovstveni zapiski v slovenskem jeziku iz zgodnjega srednjega veka. Našli so jih v pergamentnem rokopisnem zborniku, ki je leta 1803 prišel iz bavarskega mesta Freising (Brižin) v državno knjižnico v Munchnu. V njem so odkrili 3 slovenske zapise. V I. in III. spomeniku gre za obrazca splošne spovedi, ki so ju verniki molili pred skupno odvezo, II. spomenik pa je pridiga o grehu in pokori. Zapisani so bili pred letom 1000, domnevajo pa, da so izvirniki teh besedil nastali vsaj že sredi 9. stoletja. Besedila torej niso izvirna, saj gre za prevode po latinskih in nemških predlogah. Brižinski spomeniki so pisani v latinici (karolinška minuskula), jezik je slovenščina v zgodnjem obdobju, ko se je iz skupnega praslovenskega jezika razvila v posebno narečje. Jezik je še enoten, saj še ni opaziti razslojenosti na narečja, pa tudi tujk (germanizmi) še ni.

Najkvalitetnejši je II. brižinski spomenik, torej pridiga o grehu in pokori. Govori o Adamu, ki je po krščanski veri prvi človek in oče vsega človeštva. Zapeljal ga je hudič, da je grešil pred Bogom, zato je tudi človeštvo pregrešno,

obenem pa podvrženo bolečini, žalosti, trpljenju, staranju in smrti. Ljudje se lahko rešijo tako, da posnemajo svetnike in njihova dobra dela: nasitijo lačne, napojijo žejne, obujejo bose, obiskujejo bolne in zaprte itd. Veliko morajo moliti, pa se bodo rešili hudičeve oblasti. Grehov se je treba otresti s spovedjo. Tako ob smrti ne bo težko stopiti pred Boga in pred njegovo sodbo.

Pridiga, ki skuša približati in razlagati svetopisemske resnice, se imenuje homilija, kar velja tudi za II. brižinski spomenik. Duhovnik se obrača k vernikom s stalnimi nagovori (bratje, sinovi božji), zelo plastično in razumljivo skuša prikazati pregrešno življenje in možnosti za odrešitev. Začne z Adamovim izvirnim grehom, nadaljuje z naštevanjem slabih dejanj, vernike opozarja, da pred Bogom ni mogoče ničesar prikriti, lahko pa se rešijo z dobrimi deli, molitvami in spovedjo.

SLOVENSKO LJUDSKO SREDNJEVEŠKO SLOVSTVO

Srednjeveško ljudsko slovstvo je oblika slovstva, ki je krožilo med ljudstvom z ustnim izročilom (kmetje, obrtniki, delavci po trgih, hlapci, najemniški vojaki, študentje...). Najpomembnejši vrsti ljudskega slovstva v sr. veku sta bili ljudsko pesništvo in pripovedna proza. Pesmi so peli ali recitali ob spremljavi na preprosta glasbila ali brez njih, pripovedna besedila pa so govorili.

V zgodnjem in srednjem sr. veku (do l. 1400) so v slovenskem pesništvu prevladoval balade, v poznem sr. veku pa so nastajale zlasti romance.

Ločimo dve vrsti balad - ženske in moške. Ženske so balade, v katerih se opeva usoda deklet, žena in vdov. V njih prevladuje otožnost, žalost nad težkimi socialnimi razmerami in kruto usodo. Ženske balade so izrazito romantične. Mednje spadajo: Desetnica, Sirota Jerica, Zarika in Sončica ter znamenita Lepa Vida, ki jo poznamo posebno po Prešernovi prepesnitvi.

RENASANSA - ponovno rojstvo

Renesansa je obdobje ob koncu srednjega in začetku novega veka. Zgodovinsko je to čas zgodnjega kapitalizma, prvih velikih nacionalnih držav, velikih znanstveno - tehničnih odkritij in začetkov kolonializma.

Kultura se je osvobodila religioznih in cerkvenih spon srednjega veka, človek ni več nekaj slabega, obremenjenega z izvirnim grehom, saj postane s svojim RAZUMOM in sposobnostmi sam sebi največja vrednota.

Renesančna književnost se je začela razvijati v Italiji že sredi 14. stoletja (Petrarca, Boccaccio), okoli l. 1500 nastopi visoka renesansa (Ariosto - ep Besneči Orlando), po letu 1500 pa pozna renesansa (Tasso - ep Osvobojeni Jeruzalem). Po letu 1550 se renesansa za krajši čas pojavi tudi v drugih evropskih deželah:

- v Franciji: Rabelais, roman Gargantua in Pantagruel;

- na Portugalskem: Camoes, ep Luzitanci;

- v Španiji: Cervantes, roman Don Kihot;

dramatika Lope de Vega in Calderon de la Barca (drama Sodnik Zalamejski);

- v Angliji: Shakespeare, soneti, epsko - lirske pesnitve, drame.

Z razvojem renesanse je bistveno povezan **HUMANIZEM**. Gre za kulturno gibanje (ne pa umetnostno), ki je težilo k človeško vrednemu oblikovanju življenja in k razmahu osebnosti po vzoru antike (po l. 1453 so v Evropo pribežali mnogi grški učenjaki, ki so v novem okolju širili duha antike). Največji evropski humanist je bil Erazem Rotterdamski, ki je skušal združiti novi humanizem s krščanstvom, vplival je na reformacijo in se proslavil zlasti s satiro na srednjeveško mračnjaštvo in sholastiko Hvalnica norosti.

6. Giovanni Boccaccio: DEKAMERON; NOVELA O SOKOLU (Berilo 1)

Boccaccio (1313 - 1375) je bil Petrarco sodobnik in prijatelj. Po profesiji je bil pravnik, a se je posvetil samo književnosti. Pisal je v latinščini in italijanščini. Vrh ustvarjanja je dosegel s knjigo Dekameron (desetdnevje). Gre za zbirko stotih zgodb, ki si jih pripoveduje 10 mladih ljudi (7 deklet, 3 mladeniči). Za deset dni so pred kugo zbežali iz Firenc na podeželje (1348). Po vsebini so zgodbe pretežno ljubezenske, večinoma zabavne, moralistično - poučne in satirične, motivno pa prevzete iz prejšnjih obdobj. Boccacciova izvirnost je v okvirni pripovedi, ki vsebinsko različne zgodbe povezuje v skladno celoto.

Novela o sokolu je po obliki in vsebini prava (zgodna) novela. Pripoveduje o ljubezni mladega firenškega plemiča Federiga do poročene gospe Giovanne. Gospa ostaja krepostna, torej duhovno lepa vse do moževe smrti. Njen sinček zboli in je prepričan, da bi ozdravel, če bi dobil čudovitega sokola plemiča Federiga. Gospa zbere pogum in gre do Federigovega posestva. Plemič, ki je medtem popolnoma obubožal, jo pogosti s pečenim sokolom; to je bilo namreč edino, kar ji je lahko ponudil. Giovanna je doumela veliko žrtev svojega občudovalca in se z njm na koncu poročila.

Od Boccaccia dalje razumemo pod novelo pripoved krajšega obsega, s snovjo iz sodobnega ali preteklega, vendar stvarnega življenja, brez pravljicnih, nadnaravnih in neverjetnih dogodkov. Bistvena zanjo je zgradba, zaokrožena okoli enega samega dogodka, število oseb je majhno, zaplet in razplet morata biti presenetljiva in učinkovita, pogosto ima pomembno vlogo kak predmet (sokol). Veliko je opisovanja notranjega človekovega doživljanja (... ko je gospa Giovanna zaradi sinove bolezni v stiski, veliko razmišlja o svojem nekdanjem odnosu do Federiga ... ali je pošteno, da plemiča išče sedaj, ko ga potrebuje, prej pa je bila vzvišena in popolnoma nedostopna ...).

7. Miguel de Cervantes: BISTROUMNI PLEMIČ DON KIHOT IZ MANČE (odl. Berilo 1)

Roman je najobširnejša renesančna prozna zvrst. Podobno kot ep se je tudi roman razvijal v različnih smereh: viteški, pustolovsko - ljubezenski roman, pastirski in pikareskni roman (španski izvor; picaro = slepar, malopridnež; pikareskni roman pripoveduje o prigodah potujočega viteza). Sintezo naštetih tipov romana najdemo v znamenitem Cervantesovem romanu Don Kihot.

Miguel de Cervantes Saavedra (1547 - 1616) je izšel iz španske zdravniške družine. Bil je vojak, tudi suženj, ukvarjal se je z izterjavo davkov in bil celo zaprt. Kasneje se je preživljal kot poklicni pisatelj v Madridu. Pisal je novele, romane in drame. Z Don Kihotom je ustvaril prvi veliki novoveški roman.

Roman je izšel leta 1605 in 1615 v dveh delih. Najprej je nameraval Cervantes napisati parodijo na viteške romane, vendar je delo preraslo v tragikomičen prikaz temeljnih družbenih problemov. Roman sestavlja vrsta epizod, ki pripovedujejo o dogodivščinah glavnega junaka in njegovega oprode Sanča Panse, osrednjo pripoved pa prekinjajo številni novelistični vložki.

Don Kihot je reven plemič, ki zelo rad prebira viteške romane. Nekoč zboli,

ko pa ozdravi, misli, da je vitez. Omisli si viteško opravo, najame oprodo, izbere pa si tudi izvoljenko svojega srca. Tako preobražen odide dogodivščinam naproti.

Odlomek iz 4. poglavja prikazuje don Kihota na poti iz krčme. Med ježo je naletel na kmeta, ki je pretepal k drevesu privezanega fantina, češ da mu tako slabo varuje čredo ovac, da je čreda vedno manjša. Don Kihota v strašni "viteški" opravi se je kmet seveda ustrašil, odvezal fanta in prisegel pri viteškem redu, da bo fantu plačal, kar mu je dolžan. Ker ni bil vitez, ga prisega seveda ni k ničemer zavezovala. Komaj je don Kihot, ves zadovoljen, ker je pomagal popraviti krivico, odjahal, je kmet spet nadaljeval s tepežem.

Odlomek iz 8. poglavja pa govori o "sijajnem uspehu", ki ga je don Kihot doživel v spopadu z mlino na veter. Don Kihot je mlino na veter zamenjal z velikani, ki jih je seveda treba ugonobiti. Oproda Sančo Pansa ga je zaman prepričeval, da se moti. Ko je zapičil sulico v krilo prvega mlina, ga je veter tako silovito zavihtel, da je zdrobil sulico na kose, konj in jezdec pa sta odfrčala daleč stran. Don Kihot se je spet skobacal na konja in godrnjal, da je vojaška sreča pač opoteča.

Ob don Kihotovih prigodah se pokaže, da so nekdanji srednjeveški ideali (npr. viteški kodeks) samo lepi prividi, stvarnost je čisto drugačna, grda in nesmiselna. Junakova vera v te izginule ideale (idealizem) je komična, obenem pa tudi tragična. Don Kihotovo nasprotje je njegov oproda Sančo Pansa, ki na življenje gleda povsem realistično.

8. Primož Trubar: PROTI ZIDAVI CERKVA (odl. Berilo 1)

V dobi slovenskega protestantizma (1550 - 1595) in protireformacije (1595 - 1615) je evropska literatura sledila toku visoke in pozne renesanse. Vendar v 16. stoletju na naših tleh ni bilo nobenega odmeva niti renesanse niti humanizma.

Slovstvo slovenske reformacije se začne l. 1550, ko izideta prvi slovenski knjigi (Trubarjev Abecednik in Katekizem). Zadnja protestantska knjiga pa izide 1595. leta, s čimer se protestantsko slovstvo na Slovenskem konča.

Začetnik reformacije oz. protestantizma je bil Nmec Martin Luther. Protestanti so nastopali proti razkošju cerkve, njenemu bogatenju na račun nevednih in praznovernih vernikov, proti papežu (kot posredniku med bogom in verniki), proti romanjem, odpustkom. Temeljna ideja protestantizma je, da mora vsak vernik sam najti pot do boga in stik z njim, torej mora sam spoznavati verske resnice. Posledica te zahteve je bilo prevajanje svetega pisma in drugih cerkvenih knjig v ljudske jezike, tudi v slovenščino.

Pomen protestantizma za Slovence je ogromen, saj sta bila v tem času utemeljena slovenski knjižni jezik in slovenska književnost, za oboje pa ima največ zaslug najpomembnejši slovenski protestantski pisec Primož Trubar (1508 -1586). Rodil se je na Rašici blizu Turjaka v kmečko - obrtniški družini (njegov oče je bil mlinar in tesar). Študiral je za duhovnika, kasneje služboval v Zidanem Mostu, Laškem, Ljubljani in tudi po Evropi. Pridružil se je reformacijskemu gibanju, zato je moral velik del življenja prebiti v izgnanstvu, v glavnem na Nemškem, kjer je tudi umrl (Derendingen).

V Rothenbergu je leta 1550 nastalo njegovo prvo delo Katekizem (preproste razlage svetega pisma). Izdal ga je pod imenom Rodoljub Ilirski.

Istega leta je izšel tudi Abecednik. Jezikovno je za osnovo vzel ljubljanski govor, opazne pa so tudi značilnosti dolenskega narečja. Knjigi sta bili natisnjeni v gotici, vendar je Trubar kmalu ugotovil, da to ni primerna pisava za slovenščino, zato sta ponatisa pet let kasneje pripravljena že v latinici. Knjigi pomenita utemeljitev slovenskega knjižnega jezika in književnosti.

Med ostalimi deli sta pomembni zlasti prevod svetega pisma nove zaveze in Cerkovna ordnunga.

Pomembni protestantski pisci so še:

- Sebastijan Krelj - Otročja biblija, uredil črkopis;
- Jurij Dalmatin - Biblija (1584), ki je kot edina knjiga ohranila protestantsko tradicijo slovenskega jezika;
- Adam Bohorič - Zimske urice 1584) - prva slovenska slovnica v latinščini; njena vrednost je zlasti v Predgovoru, kjer Bohorič z veliko ljubeznijo govori o Slovencih in tako budi narodno zavest.

V Berilu 1 je natisnjen odlomek Proti zidavi cerkva, ki je del obsežnejšega besedila knjige Ta prvi deil tiga noviga testamenta iz leta 1557. Trubar obravnava dva primera katoliškega praznoverja, ki jima je bil sam priča in ki sta v temeljnem nasprotju s protestantsko doktrino, saj zavajata od prave pobožnosti k zunanjemu blišču. Ta je duhovščini koristen, zato ga podpira.

Prvi primer praznoverja pripoveduje o ženski, ki je trdila, da k njej vsako noč prihajata črno oblečena svetnika (sv. Sebastijan in sv. Rok) in terjata, da se na bližnjem hribu sezida nova cerkev, drugače jih bodo pestile hude naravne katastrofe. Ljudje so babnici verjeli, zgradili leseno kapelico in začeli z verskimi obredi. Ko so hoteli zidati pravo kamnito cerkev, je Trubarjev vikar zelo hitro ujel babnico na laži. Rekel ji je, da je samo hudič črno oblečen, pa se je hitro spomnila, da sta svetnika pravzaprav v belem.

Drugi primer govori o podobnem praznoverju v zvezi z gradnjo nunskega samostana. Vsi trije, ki se jim je prikazovala Devica Marija in zahtevala samostan, so nesrečno končali.

Na koncu Trubar pravi, da so bile skoraj vse cerkve zgrajene na tak način, korist pa imajo samo farji, škofi in nekateri gospodje.

V besedilu je mogoče opaziti Trubarjevo jezo, ko zavrača krivoverske pojave, zanimiv pa je plastičen in realističen jezik, s katerim se obrača k bralcem, čeprav v njem mrgoli slovničnih nedoslednosti in barbarizmov.

BAROK

Barok (port. barocco = nepravilni biser) je oznaka za evropsko kulturo po renesansi pa vse do razsvetljenstva. Nastal je iz krize renesanse in njene harmoničnosti. V tem času človeka in svet doživljajo dvopolno (razklanost med življenjem in smrtjo, sedanjim in posmrtnim življenjem, razumom in čutnostjo itd.). Umetnost postane živahna, nabuhla, polna okraskov. Značilnosti baroka najdemo v vseh vejah umetnosti (arhitektura, glasba književnost, likovna umetnost...).

Pri nas obdobje baroka omejujemo z letnicama 1672 (ponatis Hrenovih Evangelijev inu listov) in 1768 (izid Pohlinove Kranjske gramatike).

V času baroka se je kulturna dejavnost na Slovenskem močno razmahnila, posebno na glasbenem in likovnem področju, zaživelo je gledališko življenje, uveljavljati so se začele posvetne znanosti in filozofija. Izobrazba se je počasi dvigala (jezuiti).

V literaturi Slovenci pravega baroka nimamo, saj se je le nadaljevalo cerkveno slovstvo. Največ baročnih značilnosti najdemo v pridigah (bogati, barviti, včasih nabrekli slog s številnimi ukrasnimi pridevki in primerami z

različnih področij).

9. Janez Svetokriški: NA NOVIGA LEJTA DAN (Berilo 1)

Pravo ime tega pridigarja je Tobija Lionelli, rodil pa se je leta 1647 v Vipavskem Križu. Pri 17 letih je stopil v kapucinski red in postal menih. Kot pridigar je služboval po raznih krajih, najdlje v Trstu, pa tudi v Ljubljani, Novem mestu, Gorici. Svetokriški je snov za svoje pridige jemal iz latinskih in italijanskih priročnikov, tej snovi pa dodajal bogata osebna opažanja. Govorniško je bil izredno talentiran. Svoje pridige je izdal v 5 knjigah z naslovom Sveti priročnik.

Pridiga Na noviga lejta dan je tipičen primer govorniške (retorske) proze. Odlomek je sestavljen iz treh zgodb: zgodba o Liviji in njenem možu, podkrepljena z razmerjem med Sokratom in Ksantipo, zgodba o drozkih oziroma kosih in zgodba o malovrednem možu. Take kratke zgledne zgodbe v literarni teoriji imenujemo eksemplari. Prva zgodba je okvirna, vanjo je že položena vodilna misel, nauk, ki naj bi si ga poslušalci zapomnili: mož in žena morata biti drug do drugega strpna in potrpežljiva. Drugi dve zgodbi skušata ta nauk podkrepiti s primerom, pri čemer si pridigar najprej privošči žensko, potem pa še moškega. Primeri so vzeti iz vsakdanjega, vsem znanega življenja, podani pa so zelo veristično. Osnovni nauk je torej podprt s prispodobami (alegorično moraliziranje), avtor trikrat variira isto misel in jo na koncu kompozicijsko učinkovito zaključi. V svoj govor Svetokriški vpleta resnične in izmišljene zgodovinske osebe in dogodke, zraven pa citira latinske izreke iz sv. pisma. Osnovna metafora odlomka je "faconetel" (robec, ruta), ki kot praktično darilo prerašča v dar spoznanja, kakšno ravnanje je primerno za srečen zakon.

Delo Janeza Svetokriškega sta nadaljevala kapucin oče Rogerij in jezuit Jernej Basar, omeniti pa velja še očeta Hipolita, ki se je ukvarjal s slovnico in slovarjem.

V času baroka so pogosto uprizarjali pasijone (cerkvene igre). Pomemben je Škofjeloški pasijon, ki je prvo ohranjeno besedilo slovenske igre.

Med posvetnimi znanostmi sta se razmahnila zlasti zgodovina in narodopisje. Najpomembnejši ustvarjalec tega časovnega obdobja je Valvazor z delom Slava vojvodine Kranjske (1689), napisanim v nemškem jeziku.

KLASICIZEM

Klasicizem se je razvil sočasno z barokom in označuje vse literarne in slogovne smeri, ki se zgledujejo po antiki. V nasprotju z barokom klasicisti stremijo k harmoniji, ravnotežju, objektivnosti in razumnosti. Najbolj znan je francoski klasicizem, glavni predstavniki pa so Corneille, Racine in Moliere v dramatikah ter La Fontaine v satirični in poučni poeziji.

10. Moliere: TARTUFFE (odl. Berilo 1)

Moliere se je rodil v pariški meščanski družini. Njegovo pravo ime je Jean Baptiste Poquelin. Postal je ugleden igravec in komediograf ter užival podporo Ludvika XIV.

Napisal je 27 komedij v verzih in prozi. Gre za značajske komedije, zgrajene s pomočjo napetih zgodb, polnih spletk, presenečenj in obratov, vendar nad situacijsko komiko prevladuje značajska. Junaki so stalni značajski tipi: skopuh, svetohlinec, hipohonder. Moliere je šibal predvsem svetohlinstvo in nasilje nad naravnimi nagnjenji. S svojimi idejami se je obračal zoper ostanke srednjeveškega fevdalnega in moralnega reda, kritiziral pa tudi meščanske napake in predsodke. V nasprotju s Shakespearom je v duhu klasicizma upošteval trojno dramsko enotnost; vse komedije se dogajajo v Parizu, ki ga je dobro poznal, in obravnavajo sodobno problematiko.

Najbolj znane Molirove komedije so: Šola za žene, Tartuffe, Ljudomrznik, Skopuh, Scapinove zvijače, Učene ženske, Namišljeni bolnik.

Najznamenitejša Molierova komedija je vsekakor Tartuffe. Z njo je imel avtor hude težave, saj je doživljal napade cerkvenih krogov in pobožnjakov, ki so se videli v komediji razgaljene. Tartuffe je kritična komedija o svetohlinstvu. Glavna oseba Tartuffe je goljuf, ki z navidezno, a poudarjeno pobožnostjo preslepi naivnega meščana Orgona, da ga vzame v svojo hišo. Gospod Orgon ga je videl, kako pobožno se vede v cerkvi, zaželel si ga je imeti ob sebi, zato ga je povabil v svojo hišo. Žena, sin in hči so kmalu spoznali, koga imajo v hiši, gost se samo dela pobožnega in poštenega, v resnici pa je hinavec, zahrbtnjež, ženskar, lakomnež, tudi z oblastjo nima poravnanih računov. Očeta opozarjajo, a jim ne verjame, še več, jezi se nanje in jim obljublja celo kazni: sina bo razdedinil, hišo z vsem premoženjem prepisal na Tartuffa, hčer pa z njim poročil. Ni verjel niti tega, da mu goljuf v lastni hiši zalezuje ženo. Dolgo je trajalo, da so se zaslepljencu odprle oči. Hčere res še ni poročil, premoženje pa je bilo že prepisano. Tartuffe je poslej nastopal zelo nesramno; ko ga je hotel Orgon pognati skozi vrata, se je uprl, češ da je hiša njegova. Orgonovo družino so rešili šele orožniki, ki so v Tartuffu prepoznali znanega goljufa.

Odlomka v Berilu 1 se dopolnjujeta. V prizoru iz 1. dejanja se vidi Orgonova zaslepljenost ob Tartuffu, v prizorih iz 4. dejanja pa se razkrije Tartuffe v pravi luči.

RAZSVETLJENSTVO

Evropsko razsvetljenstvo se je pojavilo v Angliji že v 2. polovici 17. stoletja. Njegovi predhodniki so bili misleci Francis Bacon, René Descartes ("Mislim, torej sem!") in Baruch Spinoza. Postavili so temelje za vero v moč človekovega razuma in izkustva (racionalizem in empirizem). Bog je ustvaril svet, vendar se ne vtika v njegov razvoj. Vse je prepuščeno človekovemu razumu in izkustvu. Tako družba kot cerkev morata biti podrejeni človekovim potrebam.

Iz Anglije se je leta 1718 razsvetljenstvo razširilo v Francijo (Voltaire, Diderot), po letu 1750 pa tudi v Nemčijo, vendar je že izgubilo nekdanjo ostrino in se odredilo potrebam reform Marije Terezije in Jožefa II. Glavni predstavniki evropskega razsvetljenstva so: Daniel Defoe, Jonatan Swift, Lessing, Beaumarchais (drami Figarova svatba ter Seviljski brivec).

Začetek slovenskega razsvetljenstva zaznamujemo z letnico 1768, ko izide Pohlinova Kranjska gramatika, konec pa z letnico Zoisove in Vodnikove smrti (1819). Naše razsvetljenstvo je postavilo v ospredje problem naroda, ker je poudarjalo človekov naravni izvor, med človekove temeljne pravice pa spada tudi materni jezik.

V slovstvu razsvetljenstva še vedno najdemo polliterarne zvrsti (nabožni in poučni spisi, slovnice, na novo šolske knjige, članki itd.). Novost obdobja pa so prave literarne zvrsti, s čimer se v slovenskem slovstvu prvič po ljudskem slovstvu srednjega veka začenja uveljavljati besedna umetnost v pravem

pomenu besede. Pojavijo se lirika, dramatika in epika.

Pomembni predstavniki slovenskega razsvetljenstva so:

- Marko Pohlin: slovnica, slov. - nem. slovar
- Jurij Japelj: nov prevod sv. pisma
- Baron Žiga Zois: mentor, mecen, usmerjevalec, kritik
- Valentin Vodnik: pesnik, časnikar
- Anton Tomaž Linhart : dramatik, zgodovinopisec

11. Valentin Vodnik: PESMA NA MOJE ROJAKE (Berilo 1)

Vodnik je živel v letih 1758 do 1819. Doma je bil iz Šiške, postal pa je frančiškanski duhovnik. Ko je avstrijska oblast samostane razpustila, je maševal po gorenjskih vaseh. V času francoske oblasti (1809 - 1813) je bil profesor na ljubljanski gimnaziji. Po odhodu Francozov je bil nasilno upokojen.

Izdajal je časnik Ljubljanske novice, pisal poučne knjige za preproste ljudi, npr. Kuharske bukve, knjiga o babištvu, izdajal Veliko in Malo pratiko, za Slovence najpomembnejše pa je njegovo pesniško delo. Leta 1806 je izdal prvo slovensko posvetno pesniško zbirko Pesme za pokušino, pomembnejše pesmi te zbirke pa so: Ilirija oživljena, Zadovoljni Kranjec, Pisma na moje rojake (Dramilo), Moj spomenik, oda Vršac, basni Kranjski in nemški konj, Sraka in mlade. Njegove pesmi izpovedujejo optimističen pogled na svet, kar je ena bistvenih značilnosti razsvetljenstva, mogoče pa je opaziti tudi prvine utilitarizma (etično filozofsko načelo, ki vrednoti delo posameznika, če imajo tudi drugi kaj od tega).

Pisma na moje rojake je bila prvič objavljena v Veliki pratiki I. 1795, nekoliko predelana pa kasneje v zbirki Pesme za pokušino. Gre za narodno (razsvetljensko) budnico, saj budi socialno in narodno zavest Slovencev (l. 1814 že Slovinc namesto Kranjc). Pesnik svojim rojakom dopoveduje, da je njihova zemlja bogata, da se lahko živi od poljedelstva, vinogradništva, lesa, morja, rudnega bogastva in trgovine. Treba pa je delati. Lenuh bo ostal siromak, lačen bo, žejen in razcapan.

Pesem je polna retoričnih tropov in figur:

metonimija - lenega čaka strgan rokav...

sinekdoxa - Slovinc, tvoja zemlja je zdrava ...

personifikacija - išče te sreča ...

nagovor - Slovinc, ...

stalna rekla - beraška palica

Verz pesmi je alpska poskočnica (3x amfibrah, nekoliko svobodnejša oblika).

U -- U U -- U U -- U
U -- U U -- U U -- U
-- U U -- U
-- U U --
-- U U -- U
U U -

12. Anton Tomaž Linhart: TA VESELI DAN ALI MATIČEK SE ŽENI (odl. Berilo 1)

Linhart se je rodil leta 1756 v Radovljici. Najverjetneje je na Dunaju doštudiral pravo, gotovo pa se je tam seznanil z razsvetljenstvom. Kasneje se je vrnil v Ljubljano in služboval kot arhivar, uradnik in deželni tajnik. Bil je najbolj prizadeven član Zoisovega krožka. Umril je leta 1795 v Ljubljani. Njegovo literarno delo je zelo raznoliko, saj se je poskusil v pisanju poezije, tragedije, uspel je s komedijama *Ta veseli dan* ali *Matiček se ženi* in *Županova Micka*, v nemškem jeziku pa je napisal tudi knjigo *Poskus zgodovine Kranjske* in drugih dežel južnih Slovanov Avstrije I, II.

Ta veseli dan ali *Matiček se ženi* je samostojna predelava francoskega izvirnika Beaumarchaisove Figarove svatbe, ki je bila za tedanje avstrijske razmere izredno svobodomiselna. Zato igra tedaj, ko je izšla (1790), ni bila uprizorjena. Linhart je izvirnik močno skrajšal, zmanjšal število oseb, dogajanje je prestavil iz visokega plemiškega okolja na skromnejšo podeželsko graščino, plemstvu nasprotujoče meščanstvo pa je zamenjal s preprostimi kmeti, kar je bolj ustrezalo slovenskim socialnim razmeram. Ohranil pa je osnovno razsvetljensko - demokratično miselnost, pa tudi lahkotno rokokojsko radoživost. Dogajanje je postavil na Gorenjsko, zato je jezik močno obarvan z gorenjskimi narečnimi prvinami. Komedija ima 5 dejanj.

I. dejanje: Družinska soba

Vrtnar Matiček in hišna Nežka se pogovarjata o pripravah na poroko. Nežko bi rad osvojil tudi baron Naletel in za posrednika najame grajskega tajnika Žužka. Matičku grozi sodišče (Marija Smrekarica z Gobovega gradu ga toži, da ji ni vrnil 200 kron, zato jo mora po pogodbi vzeti za ženo; zadevo vodi advokat Zmešnjava), a Matiček se ne boji. Situacijska komika je zgrajena okrog študenta Tončka, ki se nespretno vrti okoli Nežke, županove Jerice in celo baronice Rozali. Baron ga spodi z gradu, a Tonček se le navidezno odpelje.

II. dejanje: Gosposka soba

Nežka zaupa baronici, da jo baron zalezuje. Skupaj z Matičkom zasnujejo načrt, da se bo z baronom sestal Tonček v Nežkini obleki. Matiček preko pisarja Budala pošlje baronu anonimno pismo, češ da se baronica z nekom sestaja, da bi zbudili njegovo ljubosumje. Sledi vrsta komičnih zapletov in zamenjav, baron in baronica se pobotata, začne pa se sodna razprava proti Matičku.

III. dejanje: Graščinska pisarna

Baron sluti, da ga vsi vlečejo za nos. Nežka mu obljubi, da pride na sestanek v gozdiček, če ji bo dal doto (rada bi plačala Matičkov dolg Smrekarici). Sodna obravnava poteka v slovenskem in ne v nemškem jeziku. Izkaže se, da je graščinski tajnik Žužek Matičkov oče, Smrekarica pa njegova mati.

IV. dejanje: Grajski mostovž

Sledi kup komičnih zapletov in zamenjav. Nežka pove Matičku, da bo šla na sestanek z baronom baronica v njeni, Nežkini obleki. Jerica prepriča barona, da pusti Tončka na ples. Baron jo pooblasti, naj pove Nežki, kje se bosta dobila. Jerica ne ve za dogovor o zamenjavi med Nežko in baronico, zato Nežko zatoži Matičku. Ljubosumni Matiček sklene Nežko zasledovati na sestanek; oče Žužek ga svari, naj se ne prenašli.

V. dejanje: Gozdiček na koncu vrta

Po hudih zmešnjavah in zamenjavah se vse pojasni. Baron in baronica se pobotata, sledita dve poroki - Nežka in Matiček ter Žužek in Smrekarica. Prva dva odlomka sta z začetka, ko Matiček izve, da baron Naletel zalezuje

njegovo Nežko. Zato zasnuje načrt, kako ga bo ukanil in razkril njegovo (fevdalno) pokvarjenost, pri tem pa ohranil svojo in Nežkino čast, poleg tega pa iztržil čedno doto.

Tretji odlomek, pogovor med Budalom in Zmešnjavo, prikazuje tipičen odnos tedanje birokracije do Slovencev in slovenščine.

Matičkov monolog pa je iz zadnjega, petega dejanja; junak v njem na preprost način izpove svojo demokratično miselnost in kmečko poštenost.

13. Ljudska pesem: LEPA VIDA (Berilo 1)

Snov lepe Vide je iz bizantinsko - balkanskega okolja. Motiv je prišel v naše kraje po letu 1100 in se večkrat spremenil (inačice ali variante). Najprej je balada govorila o materi, ki ji je zbolel otrok, "zamorec" na ladji ji je ponudil zdravilo, da bi jo ugrabil. Ko Vida spozna prevaro, skoči z ladje v morje in se utopi (zveza s piratskimi Saraceni). Proti koncu sr. veka je nastala različica, ki jo poznamo po Prešernovi prepesnitvi: lepa Vida je poročena s starcem, ima bolnega otroka in silno trpi zaradi svojega nesrečnega življenja. Ko ji "zamorec" ponudi lepše življenje na dvoru španske kraljice, odide z njim, a ni srečna, vedno bolj se ji toži po domu. Njeno hrepenenje je neutolažljivo, celo mnogo silnejše od prejšnjega trpljenja. Prvotni zgodbi je idejo hrepenenja dodal Prešeren, od njega dalje pa je motiv postal izpovedna snov mnogim slovenskim ustvarjalcem, ki so Vido postavljali v sodobnejša okolja, ohranili pa poglavitno idejo hrepenenja (Jurčič, Cankar, Ferdo Kozak, Šeligo).

Prešeren je v prepesnitvi ohranil mnogo jezikovnih in slogovnih začilnosti ljudske pesmi: ljudsko število, iteracije, personifikacije, hiperbaton, poseben besedni red, starinske in narečne izraze, apostrof itd.

Predromantika in ROMANTIKA

Predromantika (1750 - 1800) je skupno ime za literarne tokove v evropski literaturi, ki so pripravljali pot romantiki z nasprotovanjem razsvetljenstvu in klasicizmu. Gre za upor intelektualcev proti prevladi razuma. V literaturi se je začela pojavljati nerazumna čustvenost, melanholija, globoko razmišljanje in dožemanje narave, smrti in vere. Človek ni razumno bitje, v njem so skrivne težnje, ki ga vodijo stran od razuma.

Glavni predstavniki evr. predromantike so Blake, Burns, Rousseau, Herder, Brger, Schiller, Goethe. Literarne zvrsti, ki so jih gojili, so predvsem lirske, v pripovedništvu roman, razvile pa so se tudi različne oblike drame.

Eden pomembnejših tokov nemške predromantike je bilo viharištvo (Sturm und Drang; vihar in zalet). Somišljeniki gibanja so nastopali proti razumni urejenosti razsvetljenskega življenja, v ospredje pa postavljali viharna čustva, svobodne strasti, voljo genialnega posameznika, ki se v imenu svobode upira tiranstvu, avtoriteti in tradiciji.

Romantika (1800 - 1850) kot nova slovstvena smer se je pojavila v Evropi pod vplivom treh velikih dogodkov:

1. Francoska revolucija (1789 - 1795) kot socialno - politični dogodek;
2. Kantova filozofija (Uveljavil je predstavo o dveh resničnostih : vidni in globlji, človeku nedostopni in nezaznavni; pojavi se dvojno pojmovanje sveta: nasproti razumu je Kant poudaril notranji čut, s katerim človek sledi sreči, moralnosti in lepoti; s tem je odprl vrata razumevanju čustvenega in domišljjskega); romantiki so poudarjali nasprotje med človekom in svetom, med človekovim

razumom in čustvom ter dajali prednost čustvom;

3. Weimarska klasika (umetnostni dogodek), ki sta jo predstavljala Schiller in Goethe. Poudarjala sta vlogo lepote, estetike, ne le v umetnosti, ampak tudi v življenju. Lepota je absolutna vrednota, ki vpliva tudi na moralne in družbene vrednote. Bistvo besedne umetnosti je lepota notranjih in zunanjih oblik. Pesnik je izvir teh vrednot.

Podlaga romantiki je tudi nov tip osebnosti, romantični človek, ki je notranje plemenit, lep, poln čustev in zanosa, predvsem pa zmožen estetske ustvarjalnosti. Z družbo je v sporu, ker ta s svojo ureditvijo, zakoni in navadami ne ustreza romantični lepoti, ampak jo zatira in omejuje. Večina romantikov je bila svobodomiselna, svobodoljubna in demokratična. Sanjarili so o lepši prihodnosti (Prešeren).

Najpomembnejši evropski romantiki so: Heine, Byron, Shelley, Keats, Scott, Hugo, Lamartine, Vigny, Leopardi, Mickiewicz, Kollar, Mcha, Puškin, Lermontov.

14. Aleksander Sergejevič Puškin: JEVGENIJ ONJEGIN (odl. Berilo 4)

Puškin (1799-1837) predstavlja enega vrhov ruske romantike, s svojim znamenitim romanom v verzih Jevgenij Onjegin pa že nakazuje bilžino realizma.

Puškin izhaja iz stare plemiške rodbine. Po liceju je dobil službo v zunanjem ministrstvu. Zaradi liberalnih nazorov je bil pregnan v južno Rusijo in na Kavkaz, več kot dve leti pa je bil v hišnem priporu na lastnem posestvu. Kasneje se je poročil in l. 1837 padel v dvoboju zaradi ženine časti (verjetno je šlo za politično spletko).

Pisal je liriko, epiko (Jevgenij Onjegin) in prozo (roman Stotnikova hči in novela Pikova dama).

Jevgenij Onjegin zaradi verzne oblike spominja na ep, vendar pa je mogoče hitro dokazati, da gre za roman. Snov ni mitološka, nadnaravne sile žive samo v ljudski domišljiji, šegah in vražah. Celotno dogajanje je odvisno od kreativnosti upovedenih oseb. Junaki nimajo v naprej danih lastnosti, ampak se skozi dejanja spreminjajo in razvijajo. Delo je razdeljeno na poglavja in ne na speve.

Roman ima 8 poglavij, ki so zgrajena iz onjeginskih kitic (okoli 50 kitic je v vsakem poglavju): 14 verzov, 8-9 zlogov, jamb (U-), ženske (A) in moške (a) rime - bAbCCččDeeDff.

V romanu se prepletajo romantične in realistične prvine. O romantiki pričajo: verzna oblika, gesla na začetku poglavij, občutje glavnega junaka (odvečni človek, Byron, spleen-handrá), šege in vraže, usodne ljubezni, strasti in maščevanja (dvoboj). Realistični pa so opisi preprostih ljudi, povprečnih značajev, pa tudi upovedovanje sedanjega trenutka (ne zgodovine!), socialnih in političnih razmer.

Dogajanje je postavljeno v Petrograd, Moskvo in podeželje Krasnogorska

po l. 1820. Gre za čas absolutizma (carizem); skozi fevdalni red so razvidni hierarhični družbeni odnosi (plemstvo, tlačani) in patriarhalna družina.

Roman se začne sredi dogajanja (in medias res), ko se Onjegin pelje k umirajočemu stricu, po katerem bo dedoval. Puškin nas mimogrede seznanja z junakovim značajem: vase zaverovan predstavnik praznega meščanskega življenja, ki se smili samemu sebi in nima nobene volje; življenje mu teče med gledališčem, plesi in saloni; je tipičen primer dolgočasnega odvečnega človeka. Po stričevi smrti se Onjegin preseli na podeželje, a je prelen, da bi se lotil ustvarjalnega dela. Velikodušno osvobodi svoje kmete-tlačane, zato skoraj obuboža. Zbudi ljubezen v naivni deklici Tatjani, ko pa mu ona razkrije svoja čustva, jo hladno in pokroviteljsko (čeprav pošteno) zavrne. Seznanja se s študentom in pesnikom Lenskim, zaročencem Tatjanine sestre, in ga kasneje v nesmiselnem dvoboju ubije. Čez nekaj let se v Moskvi sam zaljubi v že poročeno Tatjano, a ona ga ponosno zavrne, čeprav ga še vedno ljubi.

V Berilu 4 je 5 spevov iz 1. poglavja romana. Iz spevov je razvidna duhovna podoba glavnega junaka Jevgenija Onjegina. Vse noči prepleše in se udeležuje zabav, vendar ga začne takšno življenje dolgočasiti. Sam pravi, da se mu je uprl šum sveta; postal je nezadovoljen s svetom okoli sebe in s samim seboj, zajel ga je spleen (rus. handrá), torej občutje odvečnosti in dolgočasnosti, ki ga poznamo zlasti iz Byronove pesnitve Childe Harold. Nič ga ni zanimalo, vse življenjske sladkosti in radosti so postale brezvredne. Iz spevov lahko vsaj delno spoznamo peterburško plemiško nočno življenje, slutimo pa tudi utrip delovnega vsakdana, ki ga onemogli Onjegin sladko prespi, da bo naslednjo noč spet pri močeh. Duhovna podoba glavnega junaka je izrazito romantična, realistične prvine pa so razvidne iz orisa delovnega jutra.

15. Johann W. Goethe: TRPLJENJE MLADEGA WERTHERJA (odl. Berilo 1)

Goethe (1749 - 1832) se je rodil v Frankfurtu na Maini v premožni družini cesarskega svetnika. Študiral je pravo, med študijem se je seznanil s Herderjem in t.i. viharištvom ter postal osrednja osebnost tega gibanja. Opravljal je pomembne državne službe in dosegel visoko starost. Do smrti je živel v Weimarju. Med potovanjem po Italiji se je navdušil za antične estetske ideale in se deloma odrekel mladostnim idejam, navdušenju za srednji vek in gotiko, kljub temu pa je tudi v poznejših letih ohranjal bistvene predromantične prvine.

Goethejeva literatura obsega skoraj vse literarne zvrsti: lirsko in pripovedno pesništvo, novele, romani, drame, memoari, znanstveno - naravoslovni spisi, literarno - teoretični spisi.

Goethejevo romani pomenijo najznačilnejše primere predromantičnega romanopisja.

Trpljenje mladega Wertherja je roman v pismih, naslovljenih nekemu prijatelju. Dogajanje je subjektivno, skoraj samo lirsko, omejeno na junakova čustvena doživetja in izpoved življenjsko - moralnih idej. Roman je navdihnilo Goethejevo bivanje v mestecu Wetzlar in ima avtobiografski okvir (ljubezen do zaročenke nekega znanca, samomor nekega mladeniča). Iz avtobiografskih in drugih doživljajev je Goethe ustvaril zgodbo o novem tipu človeka, ki živi v sporu z družbo in s samim seboj. Rešitev išče v naravi, nato v ljubezni in

končno v smrti. Najbolj ga bremeni spoznanje družbene neenakosti in krutosti naravnih procesov, kar ga navda z melanholijsko in svetoboljem (obup nad svetom zaradi disharmonije). Okvir junakovim doživetjem, čustvom in razpoloženjem predstavlja narava s svojimi značilnimi spremembami, ki ustrezajo tragični spremembi junakove usode.

ROMANTIKA PRI SLOVENCIH (1830 - 1848)

Za razvoj slovenske romantike sta bila najpomembnejša brata Schlegel, ki sta odkrila lepoto srednjeveških, renesančnih in baročnih del ter uvedla posnemanje teh slovstvenih oblik v novejšo evropsko književnost.

Romantika je bila tudi pri nas najbolj naklonjena poeziji, mnogo manj pa prozi in dramatik. Poezija je dosegla vrh in obenem evropsko raven s Francetom Prešernom.

Glasilno slovenske romantike je bil zbornik (almanah) Kranjska čbelica, ki je izšel petkrat (1830, 1831, 1832, 1834 - cenzura, Kopitar, črkarska pravda; 1848).

Idejni in intelektualni vodja slovenske romantike je bil Matija Čop (1797 - 1835), doma iz Žirovnice. Bil je izreden intelektualec in filantrop (19 jezikov) ter znanstvenik, vendar precej pasiven; sam ni dosti ustvarjal, bistveno pa je vplival na Prešernov pesniški razvoj od njegovega zrelega ustvarjalnega obdobja dalje.

16. France Prešeren: SLOVO OD MLADOSTI (Berilo 1)

Elegija Slovo od mladosti je Prešernova prva pomembna miselna (refleksivna) pesem, s katero se začne njegovo zrelo ustvarjalno obdobje. Gre za izpovedovanje lastnega doživljanja sveta, lastne subjektivnosti.

Pesnik ugotavlja, da življenje ni pravično, saj ostane človek kljub razumnosti, dobroti, poštenosti in zvestobi razočaran. Uspe lahko samo, kdor je bogat (... človek toliko velja, kar plača ...).

Mlad človek hitro pozabi na razočaranja in krivice ter vedno znova verjame v lepši svet, v zrelih letih pa vera in upanje izgineta, ostaneta le razočaranje in vdanost v usodo (resignacija in fatalizem). To je vzrok, da mu je hudo za izgubljeno mladostjo, ko ima človek vsaj upanje (... po tvoji temni zarji srce bridko vzdihuje ...).

Po vsebini je pesem elegija (žalostinka), oblikovno pa je zgrajena iz petih stanc (osemvrstičnica v italijanskem enajstercu, rima: ababab/cc; ob pomenski zarezi se spremeni tudi rima).

Vprašanja:

- S katerimi verzi Prešeren opiše svojo mladost?
- Do katerega spoznanja se dokoplje že v mladosti in kako to izrazi?
- Kdo je v življenju srečen in od česa je sreča odvisna?
- Kateri verzi dokazujejo, da mladega človeka upanje ne zapusti?
- Razloži oksimoron (bistroumni nesmisel) temna zarja.
- Kako bi lahko opredelili Prešernov življenjski nazor? (pesimističen)

17. France Prešeren: SONETJE NESREČE

(Poezije, Berilo 1)

Sonetje nesreče so ciklus 6 sonetov, v katerih najdemo iste ideje kot v Slovesu od mladosti.

1. sonet O Vrba, srečna, draga vas domača...

Pesnik se spominja srečnega otroštva, ko še ni poznal življenjske krutosti. Če ga ne bi zapeljela goljufiva želja po znanju, bi lahko živel mirno in srečno. Sonet je vsebinsko enodelen, imenujemo ga lahko sonet hrepenenja in domotožja.

2. sonet Popotnik pride v Afrike puščavo...

S pomočjo prispodobe pesnik razkrije svoje spoznanje o kruti resničnosti, temu pa sledi obup. Sonet je vsebinsko dvodelen, označujemo ga kot sonet spoznanja.

3. sonet Hrast, ki vihar na tla ga zimski trešne...

Hrast je prispodoba za človeka, ki ga spoznanje dokončno stre. Ta sonet obupa je vsebinsko dvodelen.

4. sonet Komur je sreče dar bila klofuta...

Ta vsebinsko enodelni sonet smrti je izredno pesimističen. Pesnik ugotavlja, da je za človeka, ki ga preganja nesrečna usoda, edina rešitev smrt.

5. sonet Življenje ječa, čas v nji rabelj hudi...

Vsebinsko je peti sonet nadaljevanje prejšnjega. Smrt pesniku pomeni dokončen mir.

6. sonet Čez tebe več ne bo sovražna sreča...

V zadnjem sonetu pesnik ne razmišlja več o smrti, saj je že popolnoma neobčutljiv za udarce usode. Rešitve ne pričakuje več. Tudi ta sonet je vsebinsko enodelen, poimenujemo ga lahko sonet resignacije.

Peti in šesti sonet predstavljata vrh v izpovedovanju osebne življenjske nesreče, za katero pesnik ne krivi višjih nadnaravnih sil, ampak vidi razlog v konkretnih okoliščinah lastne izkušnje in v danih socialnih razmerah. V tem smisli Sonetje nesreče nadaljujejo idejo iz Slovesa od mladosti. Gre za stopnjevano spoznanje o neustreznosti objektivnega sveta.

V formalnem smislu kaže ta ciklus na popolno obvladovanje sonetne forme (značilnosti soneta na str. 9).

18. France Prešeren: SONETNI VENEC (Berilo 1)

Sonetni venec je Prešeren napisal leta 1833. Pesnitev je zgrajena iz 14 sonetov (toliko verzov ima tudi sonet) in zaključnega Magistrala ali mojstrskega soneta, ki je umetniško dopolnjen z akrostihom Primicovi Julji. Posamezni sonetje so med seboj oblikovno in vsebinsko prepleteni. Iz Magistrala izhajajo začetki in konci vseh vseh 14 sonetov, tako da se prvi sonet začne s prvom verzom Magistrala, končuje pa z njegovim drugim verzom; drugi sonet se začne z drugim in konča s tretjim verzom mojstrskega soneta; štirinajsti sonet se začne z zadnjim, končuje pa s prvim verzom Magistrala. Tako se vsak verz magistralnega soneta ponovi 3x - veže začetke in konce 14 sonetov z magistralnim sklepom.

Ustrezno zunanji zgradbi so zapleteni in prepleteni tudi vsebinski elementi. Prešeren je v Sonetnem vencu povezal tri temeljne teme svojega izpovedovanja in dal pesnitvi s tem izjemno vsebinsko težo. Med temami (ljubezen, domovina, poezija) je vzpostavil poseben red, ki je bil hkrati načrt

njegove osebne notranje odrešitve iz bivanjske krize (razkrili so jo Sonetje nesreče): njegova uslišana ljubezen do Julije (kar je seveda odvisno od nje) bi razplamtela njegovo poezijo, ta pa bi kulturno povzdignila slovenski narod.

Julija poezija narod Prešeren

Povezane teme si sledijo v posebnem simetričnem redu: romantični ljubezni do Julije je posvečenih prvih in zadnjih pet sonetov, v osrednjih štirih sonetih je prevladujoča tema domovina, obe temi pa povezuje odrešujoča ideja poezije. v celoto je vdelana tudi podoba slovenske zgodovine: preteklost je čas nekdanje sreče, svobode in časti, sedanost je nesvobodna in nesrečna, prihodnost bo znova prinesla svobodo. Te ideje ponazarja Prešeren s pomočjo prisposodob iz zgodovine in mitov, med katerimi posebno izstopa Orfejev mit v 7. sonetu: mitični pesnik Orfej je s čudežno močjo svojega petja in igranja očaral celo zveri in kamenje ter s svojo umetnostjo kultiviral surova ljudstva. Z Orfejevim motivom je želel Prešeren poudariti pomen umetnosti za narod.

Oblikovno je Sonetni venec najzahtevnejša Prešernova stvaritev, dokaz njegovega mojstrstva, celo artizma.

19. France Prešeren: KRST PRI SAVICI (Berilo 1)

Prešernova osrednja pesnitev Krst pri Savici je izšla leta 1836 kot samostojna knjiga z oznako "povest v verzih". Pesnitev ima dva dela: Uvod in Krst, na začetku pa posvetilni sonet Matiju Čopu, ki sicer ni integralni del pesnitve, vendar pojasnjuje njen nastanek z dvema biografskima dejstvoma - smrt prijatelja Čopa in Julijina zavrnitev.

Snov, pokristjanjevanje Slovencev v 8. stoletju, je Prešeren dobil pri Valvazorju, vendar jo je svobodno preoblikoval.

Uvod je spesnjen na temo domovine, svobode in pravice, vsebinsko pa podaja poslednji boj med peščico poganskih Slovencev, ki jih vodi pogumni Črtomir, ter premočno Valjhunovo vojsko. V poslednji bitki na Ajdovskem gradu, kamor se zateče Črtomir s svojimi bojevniki, so Slovenci dokončno poraženi (izgubijo svojo vero in svojo samostojnost). Kot po čudežu se reši samo Črtomir.

Uvod je spesnjen v 26 tercinah, saj ta kitična forma najbolj ustreza burni dinamiki vojskovanja. Po notranji zgradbi je Uvod izrazito epski.

Krst je posvečen glavnim temam zrele pesnikove poezije, kot so romantična ljubezen, življenjski obup, spoznanje neizbežne usode, resignacija. Ta del je epsko lirski, včasih celo dramatski, saj je deloma napisan v dvogovorni obliki.

Krst govori o Črtomirovem notranjem boju, o njegovi duševni drami. Bogomila, junakova izvoljenka, ki se je v času Črtomirovega vojskovanja pokristjanila, ga postavi pred izredno težko odločitev: sprejeti krščanstvo ali ne. Ob spoznanju njene velike ljubezni Črtomir pristane na krst, odide celo v Oglej in postane duhovnik. Bogomila pa odide v samostan, srečna v veri, da ju čaka skupno posmrtno življenje.

Idejno jedro pesnitve, povezano s Prešernovim življenjskim in svetovnim nazorom, je povzeto v Črtomirovem pristanku na krščanstvo. Ta omogoča različne razlage, verjetno pa je Črtomirovo krščanstvo prej izraz priznanja močnejše (zgodovinske) usode kot pa iskrene religioznosti. Črtomir je vsekakor tragičen junak.

Drugi del pesnitve ima zelo malo zunanjega dogajanja, zgrajen pa je iz 53 stanc.

Vprašanje: Kako si razlagaš Črtomirovo pokristjanjenje? Kakšni motivi vodijo Črtomira in kakšni Bogomilo?

20. France Prešeren: PEVCU (Berilo 1)

Pevcu je idejno najpomembnejša pesem s konca tridesetih let. Motivno je nadaljevanje pesmi Glosa, kjer pesnik razmišlja o pesniškem poklicu, vendar zdaj zastavlja problem resneje, tragično in usodno. Pesnika primerja s Prometejem, ki mu orel neprestano kljuje drobovje. Njegovi stalni spremljevalci so obup, kesanje, strah pred prihodnostjo, s čimer se v pesmi ponavljajo ideje iz Sonetov nesreče. Pesem je dvodelna (sonet!). V prvih treh kiticah stopnjevano razvija misel, da je pesnik tisti, ki lahko obvladuje resničnost (zna, ve, uči). Dramatičnost se prekine po 3. kitici, ko pesnik izpove, da mora po ukazu svojega stanu sprejeti življenje tako, kakršno je (pekli in nebo). Sprejeti mora torej življenjsko neskladje in vztrajati sredi mučne danosti, saj brez trpljenja ne bi bilo njegove poezije.

Pesnikovo obvladovanje vsega je le hotenje, resničnost pa je realno stanje. To nasprotje nazorno izražajo glagolske oblike:

- pesnikova dejavnost je podana z dovršnimi glagoli: zna razjasnit', ve odgnati, uči izbrisat';
- dejavnost resničnosti pa z nedovršnimi glagoli: tare duha, kljuje srce, mori.

Pesnik se mora sprijazniti s poklicno usodo. Ostane mu sicer pokončno vztrajanje, vendar je to vztrajanje resignirano, polno trpljenja. V Pevcu je Prešeren podal svoj strnjeni filozofski pogled na pesniški poklic, ki ga je v skladu z romantičnim nazorom pojmoval kot usodno, vzvišeno in tragično poslanstvo.

Posebnost te pesmi je tudi njena oblika. Zgrajena je simetrično, razmerje med kiticami glede na število verzov je 2:3:4:3:2. Izpovedni vrh je torej v 3. kitici, ki združuje vse tri časovne perspektive (preteklost, prihodnost in sedanost). Rime so postavljene v strogem redu: a - e - i - o - u, tako da zvočna plat podpira vsebinsko. Med zvočnimi figurami poleg rime izstopa aliteracija (Stanu se svojega spomni...)

Pesem pomeni enega vrhov Prešernove miselne (refleksivne) lirike.

21. France Prešeren: ZDRAVLJICA (Berilo 1)

Pesem Zdravljica pomeni najbolj celovito upesnitev pesnikovega družbenega nazora; njegovi osebni problemi (ljubezenski, bivanjski, pesniški) so odrinjeni. Napisana je bila leta 1844, objavljena pa šele leta 1848 (problem 3. in 4. kitice, cenzura, Miklošič).

Po zvrstnosti sodi pesem med napitnice, zdravice, torej med prigodniške pesmi, vendar je vsebina izrazito družbena, politična. Vsaka od 8 kitic je zaokrožena celota.

1. Prijatljji! obrodile so trte... - uvodna zdravica je posvečena vinu in trti.
2. Komu napred veselo... - vesela zdravica velja domači slovenski zemlji in njenim ljudem. Pojavi se ideja Zedinjene Slovenije, ki jo je marčna revolucija povzdignila v narodnopolitični program.
3. V sovražnike 'z oblakov... - jezna zdravica meri na sovražnike slovenskega naroda in njegove svobode. Opazna je pobuda k zlomu absolutizma. Odloči se

za silo zoper narodno zatiranje.

4. Edinost, sreča, sprava... - pomiritvena kitica je napitnica vrednotam, ki omogočajo normalne odnose v družbi.

5. Bog živi vas, Slovenke... - vedra napitnica, v kateri znova prevlada politična in uporniška vsebina. Poudarjena je vloga ženske v življenju naroda.

6. Mladenči, zdaj se pije... - pesnik nagovarja ljubezen in zvestobo mladeničev ter njihovo bojno pripravljenost.

7. Žive naj vsi narodi... - pomiritvena kitica; Prešernova bojevitost se obrne k viziji mirnega bratskega sožitja vseh ljudi in narodov sveta (vsebinski vrh!).

8. Nazadnje še, prijat'ljii... - zadnja napitnica je posvečena dobrim ljudem, humanizmu.

Oblikovno gre za likovno pesem (carmen figuratum), vsaka kitica ima obliko čaše. Rima posamezne kitice je ababccc, stopica je jamb (u -), vsebinska težišča so v sklepkih kitic. Besedilo ima pevni ustroj; kompozicija pesmi je simetrična, z uvodom in sklepom (1:3:3:1), med posameznimi kiticami najdemo notranja vsebinska vzporedja: 2/5, 3/6, 4/7.

22. Honoré de Balzac: OČE GORIOT

Balzac velja za predhodnika velikih realistov 19. st., saj iz romantike prehaja v realizem. Napake, ki jih pripisujejo Balzacovemu pisanju, so, da se ustavlja ob vsem, kar ga zanima, in da je pregostobeseden v opisovanju podrobnosti, ima nabuhel slog in pomanjkanje občutka za naravo. Človeka nikoli ne gleda samega zase, temveč v ozki povezanosti z okoljem, ki ga hkrati oblikuje in odseva njegova dejanja.

Rodil se je 1799 v Toursu, v meščanski družini. Hodil je v strogo samostansko šolo do 17. leta, ko so se preselili v Pariz, kjer je študiral pravo. Kasneje pa se je posvetil samo pisateljevanju. Bil je tudi tiskar in založnik, vendar si je nakopal samo dolgove. Računal je, da bo poplačal dolgove s pisateljevanjem, zato je pisal tudi do 14 ur na dan. Leta 1850 se je poročil s poljsko plemkinjo Evo Honesko. Vendar je 5 mesecev po poroki zaradi šibkega zdravja umrl v Parizu.

Leta 1833 začne pisati ciklus romanov, ki dobijo leta 1842 naslov Človeška komedija. Človeška komedija je skupni naslov za 24 romanov in več novel; vsako delo je v sebi zaključena celota. Ciklus prikazuje različnost francoskih družbenih razredov in poklicev v času od konca Napoleonove vlade in restavracije, torej v prvih desetletjih 19. st.

Človeška komedija ima še vidno romantično tradicijo v nenavadnih značajih, prežetih s strastmi. Njegova skrb za znanstvene podrobnosti in smisel za resničnost pa nam kažeta podobo realističnega romana.

Njegova znana dela so še romani: Izgubljene iluzije, Blišč in beda kurtizan, Striček Pons, Teta Liza, Sagrinova koža.

Oče Goriot

V romanu Oče Goriot gre za prizore iz zasebnega življenja. Dogajanje je postavljeno v čas okoli leta 1820. Glavni osebi sta Goriot in Evgen de Rastignac. Prvi je premožen meščan, ki je podpiral svoji hčeri Delfino in Anastazijo, da sta se povzpeli v višjo družbo. Svojo ljubezen od hčera goji do norosti, saj očitno preveč pomaga in se odreka vsemu ljubemu, medtem ko ga oni samo izkoriščata in se ga sramujeta. Evgen de Rastignac je študent,

podnajemnik v isti hiši kot Goriot. Želi se uveljaviti v družbi. Za uveljavitev se mu odpirata dve možnosti. Ali da uporabi zveze s svojo sestrično ali pa da se bogato poroči in si z umorom pridobi denar. To možnost mu predlaga Vautrin, bivši kaznjenelec, ki živi v isti hiši. Evgena podpirajo starši, kar lahko vidimo v odlomku iz Berila 2. Oče Goriot nam na koncu romana pokaže, da se vseeno zaveda svojih odnosov s hčerama. Ko je na smrtni postelji, je ves obupan, saj si zelo želi še zadnjič videti hčeri. Sam sebi pripisuje krivdo, da sta hčeri taki, saj ju je on tako navadil oz. vzgojil. Tako ju je blagoslovljal in preklinjal hkrati. Vendar se mu želja ni izpolnila, saj sta bili hčeri "zaposleni" in nista imeli časa. Tako je umrl brez hčere ob sebi. Pokopan je bil na Evgenove stroške. Ob koncu pogreba se je Evgen s pokopališča, ki je nekoliko nad mestom, zagledal v Pariz in napovedal boj višji družbi z besedami: "Zdaj se pa skusiva midva!"

Odlomek iz Berila 2 je iz 2. poglavja. Rastignac prejme dvoje pisem, materino in sestrično. V obeh je denarna podpora, za katero je poprosil. Mati mu v pismu opiše stanje doma in mu želi, da bi denar dobro naložil, ter ga opomija, naj bo pošten. Vse to ga spomni na očeta Goriota in notranje ga začne razjedati neznosna bolečina. Hoče se odpovedati visoki družbi. Odpre pismo sestre Lavre, ki mu piše, da za denar, ki sta ga poslali z Agato, nista vedeli, kaj bi kupili, tako je prišlo ravno prav, da mu ga pošljeta. Ponudita se mu, da mu sešijeta srajce, vendar naj pošlje kroje. Rastignac je ganjen. Počuti se močnega in odrešenega, za kar se lahko zahvali denarju.

23. Gustave Flaubert: MADAME BOVARY

Gustave Flaubert se je rodil v Rouenu leta 1821 v družini zdravnika. V Parizu je študiral pravo. Študij je moral zaradi bolezni prekiniti in leta 1849 je odpotoval v Egipt, Turčijo, Grčijo in Italijo. Po prvih književnih uspehih se je umaknil v bližino rojstnega kraja, kjer je živel v skromnem krogu prijateljev. Umril je leta 1880. Flaubertova pomembnejša dela so romani Madame Bovary, Vzgoja srca in Salambo.

Roman Madame Bovary je nastal na podlagi časopisne vesti o nesrečni usodi poročene meščanske ženske. Flaubert je snov uporabil tako, da je usodo junakinje prikazal z nasprotjem med romantičnim sanjarskim svetom in stvarnostjo.

Ema Rouault, ki so jo strogo vzgojili v samostanu, je po svoji naravi čustvena, sanjarska in romantična ženska. Poroči se s preprostim podeželskim zdravnikom Charlesom, ki je njeno pravo nasprotje - trezen in prozaičen poštenjak. Nič drugačno ni mestece, kjer živita, vklenjena v najbolj banalno malomeščansko življenje. Edini predstavnik izobraženstva je lekarnar Homais, omejen frazerski liberalec. V takšnih razmerah si Ema išče utehe pri ljubimcih. Nazadnje se ji želi približati Rodolphe Banlonger, veleposestnik iz okolice. Zaplete se v razmerje in namerava z njim tudi pobegniti. Rodolphe pa se je kmalu naveliča in jo odkloni. Ema ne najde sreče, razmetava tudi z denarjem. Ko se že toliko zadolži, da ne more več povrniti dolgov, obupa in se zastrupi. Na koncu umre tudi Charles.

Odlomek v berilu se začne s prihodom svétnika v mesto, kjer pripravljajo živinorejsko proslavo. Sem pride tudi Rodolphe z Emo. Sedla sta v prvo nadstropje župnije. Svétnik začne s svojim govorom o poljedelcih, o zavzemanju za boljšo zemljo, o pomembnosti poljedelstva za obstoj. Govor

Rodolphe stalno prekinja z neumestnimi pripombami. Emi Rodolphe govori o sanjah, slutnjah in magnetizmu. Položil je roko na njeno, in sedaj je ni več odmaknila.

Gre za premišljen umetniški postopek in v tem se čuti nevidna avtorjeva prisotnost. Flaubert je ob izidu romana Madame Bovary odločno oznanjal, da ni v romanu nič iz njega samega in da so liki v njem popolnoma odtrgani od njegove osebnosti. Sredi l. 1857 pa je dejal: "Ema Bovary sem jaz." Prizor je zgrajen na učinkovitem kontrastu, in sicer na eni strani prazna, nizka vsakdanost, na drugi pa povzdignjena, a zlagana romantičnost. Na tem kontrastu je zgrajen ves roman, zgoščeno pa tudi osrednje poglavje. Kompozicija in stil razkrivata avtorjevo ironijo. Dogajanje Flaubert prikazuje tako, kot se odraža v zavesti literarnih oseb. Vživel se je v like, v njihove telesne in duševne značilnosti, pa tudi v oris zunanjega sveta. Takemu načinu pisanja pravimo osebna pripovedna perspektiva. Pisatelj pa je vsevedni pripovedovalec.

Gustave Flaubert je začetnik kritičnega in objektivnega realizma 19. stol. v Franciji. Za njegov slog v pripovedništvu so značilni kratki stavki, natančno označevanje stvari, hotel je biti popoln. Flaubert je hotel prikazati realnost v vsej njeni pojavnosti, pa čeprav se mu je zdela še tako vsakdanja. Njegovo moralno stališče je precej ostro, v plemstvo ne zaupa več, meščanstvo sovraži, v nižjih slojih ne vidi življenjske sile. Kot nosilci česa pozitivnega mu ostanejo le izjemne osebnosti, kakršna je Ema Bovary. Bila mu je več kot le lik v romanu, bila je del njega samega, projekcija njegove osebnosti v žensko dušo in naravo. Ema ves čas niha med samimi skrajnostmi, med slepili, ki jo omamljajo, in resničnostjo, v kateri živi, a jo sovraži. Je izrazito nevrotično bitje, razklana sama v sebi in v večnem sporu z okoljem. S tem da se je Flaubert oprl na te sile v njeni duševnosti, je roman šele lahko razgibal. Zaradi teženj, ki so pogosto napačno usmerjene, je konec tragičen. Kljub temu je jedro Flaubertovega pripovedništva v realističnem orisu stvarnosti, saj je zlasti v tem romanu ustvaril zgled realističnega romana, ki je zgrajen na temeljih pozitivističnega opazovanja dejstev in natančnih dokumentov.

24. Nikolaj Vasiljevič Gogolj: PLAŠČ

Nikolaj Vasiljevič Gogolj je bil rojen v Ukrajini v obubožani plemiški družini. Študiral je v Peterburgu, postal državni uradnik in kasneje profesor zgodovine na peterburški univerzi. To delo pa je kmalu opustil in se posvetil samo književnemu ustvarjanju. Po prvih uspehih je večkrat potoval v tujino. Gogolja uvrščamo med ruske realiste. Pomen ruskega realizma je tako velik kot pomen francoskega realizma. Ruski realisti 19. stoletja so napisali vrsto romanov, povesti in novel, ki spadajo med najpomembnejša dela svetovne književnosti. Ruski realizem je opisoval življenje plemstva, uradništva in tlačanstva v caristični državi po letu 1830.

Ruski realizem je v primerjavi s francoskim manj pesimističen, pa tudi manj skeptičen in objektivnen. V njem se stvarno opisovanje zmeraj prepleta s satiro, kritiko...

Gogolj je bil mlajši sodobnik ruskih romantikov, Puškina in Lermontova. V svojih prvih novelah je bil še romantičen opisovalec ukrajinskega kmečkega življenja, folklorne, vraž in šeg. Potem se je usmeril k motivom iz velemestnega peterburškega življenja. Sem spada novela Plašč.

Njegova dela so primer grotesknega realizma, kar pomeni, da se v njih realizem meša z grotesko. Obenem je bil Gogolj med ruskimi realisti prvi, ki je oris sodobne stvarnosti povezal z moralnimi, kritičnimi in duhovnimi cilji. Moralna tendenca je opazna tudi v noveli Plašč.

Plašč

Plašč uvrščamo v ciklus t.i. peterburških novel. S svojo socialno usmeritvijo sodi med zgodnja dela ruskega realizma. Značilni zanj pa so tudi groteskni elementi. Vsebinski oris je takle:

Ubog nižji peterburški uradnik Akakij Akakijevič, marljiv, skromen in ubogljiv si mora kupiti nov plašč, ker mu krojač starega noče več krpati. Z velikimi žrtvami si ga nazadnje omisli. Takoj prvi dan se z novim plaščem odpravi v prijateljsko družbo. Na poti domov ga napadejo ponočni roparji in mu plašč ukradejo. Na vsak način ga hoče nazaj, toda nihče mu ne pomaga. Na koncu Akakij zboli in čez nekaj dni umre.

Odlomek iz Berila 2 je s konca novele. Začne se s prizorom, ko se Akakij po iskanju plašča in prvem izostanku v službi vrne na delo. Sodelavci hočejo zbrati denar za nov plašč, toda zberejo ga premalo. Akakij se napoti k "višji osebi" po pomoč. Tam ga grdo zavrnejo. Zaradi nemoči omedli v pisarni, tako da ga odnesejo ven. Potem tava po peterburških ulicah, ter se hudo prehladi. Dobi visoko vročino, močno se mu blede, tako da mu zdravnik ne more več pomagati. Akakij kmalu zatem umre.

Moralna ideja Plašča: Akakij Akakijevič je čudaška, življenjsko prizadeta in v primerjavi z "normalnimi" ljudmi deformirana, pa tudi socialno nepomembna osebnost. Kljub temu je moralno vrednejši - je žrtev drugih, njihove življenjske brezobzirnosti, pa tudi žrtev sistema, v katerem živijo "normalni" ljudje. Zato je vreden sočutja. Ob njem se ljudje zavejo svoje nemoralnosti.

25. Lev Nikolajevič Tolstoj: VOJNA IN MIR

Lev Nikolajevič Tolstoj je najpomembnejši predstavnik objektivnega realizma. Rojen je bil leta 1828 v Jasni Poljani kot potomec stare plemiške družine in je že zgodaj ostal brez staršev. Študija ni dokončal, stopil je v vojsko in se udeležil bitk na Kavkazu. V letih 1857-1861 je potoval po Evropi. Po vrnitvi se je na svojem posestvu posvetil književnemu delu in prosvetljevanju kmetov. Leta 1862 se je poročil in sledila so njegova najustvarjalnejša leta. Kot posledica dolgoletne krize zaradi ukvarjanja z religioznimi, moralnimi in socialnimi problemi se je leta 1879 odrekel ortodoksnemu pravoslavju in se vrnil k prvotnemu krščanstvu, njegovi etiki in uboštvu. Svoj nauk - tolstojanstvo - je širil med mnogimi privrženci in na Jasno Poljano so se številni Rusi in tujci romali poklonit velikemu umetniku. Na stara leta se je obrnil k preprostem kmečkemu življenju in delu. Malo pred smrtjo je zapustil družino in imetje in odšel na pot, kjer je leta 1910 na železniški postaji v Astapovu umrl.

Tolstojevo književno delo obsega tako pripovedna in dramska kot tudi esejistična besedila. Najpomembnejša so:

- povest Kozaki (s spomini na bivanje na Kavkazu in z idejo o nasprotju med civilizacijo in naravo, 1868)
- roman Vojna in mir (1864-1869)
- roman Ana Karenina (kritična podoba meščanskega zakona, družine in družbe, 1873- 1876)

- roman Vstajanje (1899)
- povest s kavkaško tematiko Hadži Murat
- drama Moč teme (naturalistično odkrit poseg v kmečko življenje svojega časa, 1886)
- poučni, polemični in moralistični eseji (s katerimi je podpiral svoj t.i. "tolstoizem").

Lev Nikolajevič Tolstoj je bil tako kot njegova predhodnika Voltaire in Goethe literarno središče svojega časa. Z orisi sodobne in polpretekle ruske družbe, zgodovinskih dogajanj, narave, moralnih problemov in individualnih usod je razvil ruski objektivni realizem do vrha. Hkrati pa je z natančno analizo duševnega življenja svojih junakov pridružil objektivnemu tudi močne prvine psihološkega realizma. V zadnjem obdobju njegovega ustvarjanja pa so prevladovale kritične in moralistične sestavine.

S tem da je v svojem pripovedništvu skladno združil različne smeri objektivnega, psihološkega in kritičnega realizma, je postal Tolstoj eden najpomembnejših predstavnikov evropskega realizma v 19. stoletju.

Vojna in mir

Roman Vojna in mir je poseben tip pripovedi, saj je zgodovinski roman in epopeja. Kot v starih epih je dogajanje nadosebno. Upovedane so podobe Rusije, plemstva in ljudstva, družbenega in individualnega življenja, zgodovinskih dogodkov, bitk pa tudi intimnih usod v času Napoleonovih vojn. Celota je zgrajena na posebni filozofiji zgodovine, ki vidi gonilo razvoja v množici, ne v genialnih posameznikih. Roman je, kot je že v naslovu nakazano, dvopolen. Vojna vsebuje zgodovinsko-politično dogajanje v Evropi in v njem nastopajo med drugimi Napoleon, Kutuzov, car Aleksander I, vendar le kot drobci v veliki reki zgodovinskega življenja. Mir pa predstavlja zasebno, družinsko in družbeno življenje plemiških krogov v Rusiji. V ospredju družbeno-družinske sfere so tri plemiške družine: Rostov, Bolkonski in Kuragin. Glavna oseba je Pierre Bezuhov, ki je tipičen nosilec tolstojevskega moralnega očiščenja.

Odlomek v berilu prikazuje Napoleonov vstop v Moskvo (po bitki pri Borodinu in umiku ruskih čet), ki pa so jo prebivalci večinoma zapustili. Na začetku Tolstoj opeva Moskvo in jo primerja z žensko in materjo (v tem delu so še posebej izrazite veličastne primere in pridevniki). Napoleon Moskvo spoštljivo, a častihlepno ogovarja in se veseli zmage ter zavzetja mesta (ogovori jo v francoščini). To bitko čuti Napoleon tudi kot osebni obračun s carjem Aleksandrom I. Med čakanjem ruskega odposlanstva načrtuje Napoleon bodočnost Moskve pod svojim okriljem in vso milost, s katero jo bo obsipaval. Ko napade mesto, spozna, da je opustošeno, in začuti jezo in poraz, saj mu je spektakularna zasedba Moskve spodletela. V podzavesti morda že začuti, da bo ravno v tem prelepem mestu poražen.

Vojna in mir presega vsakdanjo obliko realističnega romana, čeprav ostaja z načinom pripovedi, slogom in motivi znotraj realistične književnosti.

26. Fjodor Mihajlovič Dostojevski: ZLOČIN IN

KAZEN

Fjodor Mihajlovič Dostojevski je predstavnik ruskega psihološkega realizma. Rodil se je 1821 v Moskvi v družini zdravnika. Po vojaškem študiju v Peterburgu je postal svobodni književnik. Leta 1849 je bil obsojen na smrt, tik pred izvršitvijo kazni so ga pomilostili in obsodili na štiri leta prisilnega dela v Sibiriji. Zaradi dolgov sta z ženo pobegnila v tujino, kjer je zapadel igralski strasti. Večji del življenja je trpel zaradi božjasti. Leta 1881 je umrl v Peterburgu.

Njegovo ustvarjanje delimo na dve fazi. V prvi je pisal krajša pripovedna dela (novele, povesti), v drugi, po vrnitvi iz Sibirije, pa se je posvetil romanom. Med najpomembnejše štejemo: Zločin in kazen (1866), Idiot (1868), Besi (1871-72), Mladenič (1875) in Bratje Karamozovi (1879-80). Omeniti ga je treba še pomembni Dnevnik pisatelja, ki ga je avtor pisal v zadnjem desetletju svojega življenja.

Zločin in kazen

V romanu Zločin in kazen opisuje mladega revnega študenta Raskolnikova, ki ubije staro oderuhinjo Aljono Ivanovno in nenačrtovano še njeno sestro Lizaveto. Ker ga dejanje pretrese, pobegne iz stanovanja, ne da bi vzel denar, ki ga je nameraval ukrasti. Zboli in zabrede v težko moralno krizo. Ko ozdravi, se zbliža s hčerjo zapitega uradnika Sonjo, ki mu pomaga, da spozna, da ni ravnal prav. Na koncu se sam prijavi policiji. Obsodijo ga na osem let dela v Sibiriji, kamor odideta skupaj s Sonjo.

Odlomek iz Berila 2 je vzet iz prvega dela petega poglavja, ki se začne z Raskolnikovimi grdimi sanjami. Imel je sedem let, ko sta z očetom po poteh do doma videla grozljiv dogodek, kako kmetje hladnokrvno udarjajo po ubogem konjičku. Ko se je prebudil, so njegove moreče sanje povzročile, da je globoko v sebi začutil dvom v dejanje, ki ga namerava storiti. Konec odlomka nam pove, da dvom o umoru Aljone ni bil tako močan, da bi preprečil hudodelstvo.

Raskolnikov ne obtožuje samega sebe zaradi hudodelnosti, temveč zaradi slabosti, da ni znal biti izjemen kot Napoleon: "*Hotel sem enkrat za vselej in naglo dognati, ali sem kot vsak drug uš ali človek, ali bom mogel prestopiti mejo ali je ne bom mogel? Ali sem trepetajoča stvar ali imam pravico...*"

Za vse romane Dostojevskega je značilno, da se v njih ukvarja z moralnimi in verskimi vprašanji (ali je bog ali ga ni), z nasprotjem med dobrim in zlim, kaj je dovoljeno in kaj ni. Če ni boga, je po mnenju njegovega "junaka" Raskolnikova vse dovoljeno, tudi umor. Junakovo ime je simbolistično, mišljeno je kot notranji razkol, pomeni duševno razdvojeno osebnost. Psihološko problematiko Dostojevski obravnava z notranjim monologom, večkrat tudi v sanjah. Filozofske probleme pa oblikuje v pogovorih med osebami.

Pripovedna tehnika njegovih romanov oziroma romana Zločin in kazen je, da ga zanima samo človekova notranjost, zelo malo je opisov zunanega sveta, narave, okolja. Dogajanje temelji na pogovorih, ker z dialogom najbolj neposredno natančno izrazi junakovo doživljanje, njegovo življenjsko stališče in moralno stisko.

Dostojevski je napisal v nekem osnutku za obravnavani roman: "*Moralne ideje nastanejo iz verskih čustev, logika jih ne more nikoli opravičiti.*"

27. Henrik Ibsen: STRAHOVI

Henrik Ibsen (1828-1906), po rodu Norvežan, rojen v družini propadlega trgovca, je preživel težko mladost. Po poklicu je bil dramaturg in vodja gledališča v Oslu. Z državno štipendijo je odpotoval v tujino, kasneje pa se je vrnil v Oslo, kjer je tudi umrl.

Poleg ne tako pomembne lirike obsega Ibsnovo delo predvsem drame, nastale v treh obdobjih avtorjevega ustvarjanja. V prvem obdobju je v skladu s *tradicijami romantične dramatike* prikazal dogodke iz nacionalne zgodovine in ljudske folklore (Pretendenti na prestol, Katalina...). V drugem obdobju je ustvaril vrsto dram, ki predstavljajo višek evropske *realistične dramatike* (Nora, Strahovi, Stebri družbe). V njih je z družbenomoralnega stališča kritično prikazoval sodobno meščansko družbo. V obravnavani drami je analiziral zakon in družino ter se z obravnavo problema dednosti približal *naturalizmu*, s čimer se je v literarno zgodovino zapisal kot najpomembnejši dramatik naturalizma in realizma. V zadnjem obdobju je Ibsen v ospredje postavil analizo posameznika, njegovega notranjega doživljanja in podzavesti ter se s tem preusmeril v *psihološki realizem* (Gospa z morja).

Strahovi

Drama Strahovi spada v naturalistično fazo Ibsnovega ustvarjanja; v središču je motivika okolja, dednosti, moralnega in socialnega razkroja, ki je motiviran zlasti z dednostjo. Delo je kratko in poteka hitro, zgrajeno je sintetično, zato je v drami lahko ohranjena enotnost časa in dogajanja. Za preteklost izvemo iz pogovora med dramskimi osebami s pomočjo pogleda v preteklost - retrospektive.

Glavni junak Osvald je dedno obremenjen - po očetju je namreč podedoval sifilis. Osvald telesno propada, njegov propad pa je posledica dednosti in okolja. Njegov oče Alving ob konzervativni, strogi ženi v malomeščanskem okolju nikoli ne najde čustvene topline, ljubezni in sreče. Preda se alkoholizmu in razvratu. Zaradi tega dobi sifilis ter umre.

Mati Osvalda pošlje od doma, starega sedem let, da ne bi bil priča očetovemu nemoralnemu življenju. Po mnogih letih se Osvald vrne iz mesta. Doma se zaplete s služkinjo Regino, za katero pa ne ve, da je očetov nezakonski otrok, ki ga je mati vzela za svojega, da bi prikrila sramoto.

Mati Osvaldu razkrije resnico o njegovem očetju, Regina pa mora oditi. Pri Osvaldu kmalu izbruhne bolezen, zato oslepi. Mati spozna, da je Alvingovega in Osvaldovega propada kriva sama.

Odlomek v Berilu 2 je sklonca drame, ko mati Osvaldu pove resnico o očetju in hkrati prizna, da je tudi ona kriva očetovega propada. Osvald pa ugotovi, da se s sifilisom ni okužil sam, ampak je bolezen podedoval po očetju in to pove tudi materi.

28. Fran Levstik: POPOTOVANJE OD LITIJE DO

[Napaka! Ne najdem vira sklicevanja.](#)

Fran Levstik je pisal v obdobju med romantiko in realizmom (1848-1899). Če upoštevamo evropsko slovstvo, ki je v tem času doživelo razmah realizma in začetke novih smeri (dekadenca, simbolizem), je bila slovenska književnost v zaostanku za nekaj desetletij. V tem času je bilo slovensko slovstvo še pod vplivom razsvetljenstva in romantike.

Fran Levstik se je na področju slovstva ukvarjal s pesništvom,

pripovedništvom, esejistiko, slovstveno kritiko in zgodovino. Med njegova pesniška dela spada pesniška zbirka Pesmi 1854. Kasneje je po revijah objavljala tudi ljubezenske pesmi (Tonine pesmi in Franjine pesmi). Njegovo najznamenitejše pripovedno delo je povest Martin Krpan (1858). Na področju dramatike je preoblikoval v verze Jurčičevo zgodovinsko tragedijo Tugomer. Njegovo najpomembnejše literarno teoretsko in kritično delo je potopisni esej Popotovanje od Litije do Čateža (1858). Potopis bi lahko razdelili na dva dela. V prvem delu Levstik opiše pot in ljudi, ki sta jih s prijateljem Radivojem srečevala (starko Taro in kmeta Bojca), kako modrujejo ob vinu, oriše gospodarske razmere, ne ustavi pa se ob pokrajinskih lepotah niti se lirsko ne razživi. To kaže, da potopis ni zasnovan romantično.

Sredi spisa se razgovori o ostankih ljudskega slovstva, nato preide v esejistično razpravo o nalogah, zvrsteh in slogu sodobnega slovenskega slovstva.

Odlomek iz Berila 2 je iz drugega dela potopisa, ko se Levstiku porajajo literarna vprašanja. Skuša odgovoriti, kakšno literaturo potrebujemo Slovenci, in hkrati ponudi nekaj temeljnih predlogov.

V odlomku pisatelj poudari štiri različne načine literarnega ustvarjanja, in sicer kako se lotiti igre, romana, novele in povesti. Slovenskemu dramatik predlaga, naj piše vesele igre, s kmečkimi značaji, saj je gospoda potujčena. Meni, da Slovincem za igro manjka zgodovinske snovi.

Piscem romana predlaga, naj v ospredje postavijo kakega veljavnega domačina in šaljivo osebo (vaški posebnež, deseti brat).

Pisali naj bi tudi povesti, ki jim pravimo novele. Meni, da je na tem področju dovolj gradiva, zlasti pravljič iz turških bojev. Pisce opomni, naj bo junak karakteriziran in razmišljujoč.

Seveda bi se morala literatura pisati v domači besedi, v domačih mislih, na osnovi domačega življenja.

Lepopisni program se bistveno razlikuje od Čopovega in Prešernovega, ni romantičen, ampak kaže poleg sodobno aktualnih še razsvetljske in predromantične poteze.

Levstikovo delo Popotovanje od Litije do Čateža ostaja najizvirnejši dokument o razvojni problematiki slovenske književnosti v drugi polovici 19. stoletja.

29. Josip Jurčič: DESETI BRAT

Josip Jurčič se je rodil leta 1844 na Muljavi. Gimnazijo je obiskoval v Ljubljani in že kot študent postal ugleden slovenski pisatelj. Uvrščamo ga v obdobje med romantiko in realizmom. Jurčič se je ukvarjal predvsem s pripovedništvom, pa tudi z dramatikom, pesništvom in feljtonistiko. Med njegova najboljša dela sodijo: pripovedka Spomini na deda, povesti Jurij Kozjak, Hči mestnega sodnika, Sosedov sin in roman Rokovnjači, ki ga je kasneje dokončal Kersnik.

Deseti brat

Deseti brat je gotovo Jurčičevo najpomembnejše delo in je prvi slovenski roman, čeprav ima mnoge vsebinske in oblikovne pomanjkljivosti. Jurčič je nameraval ustvariti večje delo, v katerem bodo združene številne osebe, dogodki, problemi in doživljaji. Delo vsebinsko delimo na dva dela.

Po glavnih motivih je to ljubezenski roman, saj v sintetični tehniki pripoveduje o ljubezni med Lovretom in Manico. Zgodba Martinka Spaka, njegovega očeta in polbrata, je primer družinskega romana z romantičnim motivom sinovega maščevanja nad očetom. Ta zgodba je analitično-sintetična. Lovre Kvas, domači učitelj na Slemenicah, ljubi sestro svojega učenca Manico. Tudi ona je zaljubljena vanj, vendar sta jo starša že namenila Marijanu, graščakovemu sinu s Poleska; odlomek v berilu prikazuje pogovor Maničnih staršev, kjer ugibata, za kom Manica skrivoma pogleduje. Čeprav sta jo že namenila Marijanu, sumita učitelja Kvasa. Manica v sosednji sobi pogovor sliši in takoj naslednji dan previdno opozori svojega ljubega na večjo previdnost. Ta ljubezen mora premagati družbene predsodke staršev in grožnje tekmeca. "Deseti brat", Martinek Spak, nezakonski sin doktorja Piškava, poleškega graščaka, je Kvasov zaveznik. Po raznih romantičnih zapetljajih se razkrijejo skrivnosti: deseti brat in Marijan sta Kvasova bratranca. Razpletna pripoved razkrije skrivnostno življenje doktorja Piškava. Nesrečna smrt desetega brata in starega čudaka Piškava odkrije skrivnost Martinkovega rojstva in sorodstva s Kvasom. Učitelj podeduje gradič, doštudira in postane graščakov zet.

Roman Deseti brat vsebuje romantične in realistične prvine. V romanu je Jurčič vpletel precej vaških "originalov": poleg dobrodušnega potepuha Martinka Spaka še Krjavlja, ki pripoveduje svoje zgodbice, in zapitega grajskega strica Dolefa; prikazal pa je tudi kmete, ki se zbirajo v Obrščakovi krčmi. Roman Deseti brat je torej z motivnimi, kompozicijskimi in idejnimi sredstvi romantike ustvarjena celota, ki pa v bistvu ni romantična, ampak osebna sentimentalna. Pripoved je tekoča, oris slikovit in zlasti ob vaških posebnostih enkratno.

30. Janko Kersnik: JARA GOSPODA

Janko Kersnik se je rodil l. 1852 na Brdu pri Lukovici, umrl pa je l. 1897 v Ljubljani; pokopan je na Brdu.

Mladost je preživel v Ljubljani. Na Dunaju in v Gradcu je študiral pravo. V mladih letih je bil pod močnim Stritarjevim vplivom, obenem pa tudi prijatelj, sodelavec in učenec Josipa Jurčiča. Pod vplivom Celestina in Turgenjeva se je usmeril v realizem. Navdušil se je za snovi, kot so: odnos kmeta do gospode, duhovščine, škodljive posledice delitve kmetij, življenje trgov, politična in socialna borba v njih, narodnjaštvo.

Ob Ivanu Tavčarju in Antonu Aškercu je Kersnik vodilni slovenski realist. Njegova dela so: cikel črtic in novel iz kmečkega življenja Kmetske slike, povesti Jara gospoda, Lutski ljudje in Na Žerinjah ter romana Ciklamen in Agitator. Dokončal je Jurčičev roman Rokovnjači in spisal mnogo mojstrskih podlistkov. Pisal je tudi humoreske in politično publicistiko, v mladosti pa tudi pesmi. V teh delih slovenske kmete in meščane z njihovimi strastmi, političnimi nazeri, družbenimi navadami in razvadami ter njihovo življenjsko filozofijo prikazuje s psihološko pretanjenimi podobami. Uspešen je bil tudi v javnem življenju. Kot kandidat liberalne stranke je bil izvoljen v kranjski deželni zbor.

Jara gospoda

Povest Jara gospoda je kritično realistična podoba povprečne trške gospode, njene plitkosti in duševne lenobe. Ta je brez problemov in ne kaže smisla za resnične človeške vrednote. Povest je izšla v Ljubljanskem zvonu l. 1893. Sestavljena je iz 13 poglavij.

V Groblje, podeželski trg, pride nov sodnik Andrej Vrbanoj. To zelo razburka utrip življenja v trgu, ki je sicer ustaljeno in predvidljivo. Vrbanoj se druži s trško gospodo, a kmalu spozna njeno dolgočasnost. Dobro se razume z adjunktom Pavlom, vendar je med njima senca še iz dijaških let, spor zaradi Orlove Julke, v katero sta bila nekoč oba zaljubljena. V krčmi, kjer se zbira gospoda, streže lepa mlada točajka, pridno, preprosto in nepokvarjeno dekle brez staršev, Ančka. Gospodi je mlado neizobraženo dekle v zabavo. O njej govore kot o predmetu, ki bo šel iz rok v roke. Adjunkt Pavel se rad šali z njo, da bi se pa poročil z dekletom, ki zna napisati le nekaj števil, mu še na misel ne pride. Sodnik Andrej se vanjo zaljubi in se z njo poroči. Zakon ni srečen. Še posebno se oddaljita čez nekaj let, ko Ančko adjunkt Pavel pridobi zase. Naposled Ančka z njim odkrito vara moža, ki iz anonimnega pisma izve za ženino nezvestobo. Za vso spletko stoje trške dame. Sodnika novica stre in Pavlu prepusti sodne akte in ženo.

Čez deset let je Pavel sodnik nekje na Štajerskem. Orožnik predenj zaradi prosjančenja privede izčrpano žensko, ki ni nihče drug kot Ančka. Pavel, njen nekdanji zapeljivec, krivec njene nesreče, jo "po predpisih" obsodi na tri dni zapora. Ančka v zaporu umre za legarjem. Za pogrebom gre samo Pavel. Domači benedikt mu zvečer v krčmi zadovoljno govori besede: *"Da, da! Gospod sodnik, tako je lepo! To je krščansko! To je sedmo telesno delo usmiljenja: Mrličke pokopavati!"*

V Berilu 2 je 9. poglavje povesti. Dogajanje se odvija na predvečer 100-letnice fare v Grobljah, kjer imajo nekakšno veselico. Igrajo se igro, v kateri je ena ženska manj, kakor je moških. Vsak moški mora ujeti eno žensko. Tisti, ki ne ulovi nobene, igro izgubi. Lovijo se po gozdu. Pavel zasleduje Ančko, Andrej pa Orlovo Julko. Ko Pavel Ančko ujame, se ga ta sicer brani, vendar v svoji nerazgledanosti ne ve, kaj storiti. Pavel ji vneta prigovarja, da jo že od nekdanj ljubi, Ančka ga pa povpraša, zakaj ji ni tega že prej povedal. Vsi se zbero zopet na kraju, kjer so začeli igro. Zvečer ko bi že bilo treba zakuriti ogenj, vpraša Andrej ženo, če se ni preveč utrudila. Takrat mu ona poočita, če se ni on, ko je lovil Orlovo Julko, in naj gre kar nazaj k njej. Andrej ji reče, naj se vede, kakor se spodobi, in naj molči. Tedaj se približa Pavel. Ančka se oklene Pavlove roke, ki ji jo je bil naglo ponudil. Tako odideta k ognju, sodnik pa žvižgaje za njima. Vsa družba se je veselila še pozno v noč, le sodniku in njegovi ženi je bilo trpko pri srcu.

31. Ivan Tavčar: VISOŠKA KRONIKA

Ivan Tavčar je bil rojen leta 1851 v Poljanah nad Škofjo Loko v kmečki družini. Na Dunaju je študiral pravo, nato je postal odvetnik v Ljubljani. Kmalu je stopil v politično življenje, postal deželni in državni poslanec, nazadnje pa ljubljanski župan. Umrl je leta 1923.

Pomembnejša Tavčarjeva dela so: zbirka novel Med gorami (1876-1888), ljubezenska idila Cvetje v jeseni (1917) in roman Visoška kronika (1919). Tavčar je pisal v obdobju med romantiko in realizmom (1848-1899), vendar njegova literatura pripada bolj romantiki.

Visoška kronika

V središče posameznih novel in povesti postavi kmečke usode brez vzgojno poučne tendence. Roman Visoška kronika je pisan v slogu kronike.

Izidor Khallan, pisec Visoške kronike, se je rodil na Visokem. Njegov oče je bil Polikarp Khallan, trden kmet, ki se je po tridesetletni vojni vrnil v rojstni kraj. Na Visokem si je kupil dve kmetiji. Na posestvu je Polikarp Khallan živel z ženo Barbaro in sinovoma Izidorjem in Jurijem. Po rojstvu Jurija se je preselil v klet, kjer je skrival železno vojaško blagajno. Nekega dne Izidor nehote krene v klet in na tleh zagleda zlatnik. Ravno ko ga hoče pobrati, se prikaže na pragu oče. Za kazen mu odseka polovico mezinca. Kasneje ne more gledati sinove pohabljenе roke in ga pošlje v Loko, da bi se izučil za kovača. Ko se Izidor čez leta vrne domov, je mati mrtva, Jurij pa se vrne iz ljubljanskih šol, ker tam ni kazal uspeha. Pri šestindvajsetih letih se Izidor že skoraj poroči z Margareto, vendar nepričakovani dogodki vse preprečijo.

Neko noč napadejo kmetijo cigani in pri tem smrtno ranijo hlapca Lukeža. Lukež je bil v vojski s Polikarpom in le-ta se mu izpove, da je uplenjeno blagajno obdržal sam. V tisti noči prosi prenočišča tudi stara Pasaverica, Polikarpa tudi prosi, naj njen denar izroči vnukinji Agati. Polikarp ugotovi, da je on morilec njenega moža, izpoved Pasaverice ga tako pretrese, da hudo zbolí.

Na smrtni postelji Polikarp pove sinu Izidorju svojo zgodbo. V vojski se je bojeval in ropal. Nekoč so Lukež, Jošt Schwarzkobler (mož Pasaverice) in on zaplenili blagajno. Ko je bilo vojne konec, je bil Lukež ranjen. Polikarp je v samoobrambi Jošta ubil in sam obdržal blagajno.

Spomladi Izidor na očetovo želje pripelje na posestvo Agato. Vanjo se zaljubi tudi Marks Wulffing, vendar ga Agata zavrne. V maščevanju jo ovadi kot čarovnico. Kasneje njeno krivdo in nedolžnost preizkušajo z vodo. Agata zabrede v reko in ko ji spodrsne, jo reši Jurij. Izidor sam pri sebi verjame v čarovnice in s tem zgubi Agatino zaupanje. Posestvo sklene izročiti bratu, sam odide v vojsko. Ranjen se vrne po mnogih letih in se poroči z Margareto, ki jo je moral nekoč zavriniti.

Roman je razdeljen na dva dela. Oba sta zgrajena iz sedmih poglavij. Prvi del se konča z izpovedjo Polikarpa Khallana, drugi del je pripoved o Izidorju Khallanu. Jezik je starinski ali arhaičen, prepleten z latinskimi citati iz biblije, veliko je tudi dialektizmov.

Romantične sestavine romana so: analitična tehnika, romantična usoda (naključni prihod Pasaverice), lik Izidorja, ki je neodločen, brez življenjske vitalnosti. Jurij je realističen lik, tip dejavnega in odločnega človeka z razumnim mišljenjem.

Osnovna ideja: kdor živi razumno in je sposoben svobodnega mišljenja, ima lepo prihodnost.

Odlomek v Berilu 2

V odlomku Izidor opiše svojega očeta, ki je bil trd, brezsrčen in je nenehno preklinjal. Bil je luteran. Kljub svoji navidezni brezsrčnosti pa so se ponoči zgrinjali nadenj vsi grehi, ki jih je v življenju storil. Ponoči je "tulil in hropel".

Izidor opiše dogodek, ko se je nekega dne z mamó Barbaro odpravil v mesto. Tam je ugledal samokres, ki je stal en beneški cekin. Doma se je splazil v klet, kjer je imel oče blagajno, in zagledal na tleh cekin. Ko ga je hotel pobrati, ga je oče zalotil pri "krají". V jezi mu je odsekal pol mezinca.

32. Simon Jenko: OBRAZI

Simon Jenko se je rodil leta 1835 v Podreči pri Mavčičah. Gimnazijo je

končal v Novem mestu in Ljubljani. Po maturi je odšel v celovško semenišče, naslednje leto pa se je vpisal na dunajsko univerzo, kjer je končal pravo. Najprej je bil domači učitelj, potem pa odvetniški pripravnik v Kranju in Kamniku. Umrl je v Kranju.

Pesniti je začel kot ljubljanski gimnazijec, sodeloval je v rokopisnem glasilu Vaje. Jenko je najpomembnejši slovenski lirik obdobja med romantiko in realizmom.

Značilnosti lirskih pesmi:

- oblika: preproste pesemske oblike (4-vrstične kitice po zgledu ljudske poezije)
- slog: preprost, razumljiv
- pesmi glede na vsebino: ljubezenski motivi, bolj pogosta miselna lirika z razmišljanji o življenju, človekovi usodi in naravi.

V Jenkovo prozno delo spadajo 3 kratke zgodbe: Spomini, Tilka, Jeprški učitelj.

Njegove pesmi delimo na:

- domovinske: Samo, Adrijansko morje, Naprej, Slovenska zgodovina, Gori
- ljubezenske: cikel pesmi Obujanke
- pesmi o naravi/refleksivna lirika: cikel 20 pesmi z naslovom Obrazi.

Pisal je tudi epske pesmi: Knezov zet, Zimski večer.

Obrazi

Obrazi so ciklus 20 pesmi, Jenko jih je napisal okoli leta 1860. Naslov pomeni slike ali podobe iz narave in človekovega življenja. Pesmi so zgrajene v obliki "podob" (obraz=podoba).

Osrednji motiv pesmi je razmerje med človekom in naravo; Jenko to razmerje prikazuje realistično. Slog je preprost in razumljiv.

Večinoma gre za miselno liriko, ki s pomočjo podob iz narave oblikuje nekatere osrednje teme: minljivost življenja, nepomembnost človeka v primerjavi z vesoljno naravo, neprestano spreminjanje vsega. Obraze lahko primerjamo s Prešernovimi Soneti nesreče. Pri Jenku gre za spoznanje, da je človek odvisen od narave, sam v sebi je razdvojen in zato nesrečen. Tega ga ne more rešiti niti smrt.

Kitična in verzna oblika Obrazov je enaka. Vsaka pesem je zgrajena iz treh štirivrstičnih kitic. Verz je kratek, šestzložen krakovjak (verz poljske ljudske pesmi), torej tirstopični trohej -U-U-U.

V pesmih je veliko presonifikacij.

V 5. obrazu Jenko razmišlja o soncu kot delu narave. Sonce spregovori (personifikacija): sijalo je že takrat, ko ne pesnika ne rož še ni bilo. Človek je minljiv, narava pa je večna. Sonce označi kot mogočno, človek je nemočen.

10. obraz govori o materi, ki žaluje za mrtvo hčerjo. Vse je žalostno, le narava razsipava svoje cvetje. Človek je nesrečen, ko doživlja smrt, razpoloženje je mračno. Narava je vesela, za človeka ji je vseeno. Človek je otožen, slavec je vesel - neskladje.

V 13. obrazu Jenko opisuje brezo, ki je simbol za pesnika in človeštvo nasploh. S podobo breze med borovci ponazori človekovo osamljenost. Breza raste, veter ji otresa listje in jo maje. Ne sodi v okolje, na katerega je obsojena. Veter nosi njeno listje v tuje kraje. Domači ljudje so oddaljeni, pesnik jim sporoča o svojem življenju. Z brezo ponazori svoj položaj v tujem svetu.

Ideja cikla je prikazati neskladen odnos med človekom in naravo. Človek je šibak, minljiv, narava je mogočna, večna, ni ji mar za človeka.

33. Simon Gregorčič: ČLOVEKA NIKAR

Simon Gregorčič je pesnik slovenskega realizma. Njegov slog pisanja je razmišljujoč in didaktičen, v pesmi Človeka nikar pa tudi pesimističen.

Simon Gregorčič se je rodil leta 1844 v vasi Vrsno pod Krnom pri Kobaridu srednjemu kmetu. Po goriški gimnaziji je hotel študirati klasično filologijo. Zaradi gmotnih razmer se je odločil za bogoslovje, ki ga je končal v Gorici. Postal je kaplan v Kobaridu. Tu je doživel idealno ljubezen do Dragojile Milekove, zato so ga kazensko prestavili v Branik, kjer je začel bolehati. Umrl je leta 1906.

Gregorčič je bil telesno in duševno krhek človek, primanjkovalo mu je razumske volje, s katero bi obvladoval depresivna razpoloženja. Zaradi duhovniškega poklica, ki si ga je prostovoljno izbral, je bil vse življenje razdvojen. Bil je iskren katolik, vendar je hrepenel po družbi, ljubezni in družini, zato je težko prenašal duhovniški celibat, osamljenost in disciplino. Ta razklanost je postala glavna tema njegove poezije.

Napisal je štiri zvezke Poezij, od katerih je zadnji izšel po njegovi smrti. Najpomembnejša je prva zbirka Poezij, ki jo je teolog Anton Mahnič napadel, posebno pesem Človeka nikar. Pesniku je očital panteizem in pesimizem ter odmik od katoliške dogme in morale. Mahničev napad je Gregorčiča močno prizadel in njegova pesniška moč je začela usihati.

Človeka nikar

Pesem Človeka nikar je ena najbolj znanih Gregorčičevih življenjsko izpovednih pesmi. Pesem je spesnena v obliki pogovora z Bogom, ki si ga pesnik zamišlja kot stvarnika bitij in stvari. V prvem delu opeva božjo ustvarjalnost in svet, ki iz njega izvira. Ta svet je v nenehnem gibanju, tako da prave smrti v njem ni, saj se iz bitja neprestano poraja novo bitje. Ta miselnost je blizu panteizmu, zato je izzvala Mahničev napad. V drugem delu Gregorčič razmišlja o lastnem posmrtnem življenju in prosi Boga, naj iz njegovega telesa ne ustvari novega človeka, ki bi moral trpeti, kot on sam. Sklepna ideja pesmi je prikaz pesnikovega življenja. Ta prikaz je osebno negativen in pesimističen, ni pa splošno veljaven, pesnik misli nase, ne pa na človeštvo.

Pesem je oblikovno zgrajena iz osemindeset verzov. Rima je svobodna, tudi oblika pesmi je svobodna. Pesem ima jambsko metrično osnovo in nekitično obliko. Zadnji verz je napisan v dvostopnem jambu, ostali so napisani v nadštevilnem štiristopnem jambu. Uvodni stavek je zvočno zvezan z dvema paroma zaporednih rim. Obe vsebinski enoti se začenjata s podobnim nagovorom stvarnika (V delavnico sem tvojo zrl, začetnik moj, ki si me ustvaril). V pesmi najdemo personifikacije (prelivajoče se srce) in mnoge ukrasne pridevke (brezumni svet).

34. Anton Aškerc: MEJNIK

Aškerc se je rodil 1856 v Globokem pri Rimskih Toplicah v revni kmečki družini. Gimnazijo je s tetino pomočjo obiskoval v Celju. Stopil je v mariborsko bogoslovje, čeprav ni čutil nagnjenja za duhovniški poklic. Bil je kaplan po štajerskih krajih. Leta 1898 je prosil za upokojitev in dobil takoj nato mesto mestnega arhivarja v Ljubljani. Tu je umrl 1912.

Uvrščamo ga v obdobje med romantiko in realizmom. Pisati je začel pozno,

prvo pesem je objavil šele l. 1880 v Stritarjevem Zvonu. Nato je začel sodelovati pri Ljubljanskem zvonu, najprej z liriko, od l. 1882 naprej, ko je urednik Fran Levce spoznal v njem nadarjenega epika, pa predvsem z baladami in romancami, pa tudi z legendami in parabolami v verzih. Po motiviki delimo balade in romance na tiste iz ljudskega življenja (Na sedmini, Mejniki, Godčeva balada), z zgodovinsko snovjo (Brodnik, Janičar, ciklus Stara pravda), s socialno vsebino (Anka, Zimska romanca). Glavna značilnost Aškerčevih balad je ta, da vsebinsko in oblikovno poskušajo preseči značilnosti stare romantične zvrsti. Vsebinsko težijo k uporabi anekdotičnih ali zgodovinskih snovi za ponazoritev nacionalnih in socialnih idej, oblikovno pa pogosto izgubljajo tipične lastnosti. Spreminjajo se v epsko zasnovane slike. S tem se približujejo oblikam realističnega pesništva.

Z legendami in parabolami (Čaša nesmrtnosti, Prva mučenica) je ustvaril novo zvrst, ki je nadomestila staro balado in romanco s času primernejšo pesmijo.

Zavrgel je katoliško dogmo in si poskušal zgraditi zaokrožen svetovni nazor na osnovi panteizma, pozitivizma in materializma.

Realistične težnje so opazne v Aškerčevem slogu in metriki. Zavrgel je blagoglasnost in leporečje Stritarjeve šole in uvajal trši, neuglajen verz; v slogu in jeziku se je približal vsakdanjemu govoru; proti koncu je ta slog postajal papirnat in časnikarski.

Balada je vsebinsko dramatična, mračna, tragična, v njej nastopajo nadnaravne sile.

Mejniki

Pesem je umetna balada. Vzdušje je mračno, grozljivo. Fantastičnost predstavlja dogodek, ki bi bil lahko samo privid pijanega, domov se vračajočega Martina, saj sreča pravkar umrlega soseda, ki naj bi prenašal prestavljeni kamen na prvotno mesto. Prepletata se epskost in dramatičnost. Epsko je opisovanje nočnih dogodkov, dramatičnost pa ustvarjata monolog in dialog. Pesem je sestavljena iz desetih kitic. Za drugo in četrto je značilen Martinov monolog, za sedmo pa Vidov. V peti in šesti poteka dialog med njima. Motivika je vzeta iz ljudskega življenja.

Ideja - krivice, storjene v času življenja, te spremljajo še po smrti, če se ne poravnajo.

35. Oscar Wilde: SALOMA

Oscar Wilde se je rodil leta 1854 v Dublinu. Ustvarjal je pod vplivom Walterja Paterja, utemeljitelja esteticizma. Književnost Oscarja Wilda spada v obdobje nove romantike. Je eden najvidnejših predstavnikov evropskega larpurlartizma in dekadence, upira pa se realizmu in naturalizmu. Uspešen je bil na turnejah po Ameriki, kasneje kot gledališki avtor in esteta v Angliji. Bil je dve leti zaprt, obtožen homoseksualnosti. Po izpustitvi je živel osamljen v Parizu in tam leta 1900 umrl.

Lirika: Jetniška balada iz Readinga (odmik od esteticizma, obravnava moralne tematike)

Proza: Hiša granatnih jabolk (zbirka pravljic), Srečni princ (pravljica),

Slika Doriana Graya (roman)

Dramatika: Nepomembna ženska, Idealni soprog, Važno je biti resen, Saloma

Saloma - vsebina

Dogajanje poteka sklenjeno od začetka do konca na terasi Herodove palače. Vzrok slavja je Herodov rojstni dan. Od trenutka ko Saloma zasliši Johanaanov glas, ji on postane izziv in edini "predmet zanimanja". Johanaanove besede so pravzaprav kriki - obtožbe Herodiade s krvoskrunko in grešnico. Saloma ga želi videti in mladi Sirec jo le zaradi ljubezni, ki jo čuti do nje, odpelje k vodnjaku, v katerem je zaprt Johanaan. Pogovor med Salomo in Johanaanom je odlomek, ki je spodaj podrobneje opisan.

Zgodba se nadaljuje s prihodom Heroda in Herodiade. Herod skoraj ravnodušno komentira mrtvo truplo Sirca, ki je naredil samomor. Herodiada s popolnoma očitno zavistjo Herodu očita poglede, namenjene Salomi. Herod ob tem zadovoljno povabi Salomo k čašici vina in sadju. Saloma njegovo povabilo zavrne.

Herod se na ta dan dobro počuti, srečen je in želi, da mu Saloma zapeše ples sedmih tančic. Zanj ji obljubi nagrado. Dobila bo, kar koli bo hotela. Saloma sprva nasprotuje, potem pa sprejme Herodov izziv, a za plačilo želi Johanaanovo glavo.

Johanaanova prava sovražnica je le Herodiada, ki zvijačno uporabi za orodje maščevanja svojo hčer. Njena zagrizena maščevalnost je ne vodi le v bes zaradi Johanaanovih obsodb njenega zakona z bratom prvega moža, ampak tudi zaljubljenost v svojega sovražnika.

Saloma torej, kljub Herodovemu prigovarjanju, naj izbere kaj drugega, zahteva Johanaanovo glavo; v srebrni skledi. Saloma glavo dobi, poljubi jo in nato umre - vojaki jo po Herodovem naročilu zmečkajo pod svojimi ščiti.

Saloma - odlomek

Saloma se sredi slavja v kraljevi palači izmakne na prosto. Iz cisterne kraljevih palač prihaja glas preroka Johanaana. Herod ga je ukazal zapreti, ker je njega in Herodiado javno obtožil najhujših pregreh. Saloma želi videti Johanaana. Čeprav se vojaki upirajo in mladi Sirec, ki ljubi Salomo, slutil nesrečo, se ji želja izpolni.

V odlomku gre za čustveni izbruh Salomine "ljubezni" do Johanaana. Želi se mu približati. S prisposodobami opisuje belino njegovega telesa, lasje so kot grozdi vinske trte...

Johanaan se je brani in jo primerja s hčerjo babilonsko in hčerjo Sodome (simbol greha). Njeno mater obtoži krvoskrunkstva, zla in greha. Saloma kljub njegovemu krutemu nastopu želi poljubiti njegova usta, bolj rdeča od vrtnic in nog, ki tlačijo grozdje.

Mladi Sirec jo skuša oddaljiti od njenih besed. V tej pogubni situaciji se mladi Sirec zabode in obleži med Salomo in Johanaanom. Johanaan roti Salomo, naj gre do Galilejskega jezera, naj poklekne na breg in pokliče ime človeka - edinega človeka, ki ji lahko pomaga. Naj izprosi od njega odpuščanje grehov.

Saloma ima zgodovinsko osnovo. Dogajanje poteka v deželi Judeji, ki ji vladata kralj Herod in njegova žena Herodiada. Njuna hči oziroma pastorka Saloma predstavlja grešnost višje družbe; to pa napada asketski prerok Johanaan. Gre za spopad med grehom in svetništvom, senzualnostjo in askezo, bogastvom in revščino.

Wildove osebe obvladujejo banalne človeške lastnosti in strasti. Govorica je polna patetičnega ponavljanja, stopnjevanja, primerjanja, rotenja in zaklinjanja, kar ustvarja vtis monotonosti, počasnosti in zadušnosti.

Delo je polno dekadencijskih nasprotij. Salomina ljubka deklinška zunanost je

v kričečem nasprotju z njeno kruto, nasilno naravo. Njegov preroški zanos je nasprotje Herodovi zaverovanosti v dragocene, bleščeče predmete. Prevladuje in izstopa pa Salomino neobvladano povezovanje ljubezni in sovraštva. Herod je s komedijskimi potezami prikazan kot bojazljivec, praznovernež in pohotnež. Salomo prikaže kot osrednji lik tragedije tudi s tem, da jo obdaja množica oseb, ki pa si jih vse podreja, ne glede na njihov položaj v dvorni hierarhiji.

36. Dragotin Kette: NA TRGU

Dragotin Kette se je rodil na Premu pri Ilirski Bistrici. Od leta 1889 je hodil v gimnazijo, l.1895 pa je moral izstopiti, ker je bil kaznovan s plačevanjem šolnine, ki je ni zmožel. Bil je član dijaške Zadruga, v kateri se je seznanil z drugimi člani "moderne". Bil je središče kulturnega življenja, močno pa ga je zaznamovala tudi neuslišana ljubezen do Angele Smolove. Moral je k vojakom v Trst, kjer je zbolel za jetiko in bil odpuščen. Umrl je leta 1899 v Ljubljani. Je predstavnik slovenske moderne in po Prešernu velja za najpomembnejšega sonetista.

Kette je pisal dela za mladino (pravljica Šivilja in škarjice) in pa pesmi. V glavnem se je posvečal poeziji. Njegove pesmi so izšle leta 1900 v zbirki z naslovom Poezije. Knjigo je pripravil za tisk in ji napisal spremno besedo Anton Aškerc, ki si je dovolil nekaj bistvenih posegov v Kettejeva besedila. Kette je avtor sedmih sonetnih ciklov: Slovo, Spomini, Tihe noči, Črne noči, Adrija, Moj bog in Izprehod.

Pisal je v impresionističnem slogu. Za njegovo pesništvo je značilen lahkoten, iskrih humor, s katerim je obarval številne, zlasti ljubezenske motive. Pesem Na trgu je snovno vezana na novomeško okolje, na tamkajšnji trg z vodnjakom in na nesrečno ljubezensko razmerje do Angele Smolove. Pesnik ji je pisal pismo, na katerega ni nikoli dobil odgovora. Njegova ljubezen je trajala vse do njegove smrti.

Pesnik v tihi, jasni noči sam stoji na trgu ob vodometu pod Angelinim oknom. Želje njegovega srca se dvigajo do okna, za katerim spi Angela, vendar je ne dosežejo. Pesnikove želje so podobne vodnim kapljam, ki se dvigajo v želji, da dosežejo nebo, pa onemoglo padajo nazaj v bronasto kotanjo. Pesnikove misli se prav tako zaman poganjajo proti Angeli.

Pesem je tipična podoknica ali serenada tako po motivu nočne ljubezenske tožbe pod dekletovim oknom kot zaradi spevnosti.

Pesem je sestavljena iz štirih kitic, za katere je značilen verzni prestop (Noč trudna/molči), trizložna stopica amfibrah, ki je v enobesednih verzih lahko nepopolna:

Noč trudna ..... U-U
molči, ... U-
nezamudna ..... U/U-U
beži ..... U-
čez mestni trg luna sanjava ..... U-U/U-U/U-U

Pesem je carmen figuratum, vsaka kitica ima obliko vodnjaka.

37. Josip Murn Aleksandrov: PESEM O AJDI

Murn je izrazit novi romantik, pesnik razpoloženj, čustev in sanj, primerna

oblika za tako vsebino pa je kratka razpoloženska in izpovedna pesem. Slog je impresionističen, zgrajen na vtisih zunanjega sveta, ki jih spremlja pesnikovo razpoloženje. Pomembno vlogo v tem slogu imajo čutni vtisi vida in sluha.

Temelj njegovega sloga je impresionizem, dopolnjujejo pa ga nekatere prvine simbolizma.

Pesem o ajdi spada med Murnove kmečke pesmi, ki so po motiviki, idejah in obliki povezane s kmečkim življenjem, domišljijo in pesništvom. Te pesmi so razpoloženske in življenjsko izpovedne. Kmečki svet je bil Murnu nasprotje mestnega sveta, družbe in civilizacije, kjer se je čutil osamljenega in tujega. Kljub na videz svetlemu in optimističnemu tonu teh pesmi je njihova osnova melanholična - obup nad življenjem, osamljenost in slutnja smrti. Jesen in zima sta v njih simbola smrti, bolezni, samote in žalosti, pomlad in zelenje pa življenjske radosti in optimizma.

Kmečke pesmi veljajo za najizvirnejši del Murnove poezije. V njih je čutiti močne sledove simbolizma. Kmečke pesmi so : Pesem o ajdi, Vlahi, Zima, Kmečka pesem, Pomladanska romanca...

Pesem o ajdi

Pesem o ajdi je spesnena kot čista impresija ajde. Polna je prisodob, barv in gibanja, samo na koncu izzveni v melanholično pričakovanje zime in mraza, ki sta simbola smrti. Pesem preseneča s svojo slogovno svežino. Je motivno večplastna. V njej se ob skromnem številu izbranih besed in besednih zvez preriva več motivov, ki ustvarjajo notranjo napetost in moč. Najbolj viden je motiv cvetočega ajdovega polja, ki diši, se blešči, "kot golob... upira v svet rdeče oči". Sledi drugačno kmetovo doživetje bujnega polja. V osnovi obeh pa presenečajo podobe, npr.: "bela grud, gorka ob krvi, mlade radosti", "grud prostrana", "grud nežna", ki v izpovedno osnovo zarisujejo nekakšno romantično občutje.

V zadnji kitici pa se kot kontrast življenjski polnosti prejšnjih razpre še slutnja zime, minljivosti, smrti, ki obvladuje ves svet.

Pesem je zgrajena iz sedmih štirivrstičnic. Rime so različne: oklepajoča, prestopna in zaporedna.

38. Oton Župančič: DUMA

Oton Župančič se je rodil leta 1878 v Vinici v Beli krajini. Po končanem študiju zgodovine in zemljepisa na Dunaju je doma opravljal različna dela (učitelj, dramaturg, mestni arhivar...). Umrl je leta 1949 v Ljubljani.

Župančič je pisal poezijo, drame (Veronika Deseniška), eseje (Ritem in metrum). Poleg tega pa je tudi veliko in kvalitetno prevajal iz vseh evropskih književnosti (Dante, Villon, Shakespeare, Goethe, Balzac...). Pisal je pesmi za otroke (Pisanice, Lahkih nog naokrog, Sto ugank, Ciciban).

Župančičeve pesniške zbirke pa so:

- 1899 Čaša opojnosti
- 1904 Čez plan (Ob Kvarneru)
- 1908 Samogovori (Duma)
- 1920 V zarje Vidove (Kovaška, Žebljarska)
- 1945 Zimzelen pod snegom (Veš, poet, svoj dolg?).

Župančič je začel ustvarjati skupaj z ostalimi člani moderne, umetniško dozorel pa je šele po Murnovi in Kettejevi smrti. Njegovo ustvarjalno delo lahko

delimo na več obdobj:

esteticistično - to obdobje kaže življenje kot uživanje lastnega notranjega bogastva, ne čuti pa socialne in moralne odgovornosti do širše skupnosti. Ton poezije je samozavesten, optimističen, slog je dekadenten;

vitalistično - Župančič pristaja na življenje; obožuje mladost, življenje, moč, zdravje, ljubezen;

pesimistično - Župančič občuti razklanost med duhom in telesom. Prepusti se filozofskim razmišljanjem in religioznemu doživljanju. V tem obdobju je nastala pesniška zbirka Samogovori (Duma). Kasneje se skuša pesnik dvigniti nad pesimizem, odpove se individualizmu. Zanima ga posameznik kot člen širše skupnosti (družina, narod). V zadnjem obdobju ustvarjanja pa se Župančič opre na zgodovinske dogodke med NOB in osvoboditev.

Duma

Duma je po izvoru ukrajinska pesem z otožno vsebino. Župančičeva Duma je izšla leta 1908 v zbirki Samogovori. Je domovinska pesnitev. V Dumi naj bi Župančič v celoti izoblikoval razmerje do domovine.

Uvodni trivrstični spev služi kot razlaga notranje zgradbe pesnitve. Nadalje je pesnitev sestavljena iz dveh problemskih delov, vsak se deli na dva speva. Prvi del sestavlja dialog med moškim in ženskim glasom. Ženski glas govori o vaški lepoti, slovenski domačnosti, podeželju, kmečkem življenju. To spremljajo podobe, ki obujajo barvitost idile (smeha, ki je biserno bel, nageljnov, podobnih rdečemu slapu). Ritem svobodnih verzov se močno približuje daktilskim heksametrom. Sledi moška pesem, ki govori o nasprotnem - o modernih tujih mestih, industriji, napredku, umetnosti... Izražena je misel o pomenu napredka, prihodnosti, ki ju ni mogoče odklanjati zaradi slovenske tradicije.

V drugem delu spregovori pesnik oziroma njegovo srce. Prvi spev govori o idilični podobi domovine, o njenih "prelestih". Mirno in skrivnostno, a veselo življenje narave ostaja v pesnikovem srcu, skratka njegovo srce bije za domovino. Nato pa preide v spev o temni strani domovine, o njenih "bolestih".

Dotakne se problema množičnega izseljevanja. Domovina se z izseljenci širi v svet, a se v njem tudi izgublja. Pesnitev se konča z dvomom in negotovostjo. Školjka z biserom oziroma njena podoba ponazarja poezijo, nastalo iz bolečine nad narodovo in domovinsko usodo.

Slog pesnitve je patetičen, številne so primere in metafore. Oblika verza sledi čustvenemu valovanju, vendar pa prevladuje dolgi, svobodni verz, ki se včasih približa heksametru.

39. Ivan Cankar: NA KLANCU

Ivan Cankar se je rodil 1876 v Vrhniki, v družini revnega obrtnika. Po očetovem odhodu je družino vzdrževala mati. Po končani osnovni šoli ter maturi na ljubljanski realki je odšel na Dunaj študirat tehniko, se nato prepisal na slavistiko, vendar študija ni dokončal. Nato je nekaj časa prebival na Vrhniki, dokler mu ni umrla mati. Vrnil se je na Dunaj in v delavskem naselju Ottakring prebival s presledki do leta 1909. Vmes je leta 1907 kandidiral na socialdemokratski listi za poslanca, vendar ni bil izvoljen. Živel je nekaj časa pri bratu v Sarajevu, potem pa se je dokončno vrnil v Ljubljano. Pred 1. svetovno vojno je bil zaprt zaradi izjave v prid jugoslovanski politični zvezi, po začetku vojne pa je bil zaprt zaradi ovadbe. Poklicali so ga k vojakom v Judenburg,

vendar je bil zaradi bolehnosti odpuščen. Umrl je v Ljubljani leta 1918.

Nekatere njegove knjige, izdane pred njegovo smrtjo in po njej, so:

- pesniška zbirka Erotika
- drame Kralj na Betajnovi, Hlapci, Pohujšanje v dolini Šentflorjanski, Lepa Vida...
- prozna dela: zbirka črtic in novel Vinjete, roman Na Klancu, roman Hiša Marije Pomočnice, povest Hlapec Jernej in njegova pravica, povest Kurent,
- tri zbirke črtic Moje življenje, Moja njiva in Podobe iz sanj.

Ivana Cankarja uvrščamo v obdobje slovenske moderne, roman Na Klancu pa je napisan v simbolističnem slogu, o čemer pričajo naslednji simboli:

- Franckin tek za vozom simbolizira hrepenenje po lepšem, boljšem življenju, ki ga Francka v svojem življenju nikdar ne dočaka.
- Klanec simbolizira siromaštvo in bedo proletariata.
- Luč v učiteljevem oknu simbolizira pomen izobraženosti, v kateri je prihodnost naroda.

Na Klancu je Cankarjevo najobsežnejše pripovedno delo. Izhodišče je življenjska zgodba lastne matere in njene družine. Roman je sicer biografski in avtobiografski, vendar so osebe in dogodki močno literarno preoblikovani, tako da iz njega ni mogoče izluščiti preprostih biografskih dejstev.

Oba odlomka iz Berila 2 sta iz prvega poglavja romana, naslovljenega Za vozom. Govorita o začetku poti glavne junakinje Francke na praznično romanje, ko je morala teči za vozom premožnejših božjepotnikov, da bi jih ujela in se popeljala z njimi do cilja. Romarji so jo naposled počakali in jo vzeli na voz, toda vso okrvavljeno in ponižano. Franckin uvodni tek za vozom je simbol njenega trpečega hrepenenja po srečnem, boljšem življenju, ki ga v romanu, prav tako kot ostali siromaki na klancu, nikdar ne doživi.

Celotni roman je razdeljen na osem poglavij, ki so samostojne pripovedne enote, tako da ima roman ciklični značaj. Poudarja ga tudi paralelno ponavljanje usod in prizorov - usoda matere Francke se ponavlja v usodi njene hčere, prav tako bi lahko primerjali usodo očeta in sina Toneta. Ljudje na klancu, ki so zaznamovani s hrepenenjem, revščino in trpljenjem, sledijo usodi nemočni, vsi njihovi poskusi rešitve se izjalovijo. Roman se vendarle konča pozitivno, saj je luč v učiteljevem oknu simbol izobraženosti in napredka, ki naj prineseta rešitev proletarskemu svetu. S tem roman vsaj na koncu preklicuje fatalizem, ki ga razlaga junak Lojze (vdanost v usodo, ki je podedovana in pomeni zaznamovanost).

S Franckinim tekom za vozom premožnih božjepotnikov se začne zgodba o trpljenju, hrepenenju glavne junakinje Francke ter njune družine. Francka se po nesrečni ljubezni ter bolezni poroči s krojačem Tonetom, ki propade, ko se naseli v trg drug krojač. Francka in Tone se preselita na klanec siromakov, rodijo se jima trije otroci - Tone, Lojze in Francka.

Oče Tone zapusti družino. Lojze je dober učenec, zato gre s pomočjo trške gospode študirat. Gospoda pozabi na obljube, zato mora Lojze opustiti študij, vendar se ne vrne domov. Sin Tone pride domov umret, hči Francka pa zapusti mater. Ko pride Lojze domov, dobi mater bolno. Še isti večer mati umre.

40. Ivan Cankar: HLAPEC JERNEJ IN NJEGOVA PRAVICA

Ivan Cankar se je rodil 10. maja 1876 na Vrhniki v številni in revni obrtniški

družini in umrl 11. decembra 1918 v Ljubljani. Študiral je tehniko in slavistiko, vendar pa študijev ni dokončal. Vse življenje se je ukvarjal z literarnimi vprašanji in pisanjem, s čimer se je tudi preživel. Zavzemal se je za združitev slovenskega naroda z ostalimi južnoslovanskimi narodi in ostro nastopal proti Avstro-Ogrski, zaradi česar je bil tudi zaprt na ljubljanskem gradu. Bil je pristaš socialistične ideologije in je tudi kandidiral kot predstavnik socialdemokratske stranke. Sodi med literarne ustvarjalce slovenske moderne, pisal pa je največ v simbolističnem slogu.

Delo Hlapec Jernej in njegova pravica je po obliki linearno rastoča povest, ki je nastala na osnovi agitacijske brošure, ki naj bi bila napisana za praktične potrebe pri pridobivanju delavskih glasov. Povest je nastala 1907. leta, takoj po volitvah. Opisuje glavnega junaka, ki ga veleposestnik odpusti zaradi starosti. Jernej se s tem ne more sprijazniti, zato se odpravi iskat pravico in zadoščenje. Vendar brez uspeha. Njegov obup in razočaranje zaradi nenehnih zavrnitev in prezira se stopnjujeta do vrhunca, ko Jernej iz obupa požge Sitarjevino, kjer je nekoč delal. Hlapec Jernej je bil zaradi svojega proletarskega položaja prikrajšan za pravico do dela in podrejen izkoriščevalni kapitalistični družbi. Požig Sitarjevine pa simbolizira upor oziroma revolucijo proletariata. V delu so uporabljeni mnogi paralelizmi in bogata metaforika.

Prvi odlomek v berilu je pogovor med Jernejem in županom, pri katerem Jernej išče pomoč, župan pa ga, kot vsi drugi, zavrne in žaljivo poniža. Tu Cankar prikaže odnose med kapitalističnim razredom in kmečkim proletariatom. Napetost v odnosih pa Cankar poudari s pretiravanjem ob županovi žaljivosti. V drugem odlomku je prikazana Jernejeva vrnitev na Sitarjevino, kamor se vrne po svoje stvari. Jernej se spusti na kolena in se s čelom nasloni na posteljo, kar je nekakšen vrhunec Jernejevega trpljenja.

Cankarjeva povest Hlapec Jernej in njegova pravica je kvaliteten primer proletarske književnosti. Cankar v povesti opisuje proletarca, ki išče pravico do sadov svojega dela, ki pa ni družbeno zgodovinsko utemeljena. Ker pripoved govori o pomembni ideji, je napisana v vzvišanem patetičnem slogu, s katerim Cankar poudarja to idejno pomembnost. Zgledoval se je pri svetopisemskih slogovnih vzorih, kar se opazi zlasti ob njegovi parafrazi očenaša.

41. Ivan Cankar: POHUJŠANJE V DOLINI ŠENTFLORJANSKI

Cankar izhaja iz številne družine revnega obrtnika, osnovno šolo je obiskoval na Vrhniki, l.1896 je maturiral. V pesmih je najprej sledil Prešernu in Gregorčiču, nato Aškercu in Heineju, v prozi je pisal črtice in povesti, najprej po zgledu poetičnega realizma, nato že pod vplivom novejšega realizma in naturalizma. L.1896 je odšel na Dunaj študirat tehniko, se prepisal na slavistiko, vendar študija ni nadaljeval. Nekaj mesecev pred smrtjo se je preselil z Rožnika v mesto. Umrl je v Ljubljani l. 1918.

Pohujšanje v dolini šentflorjanski

V farski Pohujšanje v dolini šentflorjanski je pisatelj uporabil motive iz novel, ki jih je l. 1908 izdal pod naslovom Zgodbe iz doline šentflorjanske - to so zlasti novele Razbojnik Peter, V mesečini, Mrovec in njegova slava. Povezal jih je v celoto in jim dal dramsko obliko igre v treh dejanjih. Napisana je v prozi, za lirski dialog med Petrom in Jacinto v drugem dejanju pa je Cankar uporabil

petstopični jamb po zgledu Sheakespearove dramatike.

Gre za simbolistično fraso, ki je preprostejšemu občinstvu samo deloma razumljiva. V šentflorjanski dolini se na zunaj spodobni malomeščani na skrivaj predajajo pregreham, o čemer govori najdenček, sin nezakonskega očeta, ki so ga našli pred leti pod vrbo. S tem skrivnim grehom jih ujame v past razbojnik in umetnik Peter, ki pride v šentflorjansko dolino izsiljevat možne nezakonske očete; zapeljuje jih z lepo Jacnito in z zlodejevo pomočjo, dokler ne zavlada kot ciničen gospodar hlapcem in hinavcem. Šele na koncu farse se izkaže, da je namišljeni najdenček znani razbojnik Krištof Kobar. Malomeščani ostanejo preplašeni in osramočeni.

Farsa - fr. izraz za burko, v tem smislu kratka, po vsebini groba komična igra, ki gradi predvsem na situacijski komiki, manj na značajski in besedni. Lahko pa postane podlaga za bolj poetične igre, v katerih dobi pretirano burkaštvo globlji pomen.

Odlomek iz Berila 4

V Županovi krčmi so zbrani rodoljubi iz doline šentflorjanske: notar, dacar, štacunar, cerkovnik, županja, ekspeditorica in župan. Ustanovijo "družbo različnih čednosti", da se uprejo nečistosti, ki se je razpasla ob potoku, kajti tam se je naselil umetnik. Peter s svojo družico; njuno življenje je vsem v spotiko. Zaradi tega pošljejo učitelji Šviligoja, da poizve, kakšne nečistosti dela v brlogu. Učitelj se vrne, z njim pa je sam zlodej, ki se izdaja za francoskega učenjaka konkordata. Učitelj sramežljivo pove, da je prišel do hiše in pogledal skozi okno, zlodej, ki je bil z učiteljem ob potoku, pa opisuje pohujšanje natančneje: umetnik Peter je sedel na blazini in v naročju stiskal lepo, pohujšljivo dekle. Ko dacar to sliši, se izmuzne iz krčme.

Odlomek je iz drugega prizora prvega dejanja.

42. James Joyce: ULIKSES

James Joyce se je rodil leta 1882 v Dublinu. Najprej je hodil v šolo k jezuitom, nato pa se je odločil za študij medicine v Parizu. Po nedokončanem študiju (zaradi materine smrti) je bil nekaj časa pevec in igravec, nato učitelj jezikov v Trstu, Zürichu in Parizu. Imel je sina in hčer, ki pa je bila duševno bolna. Skoraj slep je leta 1941 umrl v Zürichu.

Joyce je začel z liriko in dramo, potem pa se je posvetil samo pripovedništvu: novele Ljudje iz Dublina in romani Portret mladega umetnika, Ulikses in Finnegonovo prebujanje.

Na začetku je Joyce pisal pod vplivom naturalizma, pa tudi impresionizma, kasneje, v romanu Ulikses, pa preide v najbolj radikalno obliko pripovedništva. V središče pripovedi postavi prereze skozi podzavestno doživljanje junakov, ki se mešajo z zavestnim doživljanjem. Zunanje dogajanje, zavest in podzavest se med seboj prepletajo, kar se v najbolj skrajni obliki kaže v stavčno neorganiziranem opisu sanj.

Roman je Joyce pisal v letih 1914 -1921. Ulikses prikazuje en dan v Dublinu na začetku 20. stoletja (16. januarja 1904). Delo lahko primerjamo z nekaterimi mitskimi zgodbami (Homerjeva Odiseja). Tri glavne osebe romana so dublinski žid Leopold Bloom (Odisej), njegova žena Molly (Penelopa) in Stephen Dedalus (Telemah, Odisejev sin). Dedalus nastopi kot glavni lik že v romanu Umetnikov mladostni portret, tako je Ulikses v nekem smislu nadaljevanje tega romana.

Bloom je reklamni agent in akviziter oglasov in je zato stalno na poti. Njegova žena Molly pa je amaterska pevka in ta dan, ko moža ni doma, sprejme ljubimca. Stephen Dedalus je nereden študent, intelektualec, ki se trenutno preživlja s poučevanjem v neki šoli. V romanu predstavlja Dedalus nekakega duhovnega Bloomovega sina. Moška blodita po svetu (Dublin) sprva ločeno. Srečata se v redakciji in v knjižnici, nato pa v porodnišnici in slednjič v bordelu. Molly je kot njuno nasprotje statična, v romanu jo najdemo le v postelji. Posebnost romana je zadnje poglavje (odlomek je v berilu), ki obsega 50 strani brez ločil (Mollyjin notranji monolog).

Joyce je dal v zvezi z romanom mnogo zanimivih izjav, tako npr. da je v roman spravljal toliko ugank in zastavic, da se bodo učenjaki prerekali še stoletja - s tem si je zagotovil nesmrtnost.

Če lahko govorimo o vsebinski podobnosti z Odisejo, pa z oblikovnega vidika tega ne moremo trditi. Roman je sestavljen iz 18 poglavij (Odiseja iz 24 spevov), vsako poglavje pa je napisano v drugačni tehniki. Pisatelj se svobodno igra z jezikom, konstruira iz njega zmeraj drugačne izrazne načine in novosti. Najbolj ustrezen opis romana bi bil, da je Ulikses vzorčni primer stilno zapletenega in učenega modernističnega romana in sodi med najpomembnejše in najslavnejše romane 20. stoletja.

43. Franz Kafka: PREOBRAZBA

Kafka se je rodil leta 1883 v Pragi, v družini premožnega židovskega trgovca. Študiral je pravo in postal uradnik zavarovalnice. Problematičnost svojega življenja je občutil zlasti ob razmerju do očeta, v ljubezni, pa tudi zaradi svojega porekla. Bolan za jetiko se je moral zdraviti, dokler ni umrl v Kierlingu leta 1924.

Uvrščamo ga v obdobje književnih smeri 20. st. in je eden začetnikov modernega romana. Zgodbe v njegovih romanih Proces in Grad ali v novelah, kakršna je zlasti Preobrazba, so nenavadne, fantastične, groteskne, nelogične in bizarne. V nasprotju s temi zgodbami pa sta Kafkov slog in pripovedna tehnika zelo stvarna, vsakdanja, skoraj tradicionalna. Kafka je svoje pripovedništvo oprl na like, dogodke in simbole sanj in podzavesti. Tematsko pa se njegova proza giblje v območju osamljenosti, tesnobe, krivde, življenjskega nesmisla in smrti. To pa je praviloma nekakšna kazen za nezavedno posameznikovo krivdo. V svojih delih, zlasti v Preobrazbi, opisuje občutje odtujenosti in nemoči (hroščeva nemoč v Preobrazbi) kot posledico življenjskih okoliščin. Kafka je tudi sam občutil odtujenost in nemoč, saj je bil Nемец med Čehi, Žid med Nemci, bolan med zdravimi in umetnik v trgovski družini.

Njegova najbolj znana dela so novele Preobrazba (1916), Sodba (1916), Podeželski sodnik (1919) in romani Proces (1925), Grad (1926), Amerika (1927).

Novela Preobrazba

Gregor Samsa se je preko noči spremenil v hrošča. S tem je postal tudi na zunaj drugačen, posledica drugačnosti pa je bila izločenost iz družine, družbe. Gregor je po preobrazbi mesece preživel v svoji sobi. Zanj je skrbela njegova sestra Greta, vendar je čez čas Gregorju posvečala vse manj pozornosti, saj je

imela svoje obveznosti. Tako je Gregor vse manj jedel in je slabel, njegova soba pa je postala neurejena. Nekega dne je Gregor prišel ves prašen iz sobe in preplašil tri podnajemnike, ki zanj niso vedeli. Tisti trenutek so se Samsovi odločili, da se ga morajo znebiti, pa tudi misli, da je to Gregor. Gregor se je poln bolečine počasi vrnil v svojo sobo, kjer je ob svitu umrl. S tem so se končale njegove muke in muke staršev ter sestre.

Podobo hrošča je mogoče razložiti kot vzvišen, prezirljiv odnos družine do njenega člana ali tudi družbe do umetnika. Gregor Samsa postane po preobrazbi nemočna žrtev okolice, ki ga končno tudi usmrti.

44. Marcel Proust: COMBRAY

Proust se je rodil 10. julija 1871, v prelomnem zgodovinskem trenutku svoje domovine, skoraj hkrati s francosko tretjo republiko.

Oče je bil zdravnik, mati pa potomka premožne judovske družine. Od devetega leta je bolehal za astmo ter preživel, brez poklica in finančnih skrbi, svoje življenje v salonih pariške meščanske in aristokratske družbe. Slednja mu je tudi dajala snov za književno delo. Ko se mu je zdravje poslabšalo, se je popolnoma izoliran od sveta posvetil književnemu delu. Umrl je 10. novembra 1922.

Med francoskimi avtorji, ki so na začetku našega stoletja povrnili romanu literarno in umetniško dostojanstvo, zavzemata vodilno mesto Gide in Proust.

Proust je s svojim pripovedništvom namesto psihološkega realizma 19. stol. ustvaril moderni psihološki roman, zgrajen na opisih subjektivnega življenja, kot ga razkriva "nehotni spomin" s svojimi asociacijami. V slogu in kompoziciji je navidezno impresionistično tehniko oprl na analizo spomina in podzavesti. Na tej podlagi je zajel socialno in moralno življenje visoke francoske družbe v letih 1880 - 1916 ter na ozadju njenih značilnosti risal socialno in moralno brezizhodnost modernega senzualizma. Z obojim je postal prvi veliki predstavnik modernega romana.

Najpomembnejša dela:

- Užitki in dnevi (mladostna zbirka novel, 1896)
- Jean Santeuil (neobjavljen roman)

Ciklus 7 romanov "Iskanje izgubljenega časa": V Swannovem svetu (1913), V senci Cvetočih deklet (1918), V svetu Guermantesovih (1921); Sodoma in Gomora (1921), Ujetnica (1924), Albertina je izginila (1925) in Spet najdeni čas (1927).

Combray

Combray je naslov prvega dela prve knjige V Swannovem svetu in hkrati temelj zgradbe Iskanja. Naslov je ime domišljjskega podeželskega mesta, kamor je pripovedovalec hodil s starši na počitnice.

Besedilo je sestavljeno iz dveh razdelkov. Prvi, krajši, je zapis pripovedovalčevega spominjanja, ki se poraja v polzavednem stanju prebujanja in razkrije ozek, a pomemben izsek iz otroštva. Drugi, veliko daljši, izhaja iz istovetne sedanje in pretekle čutne zaznave, iz okusa in vonja v čaj namočenega piškota, ki se mu pravi magdalenica. Combray ima ciklično strukturo, saj se konec s polsnom in nočmi brez spanja vrača k začetku besedila. V pripovedi prevladuje optika pripovedovalca, včasih se sklicuje na pripoved očitvidcev, ki pa jih dopolnjuje z lastno domišljijo, kar mu omogoča

upodabljanje prizorov, pri katerih ni bil navzoč.

Odlomek v Berilu 3 je bistvenega pomena za roman, saj prikazuje Proustov način odkrivanja preteklosti preko asociacijskih predmetov (skodelica čaja, magdalenica) in preko čutnih doživetij. Poudarjanje čutnih zaznav izhaja pri Proustu še iz izročila dekadence.

V odlomku se spominja nekega zimskega dne, ko se je ves premražen vračal domov. Na predlog matere je ves potrft posrkal žličko čaja, v kateri je plaval razmočen košček magdalenice. V trenutku ko je to žličko posrkal, ga je prevzel občutek slasti. Postavilo se mu je vprašanje, od kod ta občutek silne radosti. Ugotovil je, da bo resnico odkril v svoji notranjosti. Začel se je izpraševati o tem neznanem stanju, ga ponovno obujati, a ni našel nobenega novega pojasnila. Njegov spomin je preveč oddaljen in preveč zmeden, zato občutek počasi blede in izginja.

Nenadoma se mu je občutek zopet prikazal. Ko je zagledal magdalenico, se ni spomnil ničesar, spomin je zbudil šele njen okus; razlog je bil najbrž ta, da je magdalenico dostikrat videl v slaščičarni, vendar je ni nikoli več jedel. Spoznal je, da kadar od preteklosti ne ostane nič, predmeti pa so uničeni, sta vonj in okus, čeprav bolj krhka, vendarle trdoživa in nosita v skoraj nezaznavnih kapljicah neizmerno stavbo spomina.

45. Albert Camus: TUJEC

Albert Camus je predstavnik francoske eksistencialistične književnosti. Rodil se je leta 1913 v Alžiriji. Študiral je filozofijo in književnosti. Leta 1939 je odšel v Pariz in delal kot novinar. Med 2. svetovno vojno je sodeloval v odporiškem gibanju in pri časopisu Combat (Bitka). Po vojni se je ukvarjal z gledališčem in založništvom. Leta 1957 je dobil Nobelovo nagrado. Umril je v avtomobilski nesreči leta 1960.

Njegova najpomembnejša dela so:

novela: Tujec (1942), Kuga (1947), Padel (1956)

drame: Kaligula (1944), Nesporazum (1944)

esejistični knjigi: Sifov mit (1942), Uporni človek (1952).

Eksistencializem je filozofski nauk, ki govori, da bistvo človeka ni določeno v naprej z višjimi, božjimi in naravnimi zakoni. Človek je po svojem bistvu svobodna "eksistenca", ki ni z ničimer določena v naprej. Svet se mu kaže kot nekaj nesmiselnega, brez višje vrednosti in cilja. Čuti se osamljenega, "vrženega" v svet, ki mu je tuj, kjer ga navdajata strah pred smrtjo in tesnoba pred lastno odgovornostjo. Ta nauk se je začel oblikovati že v 19. st. pri danskem mislecu Kierkegaardu, vendar je do prve eksistencialistične filozofije prišlo šele po letu 1920 z Martinom Heideggerjem in Karlom Jaspersom v Nemčiji ter Jeanom Paulom Sartrom v Franciji.

Prvine eksistencializma spoznamo po temah absurdnosti, tesnobe, strahu pred smrtjo in po temi svobode in odgovornosti. Zlasti vojni dogodki s svojimi velikimi preizkušnjami so postali hvaležna snov za eksistencialistične romane in drame.

Tujec

V središču romana Tujec je tema absurdnosti ali nesmisla, ki je eno glavnih občutij eksistencialističnega dožemanja sveta.

Glavna oseba v romanu Tujec je Meursault, ki je značilni "absurdni človek".

Življenje doživlja kot nesmiselno. Posebnost Meursaulta je ta, da se te absurdnosti jasno zaveda, medtem ko si jo drugi ljudje prikrivajo; v tem je njihova neiskrenost in tragičnost.

Potem ko v posebnem psihičnem stanju ubije Arabca, je obsojen na smrt. Svojemu prepričanju ostane zvest do konca. Še pred usmrčitvijo zavrne duhovnika, ki ga skuša prepričati v tradicionalne vrednote in v Boga.

Meursault pripoveduje o svojih doživljanjih mehanično, kot jih je sprejemal, sledi toku zavesti, ne da bi hotel misli na slepo preoblikovati.

1. odlomek

Meursaultu umre mati. Pri tem Meursault ne pokaže nobenega žalovanja. Pokaže se Meursaultova "absurdnost". Šefa na primer prosi za 2 dni dopusta in upa, da mu ga ne bo odrekel, ker je k njemu prišel s takim opravičilom.

Meursault se odpravi v zavetišče za stare ljudi, kjer je živela njegova mati. Tam se pogovarja z ravnateljem. Ravnatelj mu pravi, da je bila mati po njegovem mnenju bolj srečna v domu, kot bi bila pri njem doma. Meursault brez kakršne koli namere odgovori, da je bila res bolj srečna, in mu pravi, da zadnje leto ni prišel k materi na obisk, ker bi mu obisk vzel celo nedeljo in tudi ker bi bil zelo velik napor, če bi kupil vozovnico, šel na avtobus in se vozil 2 uri.

2. odlomek

Pogovor Meursaulta s spovednikom. Spovednik hoče, da bi se Meursault pred smrtjo spovedal, vendar mu ta odgovori, da ima še zelo malo časa, preden ga bodo obglavili, in da nima časa za Boga. Spovednik ga vpraša, zakaj ga kliče gospod, ne pa oče. Ta pa mu odgovori, da zato, ker ni njegov oče. Meursault ne priznava posmrtnega življenja, zato zavrača duhovnikovo pomoč. Meursault se po daljšem času zopet spomni svoje matere. Njegova zadnja želja je bila, da bi bilo mnogo gledalcev na dan njegovega obglavljenja in da bi ga sprejeli s kriki sovraštva.

46. Jean Paul Sartre: ZA ZAPRTIMI VRATI

Jean Paul Sartre se je rodil leta 1905 v Parizu. Študiral je filozofijo in jo kasneje tudi predaval. Sodeloval je v francoskem odporiškem gibanju. V svetu je imel velik ugled, čeprav je bil skrajno kontroverzna osebnost. Je najpomembnejši predstavnik eksistencializma.

Za eksistencializem so značilne teme absurdnosti, tesnobe, strahu pred smrtjo, svobode, odgovornosti... Ta nauk uči, da bistvo človeka ni določeno v naprej z višjimi, božjimi, naravnimi zakoni. Človek se čuti "vrženega" v svet, ki mu je tuj, kjer ga navdajata strah pred smrtjo in tesnoba pred lastno odgovornostjo.

Sartre je pisal filozofske spise, pa tudi pripovedna dela in drame:

- novela: Zid
- romani: Gnus, Pota svobode - trilogija
- drame: Muhe, Zaprta vrata, Nepokopani mrtveci

Za zaprtimi vrati

Drama Za zaprtimi vrati je tipičen primer eksistencialistične dramatike. Oblika je tradicionalna, dogajanje in dialogi so realistični, problematika pa je tipično eksistencialna, izhajajoča iz Sartrovega videnja sveta. Opazna sta

element volje - človek je, kar hoče biti, in element akcije - človek je, kar je v življenju počel.

Človek je svoboden in odgovoren sam sebi, zato je obsojen na stalno obračunavanje z lastno neiskrenostjo in strahom pred odločitvami.

Vsebina: Po smrti se v peklu znajdejo tri osebe: novinar Garcin, lezbijka Ines in detomorilka Estelle. Skupaj so zaprti v sobi, kjer stalno gori luč. Osebe so za vedno izpostavljene druga drugi, kajti krivda je večna. Drama izzveni v misel, da smo ljudje tisti, ki drug drugemu ustvarjamo pekel.

Odlomek iz Berila nam prikazuje zaključni prizor drame.

Garcin, Estelle in Ines so obsojeni posamezniki, ki so krivi, ker ne priznajo svoje svobode in odgovornosti. Šele medsebojna odvisnost jih prisili k izpovedi. S tem se pokaže, da je človek "obsojen" na svobodo in kriv za usodo, ki si jo je sam izbral. V medsebojnih pogovorih treh oseb se razkrije njihova preteklost.

47. Eugene Ionesco: PLEŠASTA PEVKA

Eugene Ionesco (1912-1994) je bil rojen v Slatini (Romunija) kot sin Romuna in Francozinje. Mladost je preživel v Parizu, nato je študiral v Bukarešti (1925). Leta 1936 se je poročil, leta 1938 pa dobil štipendijo za študij v Parizu. V Parizu se je posvetil književnosti. Še enkrat je prišel v Romunijo in ostal tam v letih 1940-1942. Nato se je vrnil v Pariz. Med vojno je bil korektor, po vojni pa se je uveljavil kot dramatik, pisatelj in esejist. Leta 1971 je bil sprejet v Francosko akademijo. Umril je leta 1994.

Ionesco je eden najvidnejših predstavnikov tako imenovane absurdne (tudi avantgardne) dramatike.

Nekatera njegova dela:

- "antiigra" Plešasta pevka (1950)
- "komična drama" Učna ura (1951)
- "tragična burka" Stoli (1952)
- Nosorogi (1959)
- Macbeth

Plešasta pevka

Plešasta pevka je antidrama z zanimivim naslovom in nastankom. Navdih in glavne osebe je Ionesco našel v suhoparnih lekcijah učbenika za angleški jezik. Prvotni naslov (Angleško brez težav) je dramo preveč omejeval, zato je Ionesco izbral pomoto nekega igralca (namesto plavalasa učiteljica je rekel plešasta pevka). Tudi naslov je absurden.

V Plešasti pevki postavlja na oder groteskno podobo zakonskih, družinskih in drugih razmerij meščanskega zasebnega življenja. Zgodbe ni oziroma se sestavlja iz posameznih prizorov, ki so posrečene točke v slogu kabareta ali verieteja. Ponekod se dialog sprevrže v jezikovno zmedo in smešne slogovne zmesi.

Igra, ki ni takoj uspela, je že v naslednjem desetletju postala vzorčni primer dramske avantgarde. Pri pisanju dela je bil Ionesco prepričan, da piše tragedijo govora in da pri tem prikazuje ob izpraznjenem besedju izpraznjenost medsebojnih odnosov oseb.

Krstna predstava Plešaste pevke je bila l. 1950 v Parizu, knjižno pa je prvič izšla l. 1954.

Absurdna drama je posebna smer modernega gledališča. Razvila se je po

letu 1950 v Franciji. Izhaja iz absurda (nesmisla) kot osnovnega doživetja sveta. Absurd je prisoten tako v vsebini kot v obliki dram. Namesto logično urejenega dogajanja prevladuje nesmiselno zaporedje dogodkov ali gibanje v krogu brez začetka in konca. Junaki so pasivni, podobni marionetam. Tudi dialog je največkrat nesmiseln. Najpomembnejša dramatika te smeri sta Samuel Beckett in Eugene Ionesco.

Odlomek v Berilu 3 je znani absurdno-komični 4. prizor o "seznanjanju" zakoncev Martin. Gospod in gospa Martin sedita v isti sobi. Sledi pogovor med njima, češ da se poznata. Na koncu ugotovita, da sta mož in žena. Nesmiselnost in odtujenost poudarjajo še nesmiselne opombe (didaskalije).

48. Samuel Beckett: V PRIČAKOVANJU GODOTA

Samuel Beckett se je rodil l. 1906 v Dublinu, kjer je študiral jezike in nato postal profesor francoščine. Živel je odmaknjeno od javnosti. Umrl pa v Parizu 1989. Pisal je pripovedno prozo in drame. Je izrazit pesimist in absurdist; prikazuje razvoj človeka, njegov brezupni položaj ter bedno in mučno življenje na robu eksistence. Kot dramatik pa spada med glavne predstavnike absurde dramatik. Dela:

romani: Murphy, Malone umira, Neimenljivi, Molloy

najpomembnejši igri: V pričakovanju Godota in Konec igre

V pričakovanju Godota (1953) je najbolj znamenita Beckettova igra in obenem eden glavnih primerov dramatik absurda. Prevevata jo značilna grotesknost in črni humor. Naslov bi lahko označili tudi na drugačen način, v pričakovanju rešitve. Igra ima sicer nekaj obešenjaško - klovnovskih potez, sicer pa prevladujejo tragične prvine. Avtor je delo označil za tragokomedijo. Delo nam prikazuje realnost s pomočjo nenavadnih likov.

Drama pripoveduje, kako se na prizorišču sreča nekaj čudnih dramskih oseb, predvsem sta to dvojčici Lucky in Pozzo ter Vladimir in Estragon. Deček, ki tudi nastopi v odlomku, ima vlogo tradicionalnega sla, a sporoča le malo, vendar pa na besedni ravni le obeta "rešitev", saj bo gospod Godot jutri zagotovo prišel.

V berilu imamo zaključni odlomek igre. Razdelimo ga lahko v tri razvidne dele: Vladimirjev monolog, dialog Vladimirja in dečka ter dialog Vladimirja in Estragona. Slednja se pripravljata na odrešilni samomor, nazadnje pa le ostaneta v neodrešenem, a solidarnem čakanju.

Naziv antidrama opozarja na različnost od navadne drame. Antidrama je oznaka za posebno smer modernega gledališča, ki izhaja iz absurda kot temeljnega doživetja sveta, ne upodablja ga samo z vsebino, ampak izraža tudi svojo formo. Namesto logično urejenega dogajanja gre za nesmiselno sosledje dogodkov ali gibanje v krogu brez začetka in konca, namesto aktivnih so pasivni junaki, podobni marionetom, namesto smiselnega dialoga prevladuje govoričenje tja v en dan.

49. Srečko Kosovel: EKSTAZA SMRTI

Ekstaza smrti je po slogu in obliki ena najpristnejših slovenskih ekspresionističnih pesmi. Prvič je bila objavljena leta 1925 v Ljubljanskem zvonu. Zgrajena je iz vizionalnih slik stare Evrope, ki umira; njeno smrt bodo

spremljale naravne in družbene katastrofe, ponazorjena s podobami večera, rdečih morij krvi. Evropski človek je kriv, ker se je s kapitalistično civilizacijo in tehniko odtujil naravi, dobroti in etosu; apokaliptična katastrofa bo zadela tudi nedolžne. Šele s smrtjo zadnjega evropskega človeka bo krivda zbrisana, prišla bo doba sprave. Iz razvalin starega sveta bo vstal nov evropski človek, etično očiščen in prerojen (motiv Kristusove smrti in vstajenja). Kosovel misli z umirajočo Evropo evropsko kapitalistično civilizacijo.

Ekstaza smrti je besedna zveza, ki povzema duhovni položaj krščansko-kapitalističnega sveta tik pred civilizacijskim propadom. Zahodno Evropo preplavlja družbeni red (kapitalizem), ki je zaradi skrajne nepravičnosti nujno obsojen na uničenje, propad, smrt. Človeku se bo uprla narava, sonce nekoč ne bo več zašlo, obstalo bo na nebu in preplavilo Evropo z vročino, bolečino, žejo, krvjo. Vse bo krvavo, nebo, oblaki, morje, potoki, V hudih mukah bo človek umrl, tudi otrok, tudi poštenjak, kajti narava je neizprosna in terja tudi nedolžne žrtve. Zlata kraljica (zahodna Evropa) bo legla v krsto, sonce bo znova zašlo in rodilo se bo novo jutro na vzhodu (Rusija je znanilka novega pravičnega družbenega reda - socializma).

Pesem je napisana v zanesenem, mogočnem ritmu. V pesmi je opazna močna metaforika. Metafore zelo nazorno slikajo katastrofo. Rdeča barva simbolizira revolucijo, zlata in bela simbolizirata bogastvo, razkošje, zelena pa dobroto. Pogost znak Kosovelovega ekspresionističnega sloga je ponavljanje istih besed in pojmov, kar zbuja vtis preprostosti in spontane iskrenosti. To je značilno tudi za Ekstazo smrti. Oblika pesmi je raztrgana, disharmonična, verz je svoboden.

50. Srečko Kosovel: PESEM ŠT. X

Srečko Kosovel se je rodil leta 1904 v Sežani v učiteljski družini, ki se je kmalu preselila v bližnji Tomaj. Po osnovni šoli je obiskoval ljubljansko realko, zatem pa je na Filozofski fakulteti študiral slavistiko, romanistiko in filozofijo. Čeprav je živel v Ljubljani v skromnih razmerah in je bil tudi telesno šibak, je bil izredno dejavna in ustvarjalna osebnost. Žal je zbolel za meningitisom in po nekaj mesecih umrl doma v Tomaju, star komaj 22 let (1926).

Kosovela uvrščamo v obdobje modernizma. To je ena izmed treh književnih smeri, ki so prevladale v 20. stoletju. V Kosovelovem pesniškem razvoju je opaziti tri stilna obdobja. Njegove začetne pesmi, ki so nastajale pod vplivom nove romantike, so pretežno impresionistične (pesmi o Krasu, materi, slutnja smrti). Iz impresionizma je kmalu prešel v ekspresionizem, usmerjen v iskanje moralnih vrednot v skladu z idejami tedanje politične in kulturne levice. Kosovel je postal in ostal vodilni pesnik slovenskega ekspresionizma. V zadnjem obdobju pa je pisal pesmi, ki se idejno od ekspresionizma bistveno ne odmikajo. Odlikuje pa jih drugačna oblika, ki ne zahteva tradicionalne verznosti, pač pa skrajno radikalen pesniški način - konstruktivizem.

Pesmi so konstrukcije, zgradbe, sestavljene iz posameznih delov, ki so zloženi v celoto na videz brez logične zveze. Sestavljajo se iz parol, gesel, tehničnih ali matematičnih izrazov, pa tudi iz kratkih podob s skrivnim pomenom, podobnim ugankam. Ideje in teme v njegovih pesmih so upor,

obtožba družbe in opokaliptična razpoloženja.

Pesem št. X

Pesem sodi v Kosovelovo zadnje, konstruktivistično obdobje. Čeprav v konkretni pesmi niso uporabljeni skrajni konstruktivistični prijemi (likovnost), je pesem tipičen "konstrukt" različnih motivov in njihovega ubesedovanja. Postopek je pesniku omogočil, da je z na videz preprosto asociacijo združil podganjo in človeško smrt in tako, tudi s pomočjo ironije v obeh zaključnih verzih, izrazil ogorčenje nad splošno neprizadetostjo glede nizke cene človeškega življenja. Pesem je po obliki - za tisti čas - skrajno moderna, po (humanistični) ideji pa je sorodna Ekstazi smrti.

Kosovelove konstruktivistične pesmi so v redakciji Antona Ocvirka izšle šele leta 1967 z naslovom Integrali.

51. Matej Bor - SREČANJE

Matej Bor s pravim imenom Vladimir Pavšič je že pred vojno objavljaj gledališke kritike, a k pesništvu ga je pritegnil narodnoosvobodilni boj. Razen s pesništvom se je ukvarjal še z dramatikom, pisanjem filmskih scenerijev in prevajanjem.

Rodil se je v Grgarju pri Novi Gorici, vendar je mladost preživel v Celju, kjer je obiskoval gimnazijo. Na ljubljanski univerzi je študiral slavistiko. Pred vojno je bil nekaj časa profesor. Med okupacijo se je pridružil narodnoosvobodilni vojski. Po vojni pa je deloval kot ravnatelj ljubljanske Drame, nato pa se je posvetil samo književnemu delu.

Borova partizanska poezija izraža sovraštvo do okupatorja, pripravljenost naroda za boj, ponos naroda in njegovo neupogljivost. Pavšičeva poezija vsebuje viharne, bojevite, revolucionarne verze, z udarnim ritmom, kar ponazarja izrazito revolucijsko različico narodnoosvobodilne poezije. Njegove borbene pesmi so izšle leta 1942 v zbirki Previharimo viharje. Druga Borova zbirka z naslovom Pesmi je izšla po vojni. V zbirki Pesmi se je preusmeril v intimnejšo poezijo. V partizanski okvir je uvedel ljubezenske motive. V pesmi Srečanje glavni poudarek ni več na skupni usodi, temveč na usodi posameznika (individualna usoda). Njegova poezija je tudi po vojni ostala v okviru idej socialnega realizma.

Pesniške zbirke: Previharimo viharje, Pesmi, Bršljan nad jezom

Dramska dela: Raztrganci, Težka ura

Srečanje

Srečanje je najpomembnejša Borova balada. Nastala je ob prekopu trupla pesnikove žene Nine, ki so jo Nemci ranjeno predali domobrancem, ti pa so jo ubili. Balada je zelo intimna in govori o neskončni ljubezni pisatelja do Nine.

"Kje si? Ne, to nisi ti,
ti si se skrila vame,
tu te smrti ne zajame,
tu so še tvoje oči."

V prvi kitici zelo impresivno (ganljivo) opiše mesto njenega počivališča. V drugi opiše prekop trupla. V tretji ponazori grozljivost njene smrti. V četrti in peti opisuje bolečino ob srečanju z njenimi ostanki. V šesti dokaže njeno

prisotnost v svojem srcu. V sedmi čuti njeno telo in duh v sebi. V osmi kitici mu daje mrtva Nina moč in oporo v bolečini njegovega življenja. V deveti in deseti ostane Boru večer spomin na ljubečo Nino.

Pesem obsega deset štirivrstičnih kitic, rima je oklepajoča (a,b,b,a), stopica je daktil (-UU). Pesem Srečanje je objavljena v zbirki Pesmi.

52. Ivan Minatti: NEKOGA MORAŠ IMETI RAD

Ivan Minatti se je rodil leta 1924 v Slovenskih Konjicah. Gimnazijo je končal v Ljubljani in začel študirati medicino. Leta 1944 je odšel v partizane. Po vojni je diplomiral na Filozofski fakulteti (slavistika) v Ljubljani in bil nato dolgoletni urednik pri Mladinski knjigi. Leta 1985 je prejel Prešernovo nagrado.

Minatti pripada prvi generaciji pesnikov, ki se je uveljavila po 2. svetovni vojni. Njegova prva zbirka je v znamenju partizanstva, v 50. letih pa je postal eden najpomembnejših predstavnikov obnovljenega pesniškega intimizma (nežna poezija - intimizem). Od zgodnjega novoromantičnega impresionizma se pozneje približa obnovljenemu ekspresionizmu.

Minattijeve zbirke in pesniški izbori:

- Pa bo pomlad prišla (1955)
- Nekoga moraš imeti rad (1963)
- Bolečina nedoživetega (1964); izbor

Minatti je tudi plodovit prevajalec iz slovanskih in še posebej južnoslovanskih jezikov.

Nekoga moraš imeti rad

To je pesem iz istoimenske zbirke. V naslovu nekoga kaže dopolniti tudi z nekaj (trave, reka, drevo, kamen...). Pesem je napisana v svobodnih, a ritmično umirjenih verzih.

V pesmi zaznamo številne:

- primere: kot kruh, kot požirek vode
- ponavljanja: moraš, moraš; svoje drzne ptice, svoje plašne ptice, nekoga moraš imeti rad
- ukrasne pridevke: beli oblaki, težkih nog
- poosebitve: reka ve za žalost; kamen pozna bolečino; nemo srce...

Sporočilo pesmi razberemo že iz naslova. Nekoga moraš imeti rad, da se ob njem potolažiš, si v njegovi bližini in mu zaupaš. Vendar pa čas neutrudoma beži. Trava, reka, kamen, drevo vedo, kaj je samota, in so, kot pravi Minatti, molčeči spremljevalci samotarjev in čudakov. V njih vidijo upanje, čakajo človeka, se ga veselijo, a jih vedno zapusti. Zato vedo, kaj je samota in razumejo osamljenega človeka. Pesnikova identiteta je v pesmi ostala trdna in zvesta tistemu, čemur bi lahko rekli človeška bližina, toplina in ljubezen.

53. Kajetan Kovič: PSALM

Kajetan Kovič se je rodil leta 1931 v Mariboru. Gimnazijo je obiskal v Mariboru, v Ljubljani pa je na Filozofski fakulteti diplomiral iz primerjalne književnosti. Nekaj časa je bil novinar, do upokojitve pa je bil urednik pri Državni založbi Slovenije v Ljubljani. Leta 1978 je prejel Prešernovo nagrado.

Kajetan Kovič je najprej gojil motive in teme iz novoromantične tradicije.

Pozneje se je od nje oddaljil v bolj objektivno poezijo, ki ni izpovedna neposredno, pač pa prek podob, simbolov in mitov. V slogu se je približal simbolizmu, v verzu pa večinoma ohranil tonični verz v kratkih kiticah z rimami. Od sovrstnikov se razlikuje po tem, da se bliža poeziji starejše generacije, Kocbekovi in Udovičevi, po brezosebni usmeritvi pa je nekoliko podoben pesnikom druge povojne skupine, ki se je uveljavila po letu 1960. Vendar po temah ostaja blizu svoji generaciji. Vse te poteze se kažejo v njegovem "Psalmu" in pesmi "Južni otok". Pesem "Psalm" je prvič izšla v zbirki *Korenine vetra*.

Kovičeve zbirke: *Prezgodnji dan* (1956), *Korenine vetra* (1961), *Ogenjvoda* (1970), izbor *Vetrnice* (1970), *Mala čitanka* (1973).

Psalm

V Psalmu pesnik problematizira svoje lastno umetniško gradivo in daje prednost naravnemu "živalskemu" čutenju. Iz pesmi je razvidno, kakšne prednosti ima žival: človek ima razum, medtem ko ga žival nima; tako kot človek lahko živi tudi žival v čredi ali pa sama; živali nimajo zavesti, medtem ko jo človek ima; živali se "ravnajo" po svojem nagonu, človek pa vé, kaj je zlo in kaj dobro, pa kljub temu velikokrat stori zlo.

V tej pesmi Kovič da prednost živali. Je človek in želi bivati kot žival (nezavestna tema), kar pa je nemogoče (zavest).

Človek se do nesporazuma zastrupi. Tu misli pesnik predvsem na umetniško besedo, ki zastrupi pesnika samega. Med ljudmi prihaja do nesporazuma zaradi besed.

Psalm - biblijska literarna zvrst. Knjiga psalmov obsega 150 pesmi. Nastajale pa so od 10. do 2. stol. pr. n. š. Skoraj polovico psalmov je izročilo pripisovalo kralju Davidu, ki je živel okoli leta. 1000 pr. n. š. Psalmi so pretežno hvalnice Bogu ali tudi žalostinke, izražajoče človeško trpljenje. Dolžina psalmov je različna. Značilni so številni nagovori in ponavljanja.

54. Dane Zajc: VELIKI ČRNI BIK

Dane Zajc se je rodil v Zgornji Javoršici pri Moravčah. Izhaja iz povojnega socialnega realizma. Je najizrazitejši pesnik življenjske groze, obupa, mračne obsedenosti s trpljenjem človeka nasploh in še bolj konkretnega posameznika, absurda in smrti. Izhodišče so mu bila doživetja vojne, smrti, krutosti, pozneje pa neosmišljena posameznikova in družbena eksistenca. V Zajčevi poeziji se kaže njegova popolna osamljenost, nemoč upreti se notranjim silam. Po Zajcu je človek sam sebi rabelj in žrtev. Pesnik je poklican, da izpove to grozo kot prerok ali videc podzavestnih grozot svojega lastnega pa tudi tujega življenja.

Slog Zajčeve poezije je vizionaren, preroški in ekstatičen. Prevezel je mnoge značilnosti svetopisemskega sloga in izraze arhaičnih religioznih tekstov.

Verz je svoboden in izrazito razčlenjen. Estetičnost je pri Zajcu šele na drugem mestu.

Njegovo pesništvo sprva zaradi svoje drugačnosti ni bilo sprejeto, zato je moral svojo prvo zbirko izdati v samozaložbi. Vidno se je uveljavil kot mladinski pesnik in pisatelj. Izdal je več pesniških zbirk: *Požgana trava* (1968), *Glava sejavka* (1971)...

Pomembne so tudi njegove drame: *Otroka reke*, *Voranc*, *Potohodec*.

Veliki črni bik

Pesem je izšla v zbirki Požgana trava in se kmalu uveljavila kot pomembna Zajčeva avtobiografska stvaritev. Iz pesmi veje starodavna obrednost, ki nas spominja na značilnosti prvobitnih ljudstev. Bik predstavlja močno, trmasto, podivjano žival. Pooseblja moč in energijo. Bik se znajde v samoti, vse je prazno, kot tudi njegov odmev. Rjove v veselje, a odgovora ni, vse, kar je, je samota - človek je osamljen. Vse je nesmiselno, ostajaš sam. Bikovo rjojenje se stopnjuje. Zajc pravi, naj raje umolkne, saj ga čaka mesar - smrt. Veliki črni bik s svojim odmevom odgovarja le sam sebi, sredi praznega, gluhega prostora, vsa njegova moč je absurdna. Izničenje te moči prihaja od zunaj.

Je simbolistična in ekspresionistična pesem (sonce - simbol smrti; bik - simbol nemočnega človeka; bikov glas - pesnikov glas). Ekspresionistični elementi so: rjove, kot da bi brizgala težka črna kri; odpiralo v jutro krvavo oko (bikovo); glas pade... kot jata vran.

V pesmi srečamo:

- Nagovor, retorično vprašanje - Veliki črni bik, koga kličeš?
- Anafore - Ponavljanje na začetku verzov - (Veliki... Prazne...)
- Primere - prazne kot odmev... kot da bi brizgala črna kri
- Poosebitev - sonce brusi sekuro
- Barvna metaforika - črn - pesimistično razpoloženje
- Paralelizem členov - zaporedno ponavljanje besed ali celih verzov - Veliki črni bik rjove v jutro.

55. Ivan Pregelj: MATKOVA TINA

Pripovednik Ivan Pregelj je najizrazitejši slovenski ekspresionistični pisatelj. Rodil se je leta 1883 na Tolminskem. Gimnazijo je obiskoval v Gorici, tam se je vpisal tudi v semenišče, iz katerega je bil po treh mesecih izključen. Študij je nadaljeval na Dunaju, in sicer se je odločil za germanistiko in slavistiko. Kot gimnazijski profesor je služboval v matični domovini. Umrli je leta 1960 v Ljubljani.

Pregelj je začel z poezijo, kmalu pa se je posvetil samo pripovedni prozi in deloma dramatik. Njegova najpomembnejša dela so: zgodovinski romani Tolminci, Plebaunus Joannes, Peter Pavel Glavar, Bogovec Jernej in novela Matkova Tina.

Matkova Tina

Matkova Tina je Pregljeva najboljša novela, vsebinsko je nadaljevanje romana Tolminci in njegov logični zaključek.

Odlomek iz berila je z začetka novele. Pripovedovalec, ki pa ni pisatelj, najprej poroča o skupini romarjev, ki potujejo peš v Gorico, kjer si bodo morali za kazen in v poduk ogledati usmrnitev voditeljev tominskega kmečkega upora. Med romarji je tudi Volčan Matko. Njegova hči Tina je zaročena z Janezom Gradnikom, enim od vodij tolminskega upora. Z njim je noseča, v sedmem mesecu nosečnosti se odpravi za drugimi Tolminci proti Gorici, da bi še enkrat videla Gradnika, preden ga bodo usmrtili. V odlomku lahko spremljamo tudi Tininega očeta in njegovo skrb za Tino. V nadaljevanju zgodbe izvemo, da je Tina prišla do Gorice, šla je celo na morišče in vzela v naročje odsekano glavo svojega izvoljenca. Na poti domov pa je omagala, v predsmrtni agoniji je doživela še privid matere božje in rodila živega otroka, sama pa je umrla.

Matkova Tina je ekspresionistična novela. Vsebinske značilnosti ekspresionizma so: občutje katastrofe, duhovna razklanost, klic po rešitvi, zahteva po etični prenovitvi človeka itd. Ekspresionistični prvini sta zlasti Matkov krik in privid matere božje. Novela podrobno opisuje težko pot junakinje, ki spominja na svetopisemski križev pot.

Pregelj je v noveli Matkova Tina stvarno snov predelal v simboliko religioznih dogodkov, prevladuje čutno-čustvena subjektivnost, ki ustvarja vzdušje tesnobe, napol bolestne, napol sladke domišljije, kar je glavna značilnost Pregljevega ekspresionizma.

V Pregljevem delu je zelo občuten nacionalizem, saj je kot Primorec že zgodaj občutil pritisk tujcev. Močan je tudi vpliv katoliških moralnih načel. Vznemirjala so ga življenjska vprašanja, kot so spor med telesnostjo in duhovnostjo, grehom in nedolžnostjo. Nasprotja telesnosti in duha so ga zbliževala z barokom.

Osnovni problem novele Matkova Tina je odnos okolice do neporočenega nosečega dekleta. Ta odnos je bil zelo negativen, nerazumljevoč.

Slogovno je Pregljevo delo polno arhaizmov, simbolov, uporablja latinske izraze.

56. Prežihov Voranc: SAMORASTNIKI

Prežihov Voranc (1893-1950) je prvi veliki pisatelj koroške zemlje in revolucionarni glasnik njenih sproletariziranih slojev. Prežihov Voranc, s pravim imenom Lovro Kuhar, je napisal zbirko novel Samorastniki leta 1937. Zbirka spada v socialni realizem. Dal nam je tri široko zasnovane romane: Dobrdo, Požganica, Jamnica. Črtice Solzice snovno zajemajo dogodke iz pisateljeve mladosti. Solzice je objavil leto dni pred smrtjo. Umrl je leta 1950, star 57 let.

V času, ko je Voranc napisal povest Samorastniki, to je bilo leta 1937, je bil nezakonski otrok nekaj nedopustnega. Ljudje so njega in njegovo mater zaničevali in ju imeli za grešnika. Prav to se je dogajalo tudi junakinji povesti Samorastniki, Meti. Čas dogajanja je prestavljen v prejšnje stoletje, zato je situacija še toliko hujša.

Meta je zaradi svoje zveze z Ožbejem zelo trpela. Zaničevala sta jo Ožbejeva starša, zaničevale so jo dekle, vsi ljudje so se zgražali nad njo in jo rotili, naj se zvezi z Ožbejem odpove. Toda njena ljubezen do Ožbeja je bila premočna. Raje je trpela, kot da bi jim ustregla. Pisatelj je Meto opisal kot prelestno dekle, ki so ji njeno lepoto vsi zavidali. In vsakokrat ko je morala pretrpeti Karničnikovo mučenje, je postala še lepša in še bolj samozavestna. Kljub vsem očitkom je po prvem nezakonskem otroku rodila še osem ravno tako nezakonskih otrok in vsi so bili Ožbejevi. Ožbej pa je bil po naravi šibak in v težavah se je zapil. Ni se upal zoperstaviti očetu. Otroke je morala Meta vzgajati sama. Trdo je morala delati, da so preživeli. Sčasoma je tudi okolica začenjala spreminjati odnos do Mete. Njena trdnost, vztrajnost in odločnost so jih predramile in začeli so se spraševati, zakaj jima Karničnik ne pusti, da bi se poročila. Meta je kljub vsemu vzgojila otroke, ki se niso sramovali svojega porekla. Meta je torej moralno zmagala. Pred Karničnikom ni nikoli klonila. Uspelo ji je omehčati srca ljudi, ki so jo na začetku zasramovali. Tudi otroci se je niso sramovali.

To zgodbo pripoveduje Metina najmlajša hči in v njenem pripovedovanju se kaže prezir do Karničnika in nekaterih drugih mogočnikov tistega časa, ne

pa do matere.

Odlomek iz Berila 3:

Odlomek je z začetka besedila. Na Karnicah, stari in bogati kmečki domačiji na Obirju, spoznajo, da je lepa Hudabivška Meta, sedemnajstletno dekle, ki je komaj prišla na Karnice za deklo, zanosila z najstarejšim domačim sinom Ožbejem. Karničnik Meto sprašuje, če se kesa tega greha. In Meta mu odgovori, da se kesa, vendar da se Ožbeju ne bo odpovedala. Ožbej je hotel, da kaznujejo njega namesto Mete. Vendar je Karničnik udaril Meto. Meta je vstala in odšla k "psici". Gospodar jo je zavezal za roke na les. Meta je bila sama v kamri in bila je že čisto brez moči...

Samoraslost je tista osrednja lastnost, ki daje vsem tem na videz neznatnim in nebogljenim ljudem veličino. Samoraslost, ki se z njo zagrižejo v boj proti nasilju, v boj za svoj obstanek, za svoje življenjske pravice.

57. Miško Kranjec: REŽONJA NA SVOJEM

Miško Kranjec se je rodil leta 1908 dninarju in sezonskemu delavcu v Veliki Polani pri Lendavi. V Ljubljani je obiskoval klasično gimnazijo in vpisal slavistiko, vendar je ni dokončal. Popolnoma se je posvetil književnosti, pa tudi novinarstvu. Sredi 30. let je v Lendavi urejal levičarski časopis Ljudska pravica. Med drugo svetovno vojno je organiziral OF v Prekmurju, nato pa prešel na partizansko ozemlje. Umrli je v Ljubljani l. 1983.

Kranjčeva osebnost se je oblikovala v stiku z rodnim Prekmurjem in okoljem prekmurskega malega človeka. Napol proletarsko, napol kmečko poreklo mu je omogočilo razumeti življenjske probleme malega človeka, ki se bori za obstoj. Pomembna za njegovo mišljenje je postala socialistična miselnost.

Kranjec sodi med najizrazitejše pisce socialnega realizma na Slovenskem. Kranjčevo ustvarjanje je bilo do druge svetovne vojne posvečeno predvsem pripovedništvu. V tridesetih letih so izšle povesti, romani in novele: Os življenja, Postor na soncu, Zalesje se prebuja, Kapitanovi, Povest o dobih ljudeh, Sreča na vasi in Tri novele.

Socialni realizem je smer v slovenski književnosti, ki je prevladala po izteku ekspresionizma (1930-1941) in (1945-1950). Glavna značilnost je vrnitev h konkretni, vsakdanji družbeni stvarnosti, k "malemu človeku", kmetu, proletarcu. Idejna vsebina izhaja iz marksističnega pojmovanja človeka, zato v tem obdobju prevladuje kritika meščanske družbe in opisovanje smiselnosti človeškega trpljenja. Poudarjen je sicer boj za boljše življenje, vendar brez pretiranega iskanja heroičnih junakov.

Režonja na svojem

Novela Režonja na svojem je bila objavljena v zbirki Tri novele (1935). Režonja je primer malega prekmurskega človeka; v prvi svetovni vojni je doživel razpad meščanske družbe, po vrnitvi iz vojske se je vživel v splošno željo po boljšem življenju. Bogatemu židu je zvijačno odnesel skriti denar; s tem si je postavil dom in družini omogočil boljše življenje; vest ga ne vznemirja, ker se čuti malega človeka, prikrajšanega za srečo in zato upravičenega, da seže po njej. V skladu s to zavestjo umre. Novela je napisana stvarno, nazorno, tu in tam s humorjem; tudi v njej na koncu prevlada lirična resignacija, dogajanje se

umakne meditaciji in razpoloženju.

Odlomek iz berila:

Odlomek je z začetka novele Režonja na svojem. Pripoveduje o tem, kako je Režonja končno prišel do lastne zemlje. Prišla je nova država in s tem tudi delitev grofovske zemlje. Režonja se je na vso moč potegoval za zemljo. Dodeljenih mu je bilo šest oralov zemlje, na vsakega družinskega člana po en oral. Režonja je bil prepričan, da bo dobil zemljo tudi za še nerojenega otroka, vendar to ni bilo mogoče. Na pogovoru ga je gospoda vprašala tudi po živini, vendar je imel samo eno kravico in teličko. Gospoda je bila prepričana, da s teličko ne bo mogel orati zemlje. Povprašali so ga tudi po plugu, vozu in brani; odgovoril jim je, da tega nima, ker pač nima zemlje. Po končanem pogovoru se je Režonja vrnil domov s smehljajem na ustih. Ves srečen je ženi povedal, da so dobili šest oralov zemlje. Greta je bila prijetno presenečena. Prišla je jesen in s tem delo na njivi; ker telička še ni dorošla, je Režonja pri sosedih poprosil za kravo, plug, voz in brano. Vso družino je spravil na voz in jo peljal na njivo. Nihče ni smel iti peš, saj je bil za Režonjo velik dogodek, da gre delat za sebe na svojo njivo.

58. Ciril Kosmač: TANTADRUJ

Književnost med obema vojnama delimo navadno na dve obdobji - na prvo, ki traja do 1930, drugo pa do začetka druge svetovne vojne. Značilnost prvega obdobja je ta, da v njem prevladuje ekspresionizem, bistven za drugo obdobje je razmah in prevlada socialnega realizma nad ekspresionizmom in drugimi smermi.

Sredi tridesetih let, ko je socialni realizem postal že prevladujoča smer slovenskega pripovedništva, je ustvarjal tudi Ciril Kosmač.

Rodil se je l. 1910 na Slapu ob Idrijci. Zaradi narodno zavednega delovanja so ga fašistične oblasti zaprle. V Jugoslaviji se je uveljavil kot mlad pisec povesti in novel. Po vojni je bil urednik časopisa Slovenski poročevalec, pozneje svobodni književnik. Umril je v Ljubljani leta 1980.

Kosmačeva proza ne bi dozorela do tolikšne čistosti, plastičnosti, še zlasti pa ne do tolikšne čustvene vznesenosti, če ne bi bilo v njegovem življenju domotožja po domovini. Domotožje je tako postala močna pobuda za ustvarjanje in tudi pozneje je polnilo Kosmačevo pripovedništvo z izjemno čustvenostjo in notranjim navdušenjem.

Kosmačevo predvojno pisateljsko ustvarjanje je po obsegu skromno. Obsega nekaj krajših novel ali črtic, ki so izšle l. 1946 v zbirki Sreča in kruh. Pisateljeva dela, napisana po drugi svetovni vojni, sodijo v okvir sodobne književnosti. Napisal je tudi roman Pomladni dan, novelo Balada o trobenti in oblaku ter za mladino Medvejke in V gaju življenja.

Tantadruj

Novelo z naslovom Tantadruj je izdal leta 1959. Idejo za pisanje je dobil, ko je šel mimo piranskega pokopališča in se ozrl v posrebreni napis, ki je bil nad zaprtim vhodom. Pogled na vhod ga je spomnil na domači kraj ter na materino pripoved o Tantadruju.

Tantadruj je bil "vaški norček" ali, kot so ga imenovali domačini, "božji otrok". Želel si je umreti, ker mu je mati rekla, da bo srečen šele tedaj, ko bo

umrl. Te materine besede je otrok sprejel za svoj življenjski cilj. Medtem ko je Tantadruj odraščal, je zbiral zvonce za mučenike. Z njimi je zvonil od sejma do sejma in vsak mimoidoči ga je ogovoril. Z njegovimi zvonci je Najdeni Peregrin, vaški umetnik in lepotec, zaigral pretresljivo melodijo, ki so jo vaščani poslušali z zbrano onemelostjo.

Tantadrujeva trmasta ideja, da bo našel pravo pot do smrti, takšno namreč, ki jo bosta potrdila tudi cerkev in zakon, ga vodi skozi različne preizkušnje in skozi kraje, kjer se shajajo vaščani. To so sejmišče, gostilna in pokopališče. Razen Tantadruja, Peregrina in Matica so tu še Repa-krompir, Božorno-boserna in Žakaj. Prvi je ponorel zaradi enoličnega dela in jela, drugi je bil obseden od ideje o nasprotni perspektivi zidanja, tretji je mučeni spraševalec, kateremu vsak odgovor sproži novo vprašanje. Ti "božji otroci" s svojimi norimi idejami razrešujejo Tantadrujeve želje. Tantadruja hočejo živega pokopati v jamo. Za kazen in da ne bi več vznemirjali urejenega vaškega sveta, morajo po župnikovem in stražmojstrovem naročilu oditi vsak po svoji dolini na vse štiri strani neba.

V berilu je odlomek, ki opisuje vaške norčke, ko preživljajo skupaj semanji dan. Pri tem pa skupaj in posamično zadevajo ob robove normalnega sveta, ki ga predstavlja predvsem župnik kot utelešenje socialne in moralne norme.

Tantadruj se skozi semenj prebija s težkimi kravjimi zvonci in sreča vaške otročaje, ki ga ustavijo z vprašanjem, če je že našel pravo pot "za smrt". Pove jim, da prejšnje poti niso bile, nova, ki jo ima v mislih, pa je gotovo prava. Zato se napoti do župnika, da se prepriča, če je izbral pravo pot. Medtem ko je maša, se on poigrava s ptički. Ob koncu maše pa stopi do župnikov. Župnik mu pove, da to ni pametna ideja, ker ga bo modras samo zastrupil. Tantadruj se žalosten odpravi v vas in pove prijateljem, da tudi tokrat ni izbral prave poti.

Odlomek obsega celotno tretje poglavje. Osebe v delu so preproste, skrivajo žlahtno človečnost, navzven spokojno življenje pa v globini razodene burne tokove. Kosmač ne izbira izrazitih gruntarjev niti vaških proletarcev, ampak o izbiri odloča človekova kvaliteta in izjemnost njegove usode.

59. Florjan Lipuš: ZMOTE DIJAKA [Napaka! Ne najdem vira sklicevanja.](#)

Florjan Lipuš se je rodil leta 1937 v Lobniku pri Železni Kapli na Koroškem. Gimnazijo je končal na Plešivcu in zatem študiral bogoslovje v Celovcu, a izstopil l. 1962. Krajši čas je študiral v Ljubljani in Gradcu. Leta 1966 je končal učiteljske in se zaposlil kot učitelj.

Lipuš je eden največjih stilističnih mojstrov novejšje slovenske proze. Piše krajše prozne zvrsti: črtice, novele, kratke romane. Bolj obrobna je njegova dramatika, živahno dejaven pa je kot publicist. Obravnava predvsem sodobno koroško življenje z elementi satire. Bil je dolgoletni urednik osrednje koroške literarne revije Mladje.

Bolj znana njegova dela so: Črtice mimogrede (1964), satire Zgodbe o čuših (1973), novela Odstranitev moje vasi, roman Zmote dijaka Tjaža (1972).

Zmote dijaka Tjaža

Lipušev roman Zmote dijaka Tjaža ne opiše natančneje časa in okolja, kamor je postavljen. Iz stranskih detajlov je mogoče ugotoviti, da gre za slovenskega dijaka na avstrijskem Koroškem.

Teško se je izogniti misli, da z naslovom Zmote dijaka Tjaža avtor namenoma spominja na roman Roberta Musila (rojenega v Celovcu) Zablode gojenca Törlessa. Morda gre celo za ambiciozno tekmovanje s tem romanom nemškega pisatelja.

Tjaž je sin drvarja in kmečke dekle. Med vojno oče postane vojak, mater pa deportirajo v taborišče, kjer umre. Tjažek nekaj časa živi sam z umirajočo babico. Oče pozneje spravi doraščajočega Tjaža v mestni dijaški dom. Tjaž je neopazen človek majhne rasti. Le nekaj ga dviga nad ostale: sposobnost "praskanja". To pomeni, da z nenavadnimi dejanji moti vsakdanjost in jo pošteno meša. Vrh tega je to dar, da si za "mrzlimi zidovi" dijaškega doma izpraska nenormiran način življenja in tudi druge navduši za to. Zaradi neprilagodljivosti ga iz zavoda izključijo. En dan še tava po mestu, zvečer pa se vrže s terase stolpne kavarne.

Odlomek iz berila:

V Berilu 3 imamo začetni odlomek 9. poglavja z naslovom Poglavje o merjascih, ko vzgojni zavod po svoje komentira Tjaževo ravnanje. Njegova smrt je prizadela vse, saj jim je prirasel k srcu. Tjaževa smrt zavodu ni naložila posebnega dela, ker je Tjaž že prej storil vse tiste korake, ki so ob odhodu dijaka iz doma potrebni. Upravnik doma ga je črtal iz vseh imenikov in seznamov in drugo leto bo že nekdo drug dobil njegovo številko in zasedel njegovo mesto. Podatki, ki jih je zavod zbral o Tjažu, povedo, da si je fant prizadeval za boljše življenje in razmere, vendar je njegova pot vodila navzgor in bila napornejša od poti ostalih. Zavod mu je na tej poti "pomagal po svojih močeh, nudil mu je vse, on pa je samo jemal". Vodstvu zavoda se ne zdi nič čudnega, da je ravno Tjaž tako končal svoje življenje.

V tem besedilu je opazno nizanje dolgih in zapletenih stavkov, kar je ena od tipičnih lastnosti razlagalnega slogovnega postopka.

60. Slavko Grum: DOGODEK V MESTU GOGI

Slavko Grum (1901 - 1949) je bil rojen v Šmartnem pri Litiji. Po novomeški gimnaziji je na Dunaju vpisal študij medicine, služboval najprej v Ljubljani, potem v Zagorju ob Savi, kjer je tudi umrl.

Na Dunaju se je seznanil s Freudovo psihoanalizo, ki ga je zanimala tudi pozneje. Pri svojem delu je razkrival patološke, telesno mučne, predvsem pa duhovno razrvane in bolne strani človeškega življenja. Tudi sam je bil njihova žrtev, zato mu je bil ekspresionističen pristop blizu.

Gruma uvrščamo med slovenske ekspresioniste. Svoja dela je objavil v revijah. Tu je izšla l. 1930 drama Dogodek v mestu Gogi, ki je bila nato izdana še knjižno in sočasno uprizorjena. Objavil je še vrsto krajših pripovedi, novel ali črtic (Matere, Beli azil). Šele po drugi svetovni vojni je izšlo zbrano Grumovo delo.

Grum je ustvaril najboljše primere slovenske ekspresionistične proze s črticami in novelami, ki se dogajajo v bolnem, na pol patološkem svetu, tudi med blazneži. Stiliziral je življenje in se odmikal od realizma, da je izrazil življenjsko tesnobo, grozo in usodno brezizhodnost. Ta problematika je v drami Dogodek v mestu Gogi postavljena v ospredje: manj je v njej poudarjena etična perspektiva očiščenega in obnovljenega človeka, ki je bila značilna za mnoge ekspresioniste. Njegov ekspresionizem ni čist niti dosleden. Kljub temu Gruma

po glavnih vsebinskih in oblikovnih potezah postavljamo v to smer.

Grumov pisateljski opus je razmeroma skromen, saj se je literaturi zgodaj odpovedal in se posvetil svojemu poklicu.

Dogodek v mestu Gogi

Dogodek v mestu Gogi je najboljše dramsko delo slovenskega ekspresionizma. Mesto Goga je simbol malomeščanskega življenja v provinci; v svoji utesnenosti čaka na dogodek, ki bi razviharil in sprostil zatohlo življenje. Tega dogodka ni, čeprav ga vsi prebivalci napeto čakajo. Namesto hrupnega zunanjega dogodka pride le do življenjske rešitve junakinje Hane: v zgodnjih dekliških letih jo je posilil komí Prelih in Hana je ostala v njegovi duhovni oblasti, čeprav je za več let odšla v tujino; po vrnitvi v Gogo znova zapade pod njegovo oblast, vendar se v poslednjem trenutku zbere in Preliha udari s svečnikom. Čeprav se izkaže, da ostane živ, se je vseeno izpolnil dogodek, ki pa ostane Gogovcem nerazkrit, vendar je pomemben, ker je glavna junakinja z njim rešena svoje duhovne more.

Ostali junaki drame takega dejanja niso zmožni. Vsi so žrtve zunanjega in notranjega pritiska, ki jih pušča neizživete, zato jih življenje maliči v bolestne, skoraj groteske like (Afra, Tarbula, Teobald, Mirna žena...). Krivda je v njih samih, ker ne najdejo moči, da bi se uprli okolju in monotonosti.

Ideja drame je torej ta, da so v človekovi notranjosti sile, ki jih zunanji pritiski maličijo in sprevračajo v njihovo nasprotje. Rešitev vidi Grum samo v dejanju. Sama ideja je novoromantična, vendar jo je Grum izrazil v ekspresionistični obliki.

V odlomku smo priča odrešujočemu "dogodku", za katerega pa se izkaže, da je odrešil le Hano, ki je predstavljeno dejanje zmogla; ostala Goga pa je še naprej žrtev (psihoanalitično pojmovanih) potlačenih in neizživetih strasti. Odlomek spada na začetek drugega dejanja. Hana pride v Gogo in Prelih jo skuša zopet pridobiti pod svojo oblast. Hana se mu upre in ga udari s svečnikom. Tako se reši, dogodek pa ostane Gogovcem prikrit. To je ključni dogodek v delu.

Grum je pisec najpomembnejše slovenske odrske groteske, pravzaprav je šele on ustvaril dramsko grotesko v slovenski literaturi.

61. Rudi Šeligo: TRIPTIH AGATE SCHWARZKOBLE

Rudi Šeligo se je rodil leta 1935 na Sušaku. V Ljubljani je študiral filozofijo in psihologijo. Od leta 1962 je bil predavatelj statistike na Visoki šoli za organizacijo dela. Leta 1988 je prejel Prešernovo nagrado.

Nekaj njegovih del: roman Stolp (1966), zbirka novel Kamen (1968), pripoved Triptih Agate Schwarzkobler (1968), roman Rahel stik (1975), drama Slovenska savna (1987), drama Volčji čas ljubezni (1988).

Šeligova proza pripada modernizmu, vendar jo s prejšnjimi smermi vežejo številne ideje in motivne niti, med drugim celo s socialnim realizmom. V novelah in obsežnejših delih pripoveduje o življenju malih ljudi - uradnic, otrok, mladostnikov ali delavcev. Prikazuje njihovo socialno in duhovno stisko, kaže jih kot žrtve socialnih sistemov sredi vsakdanje stvarnosti. Šeligo poskuša nadomestiti tradicionalni opis človeka kot celovite osebnosti z novim načinom, ki poskuša iz dogajanja izločiti človeka in njegovo zavest. Opisuje samo človekovo okolje, predmete v njem, gibe, trenutke človekovega obstoja. Tak

slog je dobil ime reizem.

Triptih Agate Schwarzkobler

Pripoved Triptih Agate Schwarzkobler je prvič izšla leta 1968. Predstavlja enega vrhov Šeligove pripovedne proze in slovenskega modernega pripovedništva sploh. Sestavljena je iz treh poglavij, vsako od teh opisuje položaje, v katerih se znajde "junakinja", mlada uradnica: najprej kaže njeno življenje v pisarni, nato neprijetno doživetje v kinu in beg z neznancem v ljubezensko prigodo, nazaduje njen obup in vrnitev v vsakdanje življenje. Te tri življenjske postaje opisuje v doslednem reističnem slogu, obenem pa tako, da zraste celota v prikaz življenjskega smisla in nesmisla v sistemih sodobne administrativne, tehnične in racionalizirane družbe.

Odlomek je z začetka pripovedi, obenem uvaja daljši, izrazito "reističen" opis dogajanja v prostoru. Gre za natančen prikaz podobe pisarne, predvsem pa se pisatelj osredotoči na predmete v pisalni mizi in na njej. Tudi oseba v odlomku - Agata - je predstavljena kot predmet, kot skupek predmetov, kot aparat, ki deluje bolj ali manj brez misli, samodejno.